

อรัังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)

ที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อ. ค. หลวงประชุมบรรณสาร (พิณ เตชะคุปต์)

วันที่ ๒๑ เมษายน พ. ศ. ๒๔๙๓

ณสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม

คำนำ

นางสาว ฉนวน เกษะคุปต์ มาแจ้งความขอให้ กรมศิลปากร
ช่วยเลือกหาเรื่องที่น่าสนใจพิมพ์เป็นพระลัก ในงานพระราชทานเพลิง
ศพ อ. ท. หลวงประจักษ์บรรณสาร (พิณ เกษะคุปต์) ผู้บิดา กรม
ศิลปากรแนะนำให้พิมพ์เรื่อง อรุณกชาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) เป็น
หนังสือเกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา และตำนานบ้านเมือง ประกอบ
ฉนั้น นางสาว ฉนวน เกษะคุปต์ ก็พอใจตามคำแนะนำ

ตำนานพระธาตุพนม เคยพิมพ์มาแล้วครั้งหนึ่ง แต่เป็นฉบับ
สังเขป ส่วนฉบับนี้ได้ความตามท้ายเรื่องว่า อาชญาเจ้าพระอุปราชา
พร้อมด้วยบุตรภรรยาให้จำลองจากฉบับโบราณ สร้างขึ้นเมื่อ พ. ศ.
๒๔๐๔ เป็นหนังสือโบราณอักษรไทยที่เคยใช้ในแถบเหนือ พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ได้ฉบับนั้นมาประทานไว้
สำหรับหอสมุดแห่งชาติ ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๖๕ กรมศิลปากรให้
นายสุก ศรีสมวงศ์ และ นายทองดี ไชยชาติ เยี่ยมดู ถ่ายออกจาก
สำนวนเดิม เรียบเรียงพอให้อ่านเข้าใจได้ทั่วไป มีข้อความแปลก
และพิสดารกว่าฉบับที่เคยพิมพ์มาแล้วบ้าง จึงให้ขอฉบับพิมพ์ครั้ง
นี้ว่า อรุณกชาตุ (ตำนานพระธาตุพนม) หวังว่าบรรดาผู้ได้รับ คงจะ
ยินดีทั่วกัน

กรมศิลปากรขอโมทนากุศล ที่เจ้าภาพและญาติมิตร บำเพ็ญ
อุทิศให้แก่หลวงประทุมวรรณสาร เป็นอนุปทานหวังเพิ่มพูนพินิตานุทิศ
ประโยชน์ และสิ่งที่ต้องประสงค์อันปราศจากโทษ ในสัมปรายภาพ
ทุกประการ

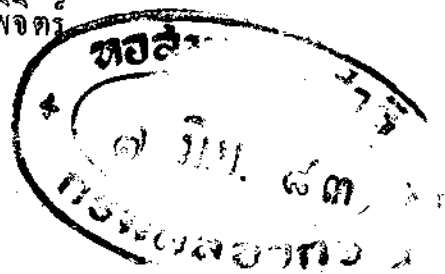
กรมศิลปากร

๓ เมษายน ๒๕๕๓

ถ่ายเมื่อเป็นขุนวรพจน์พจตร

พ. ศ. ๒๔๓๒

หลวงประชุมบรรณสาร (พิน เตชะคุปต์)

พ. ศ. ๒๔๐๗-๒๔๘๒

ประวัติ หลวงประชุมบรรณสาร

อ. ต. หลวงประชุมบรรณสาร (พิน เดชะคุปต์) เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๐๗ เวลา ๘.๓๐ น. ตรงกับวันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีชวด ฉศก (ร. ศ. ๘๓) ที่บ้านปากคลองบางขุนนนท์ใต้ ในคลองบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรชายคนที่ ๑ ของขุนฤทธิ์ตรุณเสรรฐ (เดช) สารวัตรมหาดเล็กเวรฤทธิ์ ซึ่งเกิดแต่นางฤทธิ์ตรุณเสรรฐ (ไผ่)

เมื่อเยาว์ ได้ศึกษาวิชาภาษาไทยอยู่กับบ้าน โดยท่านอาจารย์รอด และ ท่านอาจารย์ช่วย วัดศรีสุदारาม เป็นผู้สอนจนถึงอายุได้ ๑๓ ปี ท่านบิดาจึงได้ทำการตัดจุก และอุปสมบทเป็นสามเณร อยู่กับท่านอาจารย์ทับ ณวัดสุวรรณาราม ระวังอุปสมบทเป็นสามเณร ได้ศึกษาภาษาบาลีและภาษาไทยตลอดมาจนถึงอายุได้ ๑๖ ปี จึงได้ลาสิกขาบทและเข้ารับราชการ

พ. ศ. ๒๔๒๓ แรกเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กเวรฤทธิ์ ในกรมมหาดเล็ก ได้ฝึกหัดงานในหน้าที่เสมียนอยู่กับ หลวงฤทธิ์นายเวร (กระจ่าง) ณที่ทำการกรมทหารหน้า

ข

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๖ ได้รับตำแหน่งเสมียน
ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๐
บาท

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ถึงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
ปีเดียวกัน ได้รับเงินเดือนเพิ่มเป็น ๑๕ บาท

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้อุปสมบทณวัด
ศรีสุदारาม เจ้าคุณพระศรีลาจารย์พัฒน (ศรี) วัดสุวรรณาราม
เป็นพระอุปัชฌาย์ จำพรรษาอยู่ณวัดมหาธาตุ ๑ พรรษา กับ
๒ เดือนเศษ ได้ลาสิกขาบทกลับเข้ารับราชการตามเดิม

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ย้ายไปเป็นเสมียนเอก
ในเวรบรรณรักษ์และในเวรเลขธิการโรงเรียนทหารมหาดเล็ก

วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ ย้ายไปรับราชการใน
กรมศึกษาธิการ ได้รับเงินเดือน ๑๖ บาท กับเบี้ยเลี้ยงวันละ
๘ อัฐ

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้รับเงินเดือนเพิ่ม
ขึ้นเป็น ๒๔ บาท และย้ายไปเป็นนายเวรจดหมาย เบี้ยเลี้ยง
วันละ ๑๖ อัฐ ต่อมาเดือนพฤศจิกายน ได้รับเงินเดือนเพิ่ม
เป็น ๓๐ บาท

ก

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้รับพระราชทาน
สัญญาบัตรเป็นขุนวรพจน์พิจิตร

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รับเงินเดือนเพิ่มเป็น
๓๕ บาท และวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ย้ายไปรับราชการใน
ตำแหน่งผู้เบิกจ่าย แทนสมุหบัญชีกรมแผนที่ ได้รับเงินเดือน
เดือนละ ๕๐ บาท

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้รับเงินเดือนเพิ่มเป็น
๖๐ บาท และได้เพิ่มบั้ง ๑๐ บาท จนถึง ๑๑๐ บาท

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ โปรดเกล้าฯ ให้ไปรับ
ตำแหน่งแทนเจ้ากรมรักษาพระราชวังบางปะอิน และเป็นนาย
อำเภออุไทยน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อีกตำแหน่งหนึ่ง
ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๑๒๐ บาท ภายหลังได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑๔๐
บาท และวันที่ ๑ มีนาคม ปีนั้น ได้ย้ายกลับมารับราชการใน
กรมแผนที่ตามเดิม ในตำแหน่งผู้ช่วยราชการ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับเงินเดือนเพิ่มเป็น
๑๖๐ บาท และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นหลวงประชุม
บรรณสาร ในตำแหน่งสมุหบัญชีกรมแผนที่ เมื่อวันที่ ๒๓
มีนาคม ในปีเดียวกัน

ณ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้รับเงินเดือนเพิ่มเป็น ๒๐๐ บาท และได้เพิ่มบั้ง ๑๐ บาท ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับเงินเดือน ๒๕๐ บาท

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้รับตำแหน่ง เลขานุการกรม ฯ และผู้รั้งแม่กองสุขาภิบาล

วันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศ เป็นรองอำมาตย์เอก

วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานยศ เป็นอำมาตย์ตรี

หลวงประชุมบรรณสารได้รับราชการมาด้วยความอดุสาหะ วิริยะตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ จึงได้ลาออกจากประจำการ เพื่อรับพระราชทานบำนาญตามคำแนะนำของแพทย์ กำหนดอายุราชการได้ ๓๕ ปี

ในระหว่างรับราชการอยู่ ได้เป็นสมาชิกเสือป่า สังกัดกอง เสนากลาง

หลวงประชุมบรรณสาร ได้รับ พระราชทาน ตรา และ เหรียญ คือ :-

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เหรียญรัชฎาภิเศก

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ เหรียญประพาสมาลา

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ เหรียญทวีธาภิเศก

วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ตราวิจิตรารักษ์ มงกุฎ
ไทย ชั้น ๕ (เบญจมาภรณ์)

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ เหรียญรัชมงคต

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑ เหรียญรัชมงคต
ภิเศก

วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ตราภักทรารักษ์ มงกุฎไทย
ชั้น ๔ (จักรถาภรณ์)

วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เหรียญบรมราชาภิเศก
รัชกาลที่ ๖

วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เข็มไอยราพต

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕ เหรียญจักรพรรดิมาลา

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ เหรียญบรมราชาภิเศก
รัชกาลที่ ๗

วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เหรียญเฉลิมพระนคร
๑๕๐ ปี

จ

หลวงประชุมบรรณสาร ได้เริ่มป่วยด้วยโรคกล้ามเนื้อหัวใจใหญ่ เป็นแผล ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๗๓ ได้ทำการรักษาพยาบาลโดย นายแพทย์แผนปัจจุบันและแผนโบราณตลอดมา อาการ ค่อยทุเลาขึ้นบ้างเป็นครั้งคราว ต่อมา พ. ศ. ๒๔๘๒ อาการ ได้กำเริบขึ้นโดยลำดับ เหลือความสามารถของนายแพทย์จะ เยียวยาได้ อาการมีแต่ทรุดลงตลอดมา จนถึงวันที่ ๑ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๘๒ เวลา ๒๒.๓๗ นาฬิกา ก็ได้ถึงแก่กรรมในท่ามกลางบรรดาบุตรธิดาและญาติด้วยความสงบ ฌบ้านเลขที่ ๑๖๒๗ ในคลองบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี กำหนดอายุได้ ๗๔ ปี ๑๑ เดือนเศษ ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพในวันที่ ๒ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๘๒ เวลา ๑๗ นาฬิกา

หลวงประชุมบรรณสาร มีน้องร่วมบิดามารดา รวม ๕ คน
คือ :-

๑. พระยาพิพิธภักดี (เพิ่ม เดชะคุปต์) ถึงแก่กรรมแล้ว
๒. น. ส. โย เดชะคุปต์
๓. พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ถึงแก่กรรมแล้ว

๔. นางอภิรักษ์สมบัติ (เรือน ดิษยรักษ์)

๕. นายพล เตชะคุปต์ ถึงแก่กรรมแล้ว

หลวงประชุมบรรณสาร ได้ทำการสมรสกับ นางประชุม
บรรณสาร (ชุ่ม เตชะคุปต์) เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ. ศ.
๒๔๔๑ เกิดบุตรด้วยกัน ๙ คน คือ :-

๑. น. ส. ถนอม เตชะคุปต์

๒. นายทำเนียบ เตชะคุปต์

๓. นางสาว จักษุรักษ์

๔. น. ส. ฉวี เตชะคุปต์

๕. นายประสงค์ เตชะคุปต์

๖. น. ส. จำเรียง เตชะคุปต์

๗. น. ส. พิไล เตชะคุปต์

๘. น. ส. ไชศรี เตชะคุปต์

๙. น. ส. พิสน เตชะคุปต์

แต่นางประชุม ฯ ได้ถึงแก่กรรมเสียแต่ พ. ศ. ๒๔๖๗
หลวงประชุมบรรณสาร ก็ได้เลี้ยงดูและทนุถนอมบุตรเป็นอย่างดี
ดั่งตลอดจนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

อุรังคธาตุ

ตำนาน พระชาติพนม

นโม พุทธาย จักกล่าวถึงอุรังคธาตุนิทาน ปาทลัทธิขณินิทาน
ศาสนานครนิทาน อันพระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์ แผลงไว้ให้แจ้งแก่นัก
ปราชญ์เจ้าทั้งหลาย นิทานอันนี้ พระพุทธเจ้าทรงทำนายปลายเมื่อ
หากก็ บุคคลผู้มีปัญญาจึงค่อยพิจารณาอธิบายให้แจ้งเทอญ

เมื่อพระพุทธเจ้ายังธรมานอยู่สำราญในเขตวันอารามยามใกล้รุ่ง
เจ้าอาณนทอุปฐากด้วยน้ำและไม้สัฟน์ เมื่อพระพุทธเจ้าเมียนกิจชำระ
แล้ว หลังเห็นโบราณประเพณีแห่งพระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์ ที่
เสด็จเข้าสู่พระนิพพานไปแล้ว ทรงไว้ยังธาตุในคอกยกป็นศิระอันมีในที่
ใกล้เมืองศรีโคตรบอง พระพุทธเจ้าทรงฝากมีพลผันแดงงาม มีวรรณ
เหมือนแสงสุริยอาทิตย์เมื่อแรกขึ้น และฝากมีพลผันนพระนางกัสา
โคตมิได้ถวายให้เขียนทานเมื่อแรกปลุกฝ้ายนั้น พระนางได้เอาแท่งคำ
มาฝนผสมกับน้ำ ทดคันฝ้ายนั้นวันละแสนทุก ๆ วันเพื่อเหตุนี้ เมื่อ
คันฝ้ายนั้นเขียนคอกออกมา จึงมีสีแดงงาม

พระพุทธเจ้าทรงบาตรอวยชัยหน้าสี่ทิศตะวันออก เจ้าอาณนทนำ
พุทธลิลามาทางอากาศ ลงที่คอกนก่อนหน้าทันนก่อน แล้วจึงมาสถิตย์

๑ ต้น, โคน ๒ สำเร็จ ๓ เล็ง ๔ รด ๕ หัน, กลับ ๖ ตาม

อยู่แคว้นหนองคันแทเสือนำ กอศพระเนตรเห็นแลนคำควหนึ่งแลยดิน
ทโพนจักเวียงจัวไต่ยากห้วยก่คำ พระพุทธเจ้าทรงกระทำสติการ
แย้มหัว เจ้าอาณนทจึงไหวว่า พระพุทธเจ้าแย้มหัวควยเทศสิ่งโกจา

พุทธพยากรณ์

ภราชานนท กถาคท เห็นแลนคำแลยดินให้เป็นเหตุ เมืองสุวรรณ
ภมณ เป็นที่อยู่แห่งนาคทั้งหลายมีสุวรรณาคเป็นเจ้า แลยเสือนำ
เสือบก ยักยักมวลงายหน้าโพน คนฝูงอยู่ในเมืองอนัน แม่นริชรรวมก็
กัจะเลือกหาผู้มีสัจจะไต่ยากนัก แลจักหล่านำคาคบขนแสะไปมา เป็น
หลายแห่งหลายชื่อ บางฟ้องจักเชอขุญคุณแก้วทั้งสามสัน บางฟ้อง
จักเชอขุญคุณแก้วทั้งสามต่องหนึ่ง แลจักเชอมีจฉาทิฐีสองส่วนหนึ่ง
บางฟ้องจักเชอขุญคุณแก้วทั้งสาม สองส่วน จักเชอมีจฉาทิฐีสองส่วน
บางฟ้องจักเชอขุญคุณแก้วทั้งสาม ส่วนหนึ่ง จักเชอมีจฉาทิฐีสองส่วน
บางฟ้องก็เชอขุญคุณแก้วทั้งสามสักอัน จักฉอมีจฉาทิฐีกรวมอันเป็น
คสองแห่งอชายทั้ง ๔ สิ่งเคียว เหตุว่ากถาคทเห็นแลนคำแลยดินน
เป็นนิมิตร เมื่อโคท้าวพระยาองค์เป็นเชอหน่อพุทธวงศาไต่มาเสวย
ราชสมบัติ พุทธศาสนา ย่านเมืองจักรุ่งเรืองเหมือนคิงเมือกถกถาคท
ยัชรมาอยู่ เมืองอนันเขนทเทยวไปมาแห่งพระโพธิสัตว์แต่ก่อน เป็น
เหตุจักนำมาสังผลเวร เมือกถกถาคทเสวยพระชาติเป็นท้าวสุทธรู ไต่

• ทเวท ๒ หัวปลาน ๓ แย้มพระโอรุ ๔ พลับ ๕ ถลับ ๖ ครึ่ง

มาเช่าในศาลายกษัตริย์ จึงพลคนางแก้วเจียรประภา เมื่อเป็นท้าว
 สุธอเสน ก็ไต่มาเช่าศาลายกษัตริย์ มีภุมิคนหนึ่งอยู่ในย้าทนนม
 เมตคาให้พ้นจากยกษัตริย์ในกาลครั้งนั้น

คราวอาณัติ เมื่อตลาคนิพพานไปแล้ว พระยานวคจักก่อนแรก
 เป็นเมือง ทรงไว้ที่แคมน้ำเพียงหาดทราย และยังมีพระยาองค์หนึ่ง
 ชื่อว่าสุมิศคธรรม จักให้นำเครื่องขี้มูลจระจกภูถันฉลิต มาทศตรง
 กระดาษยี่หนึ่ง อันเขียนพ่อไว้พ่อนาพร้อมเครื่องจระจกดูวงศ์ มาเป็นใหญ่
 ในเมืองสุวรรณภูมินี้ ให้เป็นพระยาจันทบุรี จักได้คือไว้ยังพระพุทธ
 ศาสนาเป็นปฐม ก่อนท้าวพระยาทั้งหลาย พระยาจันทบุรีองค์นั้น
 แหม่นพระยาขี้สเสนมาเกิดใช้กรรมอันเศษผู้มีใหญ่นักเป็นเค้า

ครั้งหนึ่ง พระองค์ไต่ล่ออำนาจมาตุคามแห่งนางมัลลิกา ลงจาก
 ผ่าสาทไปสู่ส้วมอาบน้ำ เพื่อเหตุนี้จึงไต่ไปเกิดในตระกูลพ่อนา ลูก
 สาวตระกูลวงศ์นั้น คือนางมัลลิกามาเกิดใช้เศียรบรรพกรรม อันนาง
 ไต่ให้หมาเสพตกรก๗วัน ขาขยับน้หมดแล้วแต่กรรมยัง เพื่อเหตุ
 นี้จึงไต่ตระกูลพ่อนามาเป็นผิว หากว่านางขี้เกยวค้วยเป็นเมียแห่ง
 โพลิสต์ว่ ยังจักได้รับกรรมวิบากยิ่งกว่านี้ ทนางตกรก๗วันนั้น
 ค้วยเหตุให้หมาเสพขยับยังเขา อันนางหล้ายี่ว่าพระยาสนุกกับค้วย
 แม่แพะน้ขยับเป็นขยับ ผิวเมียใส่โทษกันขยับนี้ เท่าเป็นเศษกรรมสิ่ง
 เกี้ยว เหตุทั้งนั้นตลาคนิพพานกล่าวว่ เมืองสุวรรณภูมินคคค้วยเศษ

กรรมนี้มีเวรแห่งโพลีศัก

แต่จักนำมาจากเหตุ เมื่อพอนาณนั้นได้เป็นพระยา มีพระอรหันต์ ๕ องค์ อยู่ในเมืองสุวรรณภูมิ ๒ องค์ จักได้นำเอาธาตุพระอรหันต์ ซึ่งมาสพอนั้นเช่นเชอวงศ์ทถาคคตทงมวล มาไว้ในขาทแคมน่าบัง พระยาองค์นั้น จักได้พร้อมกัพระอรหันต์สององค์ปูนาไว้ณะทนน พระอรหันต์อีก ๕ องค์จักได้เอาธาตุทถาคคตมาไว้ภทเขาหลวง แล้วพระยาองค์นั้น จักได้พร้อมกัพระอรหันต์ปูนาไว้สู่เศน พระยาจันทยร์จติมาได้มา บังเกิดเป็นพระยาจันทพานิช ๕ เมืองในทงทนของคณแทเสอนานน

ครา อานนท พระอรหันต์สององค์ จักได้มากำจัดผลเสอนาทง ทลายเหล่าน แล้วพระยาองค์หนึ่ง ชื่อว่าศวีธรรมาโคก จักเอาธาตุ ทถาคคตมาปูนาไว้ณะทนนแห่งหนึ่ง และณคณหนึ่ง ชื่อว่าจิกกปย อยู่ในขาทิมพานคณอายุเสยงกตปทหนึ่ง มาเอาพระยาสององค์ทถนเมือง กรุนทนนไปขอชเป็นณคณหนึ่งชื่อว่าอมรณคณ ๕ คนหนึ่งชื่อว่าโยจิกณคณ ส่วนพระยาสมิททธรรมทททพอนาให้เป็นพระยานน ก็จักได้ขอชเป็น ณคณอยู่ทเคยวกัน

อมรณคณ โยจิกณคณ จักได้มาก่อแรกเมืองไว้ทคคยนนทงทว ชื่อ ว่าเมืองศวีศทคตนาค ทวยเทคณาคทวหนึ่งมี ๗ ทวแต่คณนมา ขุณข้าน เมืองกจักเกิดคณสข ๆ ไป พระพุทธศาสนากจักตั้งอยู่ณทนน โยจิกณคณ จักมาเกิดใน เมืองอินทปฐนศร แล้วออกขอชกจักได้ถงพระอรหันต์อยู่

๑ พื้น ๒ ทุกข์ ๓ สัน ๔ ในที่นี้หมายถึงราชาภิเศก

๕ . . . ๕
ฉกแห่งหนึ่ง

ส่วนอมรฤๅ ครนเมื่อจุติมาเกิดในเมืองศรีสัตตนาคครั้งนั้น ได้
ครองราชสมบัติมีนามว่า พระยาทุกคคะไศลน้ำ เหตุที่ได้ถูกกลอยแพ
ไปถึงพระมหาเถร ๆ เกียเฮามาเลี้ยงจนมีอายุเจริญ แล้วสั่งสอนศิษ
ต่าง ๆ ให้แก่กุมาร ๆ ก็ได้ให้ความสัจจะแก่พระมหาเถรผู้อาจารย์

ครันต่อมาภายหลัง กุมารนั้นรวบรวมผู้คนได้มาก จึงเที่ยว
รบเอาชนะเล็กเมืองน้อย บ้านห้อยเมืองแขวนได้เข่นอันมาก แล้วตั้ง
เป็นบ้านเป็นเมืองใหญ่โตขึ้นฉกหนึ่ง และได้ประภิชฐานพระพุทธรศาสนา
ไว้ในคอบนันทกักรศรีสัตตนาค เพื่อเป็นที่สถการบูชาสืบต่อไป พระยา
ทุกคคะไศลน้ำ พระองค์ปรารถนาเป็นพระพุทธรธิคา แต่ที่ว่ามักกระทำ
มิจอาจารย์มากนัก ครนสิ้นชีวิตมิจิตต์มิได้หวั่นไหว ได้ไปเกิดในเมือง
พาราณสี แล้วออกบวชเป็นฤๅ ได้ชื่อว่่าทุกคคฤๅอยู่ท่าเก่า

ส่วนสุมีตถธรรมฤๅนั้น ครนจุติมาบังเกิดในเมืองศรีสัตตนาค
ครั้งนั้น ฝูงหมู่เทพาทังหลายในฉกนั้น คอยพิทักษรักษากรมารนั้นมิให้
เข่นอันคราย ครนนั้นทุกคคังสา ฌวแห่งนางปายเทวณัน จักได้
เสวยราชสมบัติสืบพระพุทธรศาสนา บ้านเมืองก็สุขเกษมอมเต็มยงนัก
พระยาทุกคคังสาองคน แต่ชาติปางก่อนนั้นได้เข่นอำมาตย์ของพระยา
สุมีตถธรรม ครนจุติจากชาตินั้นได้ไปยังเกิดเป็นพระยารุกขเทวดาอยู่
รักษาพระพุทธรศาสนา บ้านเมืองก็ขอมเทวดาทังหลายเหล่านั้น

ครั้นนางป้าปเทวีไท้ใหญ่ จักให้หมั้นหมองแก่พระพุทธร-
 ศาสนาบ้านเมือง พระยาภุมรุกษะเทวกาโกรธ กลัวจักเป็นอันควาย
 ดึงแก่กุมาร จึงพร้อมกันบรรดจิดักใจเสนาอำมาตย์ ให้กระต๋านาง
 ป้าปเทวีตั้งแก่ความตาย ไปตกรอก ฝ่ายว่าพระสังฆเดรแลเสนา
 อำมาตย์ทั้งหลาย จึงพร้อมกันราชาภิเศกกุมารนั้นขึ้นครองราชสมบัติ
 มีชื่อว่า พระยาไชยจักร เหตุผจญแพ้มารทั้งหลาย มีนางป้าปเทวี
 เป็นเค้า พระยาไชยจักรองคนนั้นได้สยพระพุทธรศาสนาบ้านเมือง แล้ว
 จักไค้มาทงพระพุทธรศาสนาไว้ในเมืองจันทบุรี อันพระยานาคหากให้
 สวัสดิท่แก่ก่อนน

ครั้นนพระยาอินทรว จึงสั่งให้วสสุกรรมเวทยุตรลงมาก่อแรกพระ-
 พุทธรศาสนา ท่นาหวยมงคลทนน เมื่อพระยาไชยจักรุคิมาเกิด ไค้
 บวชเป็นฤษี ชื่อว่าไชยจักรฤษีอยู่ท่เก้า

พระยาปุกคจุลมาเกิด ชื่อว่าเอกจักชุกุมาร ไค้เป็นพระยาเอก
 จักช มีศักรมเสลผู้หนึ่ง เทพคางจขรรคาลไทนางผนเห็นท่นไม่วัง
 ล้อมไม้ศักรมหาโพธิ พระสังฆเดรทั้งหลาย จึงพร้อมกันประชุมทำนาย
 ผนของนาง แล้วพร้อมกันทำนายว่า จักมีบุตรเป็นชายค่อไปภายหน้า
 จักไค้เป็นพระพุทธรบิคา และกุมารนั้นจักมีบุตรคนหนึ่งอันเป็นเชอทนอ
 พุทธรพงค้องคหนึ่งภายหน้าโพ้น พระสังฆเดรทั้งหลายทำนายคังน
 ทุคคทฤษีจักมาถอเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางนั้น ครั้นกุมารนั้นประ-

สติออกมา พระสังฆเถรทั้งหลายจึงพร้อมกันใส่ชื่อ ว่า สารโพิถิกุมาร สาร ไค้แก่ไม้รังอันล่อม กล่าวคือว่าพ่อ โพิไค้แก่บุตรของสารโพิถิกุมารที่จักเกิดมานั้น เมื่อสารโพิถิกุมารไค้ขึ้นเสวยราชสมบัติ เहांนางปัจฉิมกุมารอันร่วมชาติมาเป็นเทวี ครั้นนั้น พระพุทธศาสนาย้านเมืองก็รุ่งเรืองเจริญ ปรุวาศจากมิชชาติภูมิจึงหลาย

เมื่อไชยจักรฤษ์จุติมาเกิดในท้องนางเทวีประสูติออกมาแล้ว เทพดาทั้งหลายที่รักษา ก็ยรวรทลใจเอกเทศมาเอาให้เข็นใหญ่ ไค้ชื่อ ว่าไชยประเสริฐ จักไค้ยังโลกียสมบัติเป็นอันมากในทันนั้น ส่วนพระยาสารโพิถิกุมารนั้น ก็จักไค้ไปสร้างพระนครที่เมืองพระยาจันทบุรี เมอชาติไค้เป็นพระยาทุกคคกกุมารนั้น ไค้พาวพลไปอ้อมยังพระยาองค์หนึ่งไว้ แล้วไค้เสวยราชสมบัติตามประเพณี พระยาองค์นั้น ย้อยใจแล้วก็ตายไป พระยาสารโพิถิจึงตั้งปณิกรรมแห่งพันรันทติคัตวหนึ่งตายไป ครั้นเกิดมาจึงไค้บวชเป็นฤษ์ชื่อ ว่าสารโพิถิกฤษ์อยู่ที่เก่า

ดูราอาณนที พระยาไชยประเสริฐจากเอกเทศอันนั้นมาอยู่เสวยราชสมบัติ ไค้นางเทวีแก้วอันเกิดกขนั้น มาตงชื่อเมืองว่า เมืองจันทบุรีศรีสัตตนาค ว่าเป็นเมืองพระยานาค ให้ความสุขสวักแก่บุรุษจันครั้นนั้น เทพดา นาค และมเหสคชทงหลายกชนชมยันค ให้เสียงสาธุการทวักันไปทุกทิศานทิศ จักไค้โศคณาพระพุทธศาสนาทวไปในอาณ

๑ คำว่า "เอ" ในที่นี้หมายความว่า "ไค้" ๒ ล่อม ๓ แห่ง

๔ อธิละมับหนึ่งเป็นปวตคกรรมพันรนา

วิชัยบ้านเมือง ท้าวพระยาทั้งหลายจักได้ก่อเจดีย์โลมธาคฤหาศคช อัน
 พระยาศรีธรรมมาโคกเอามาฐปนาไว้ในที่ต่าง ๆ ส่วนท้าวพระยาฝูงอื่น
 มีบุญสมภารน้อย ก็ยังมีอาจก่อเจดีย์โลมธาคฤหาศคชพระยาศรีธรรมมาโคก
 ประดิษฐานไว้เช่นได้ เท่าเว้นไว้แต่เช็ดหน้าพุทธองค์มีบุญสมภารมาก
 พระยาองค์นั้นและ จักได้ก่อเจดีย์โลมธาคฤหาศคชหน้าตาคช ไว้ที่ภูเขา
 หลวงนั้น สืบต่อพระยาจันทบุรี ยี่เท่าแต่กันจักได้ก่ออุโมงโลมธาค
 พระอรหันต์ชณาสพ ท้าวพระยาจันทบุรีพร้อมด้วยพระอรหันต์สององค์ได้
 นำมาฐปนาไว้ในบ้านนั้น

พระยาไชยประเสริฐองค์นี้ เมื่อชาติก่อนนั้นได้พาตารกขวิวาร
 ไปเล่นน้ำในที่แห่งหนึ่ง ทารกทั้งหลายล่นน้ำไปเย็น ได้จำลองอภัย
 ชันเหย้าโย ทารกทั้งหลายฝูงนั้นได้รับความลำบากเวทนา ครั้นต่อ
 มา เมื่อพระยาไชยประเสริฐพารพลโยธาไปยทอกรรมเมืองอินทบุรี
 นครตั้งพลอยู่ที่แม่น้ำในเขตต์เมืองมรุกขนคร อันเป็นเมืองเก่าแต่ชาติ
 ก่อนนั้น ยังเกิดการกุกคจักได้ก่อแรกพระพุทธรศาสนา และได้ก่อ
 เจดีย์ใหญ่ไว้ในที่นั้น แล้วจึงจะได้ไปยทอกรรมสงคราม

พระยามรุกขเทวดาองค์ที่อยู่รักษาเมืองศรีสัตตนาคนัน แต่ก่อน
 ได้เกิดมาในตระกูลต่ำ แล้วได้มาเป็นเสนาใหญ่ของพระยาไชยประ-
 เสริฐ ได้ไปกระทำยทอกรรมคอมพระยาทางหนึ่ง ส่วนทารกทั้งหลาย
 ที่เขียนวิวาร ของพระยาไชยประเสริฐครั้งนั้น ครั้นจุติจากชาตินั้น

๑ ครอบ ๒ “ลอบ” ในที่นี้แปลว่า “ว่าช” ๓ บังคับ ๔ เข้าชอก

ก็ได้ไปเกิดในเมืองอินทขันธ์นครเขื่อนใหญ่ในพลศึก จึงได้มาอ้อมวงชิงไว้
ยังพลศึกของพระยาไชยประเสริฐ ขางพ่องกาย ขางพ่องกลอยพัน
เหตุที่พระยาไชยประเสริฐตกอยู่ในที่ล้อมแห่งชาคนั้น ก็ด้วยเหตุเศษ
กรรมที่ได้บังค้ำให้ทหารกลอยนำครงนั้นเป็นเหตุ

ส่วนพระยาไชยประเสริฐนั้น ได้สร้างกุศลผลบุญไว้เป็นอันมาก
เทพคาทั้งหลายจึงได้พิทักษ์รักษาอยู่ทุกเมื่อ วิสกรรมทวยบุตรจึงไถ่ลง
มาช่วยชีวิต และหลังเห็นอนาคตภพจักเกิดมี จึงเอาหน้ไปบวชเป็น
โงยฤษอยู่ที่เก่า

ส่วนเสนาใหญ่ผู้นั้น จักได้พารพลกลับคืนมา แล้วได้เป็นพระยา
กฤษพรประเทศ ค่ายอันหล้าชื่อเมืองเสียม พระยากฤษพรประเทศ
สืบพระพุทศาศนาบ้านเมือง จักได้ก่อเจดีย์รูปนาโถมผ้าพระบาทของ
ชวา อันพระอรหันต์นำมาชูปนาไว้ที่เมืองลาหนองคายทัน ครั้นจก
ก็ไต่ไปยังเกิดในชนคสิศ มีนามปรากฐชื่อว่า กฤษพรทวยบุตร ๆ จักได้
ลงมาบังเกิดในเมืองมนุษย์พร้อมพระอริยมุตไทรยโพธิสัตว์

ครั้งนั้น สวโพธิฤษ จกึมาเกิดในวงศ์ไชย ได้ชื่อว่าวงศา
กุมารและเสวยราชสมบัติสืบพระพุทศาศนา บ้านเมืองก่รุ่งเรือง คน
ทั้งหลายมีความสงสัยเป็นอันมาก พระยาอินทร์หลังเห็นอนาคตภพจัก
เกิดมีแก่พระยาวงศา เหตุที่ราชบุตรผู้เค้าเมื่อเป็นทศตะกุมาร ได้
ให้ความสัจจะแก่พระมหาเถรผู้อาจารย์ ครั้นภายหลังเท่าเอาเหตุที่ได้

๑. “หล้า” ในที่นี้แปลว่า “เปลี่ยนแปลง”

ครอบครัวของบ้านเมือง มากระทำมิชฌากรรม

ครั้นเมื่อพระยาวงศาองค์นั้น พารพลกลับเมื่อสู่บ้านเมืองแล้ว ก็ไต่ถึงอุปฆาตกรรม ลวคเป็นโกลาหลแก่พระพุทธรักษาบ้านเมือง พระยาอินทร์เห็นเหตุจึงกล่าวมาน จึงใช้ให้วิสุตกรรมเทวบุตร ลงมา ช่วยชีวิตแก่ไชยบุญ เมื่อไชยบุญจักเกิดเป็นบุตรของพระยาวงศาองค์นั้น มีชื่อว่าสุริยกุมารตามนิมิตร แต่เมืองร้อยเอ็ดประตูโพ้น วิสุตกรรมเทวบุตรจึงมาคาต^๒ยังนาคแลเทวคา อารักษ มเหสีกษทั้งหลายให้รักษาไว้ด้วยคำว่า เจ้าทั้งหลายจงช่วยกันปกป้องรักษาเจ้าสุริยกุมารไว้ให้ถึงพิภพการมงคลสังกราช^๓ ให้ไต่เสวยราชสมบัติเป็นพระยาเนน เทอญ วิสุตกรรมเทวบุตรสั่งกษแล้ว กลับไปสู่ที่อยู่

ครั้งนั้นพระยาวงศาคนพ่อตั้งกรรมขัตติแก่หลัง ไต่เกิดด้วยโอบย่าตึงะเป็นภมเทวคา มีชื่อว่าวงศาเทวคา ไต่ชาววิสา จึงไต่ไปยังเกิดในเมืองอินทขันธ์นคร ไต่เสวยราชสมบัติสร้างพระพุทธรักษาแล้วจุติไปยังเกิดในเมืองพาราณสี ออกบวชมีชื่อว่าวงศาฤๅษีอยู่ที่เก่า

แต่นั้น อปสัทธิงา มิชฌาติฏฐิก็จักเกิดมีปางนั้น มีวิสากาลอันหนึ่ง เทวคา นาค อารักษ และมเหสีกษผู้รักษาสุริยกุมาร เห็นยังสังกราชพร้อมทุกมาตรา มีชื่อว่าปุ่นณสหัสสุคิมงคลสังกราช ขึ้นควรแก่เจ้าสุริยกุมารในชาติถวัน ๓ น เทวคาทั้งหลายเห็นกษจึงมาว่าพวงว่านี้ เจ้าสุริยกุมารจักถึงราชสมบัติเป็นพระยา

๑ ไป ๒ บอกกล่าว, สั่ง ๓ ศักราช ๔. ๒๐ พรรษา

ครั้งนั้น เทวดาผู้รักษาภูมิจิตรและผู้รักษาพระพุทธรักษา
 กายทั้งเทวดาที่รักษาในอาณาเขตที่ย่านเมืองทั้งมวล สังขยาได้
 ๑๓๓,๓๓๕ คนจึงพร้อมกันให้เสียงสาธุการ ส่งข่าวลือๆ ไป ด้วยคำ
 ว่า ทูรา เจ้าทั้งหลาย สุริยกุมารได้เสวยราชสมบัติเป็นใหญ่แก่บ้าน
 เมืองจันทร์แล้ว ท่านทั้งหลายจงลงมาชุมนุมปวงราชนามตามคำ
 ม้าแห่งเราทั้งหลายเทอดู

เมื่อเทวดาทั้งหลายกล่าวดังนั้นแล้ว จึงพร้อมกันลงมาชุมนุมใน
 คอยเขาควาย เล่นมหรสพสมโภชเจ้าสุริยกุมาร ๓ วัน ๓ คืน แล้ว
 จึงปวงราชนามเจ้าสุริยกุมารให้เป็นพระยาสุริยวงศ์ไชยจักรวรรดิภรา
 ชาติเจ้าสุริยวงศ์

ครั้งนั้น พระยาสุริยวงศ์ไชยจักรวรรดิภราชาติเจ้าสุริยวงศ์ พระ
 องค์ทรงบำเพ็ญศีลทานขารมี ทรงตั้งอยู่ในทศราชธรรม ๑๐ ประ
 การ และพระองค์ได้กำจัดคนทั้งหลายผู้มิชอบปฏิญาณให้
 หมกให้สิ้น เป็นประจักษ์ทั้งพระสุริยชาติสืบมา กำจัดเสียยังเมฆให้
 แจ่มใสไสงามสอาด พระองค์ผจญแพ้ข้าศึกภายในชั้นธสันดาน
 ทั้งมวลด้วยดี มี โลภะ, โทษะ, โมหะ, มานะ, อุกฤษณะ, วิภิจฉา
 สิ้นแล้ว จึงมีคำติของกามค้ำนักด้วยกุศลกรรม หาบุคคลผู้จะเสมอ
 ได้ด้วยยาก เป็นพระยาองค์ประเสริฐ ยิ่งกว่าพระยาในชมพูทวีปทั้ง
 มวล มีพระชนมายุยืนนานยิ่งนัก ทรงโศกนาพระพุทธรักษาของ

ทศกัณฐ์ ที่เก่าที่ใหม่ทั้งมวลให้รุ่งเรืองยิ่งนัก ครอบงำปราชญ์ทั้งหลาย
จักได้ก่อเจดีย์ถวีสองครั้ง โทมโฆโมงอริราชกุมารของทศกัณฐ์ ในที่
ภูค้ำพรานนั้น ครั้นจกัไปเกิดในเมืองพาราณสี แล้วออกบวชเป็นฤๅ
มีชื่อว่า สุริยวงศ์จักรฤๅอยู่ที่เก่า เมื่อจกัจากชาติอื่นเป็นฤๅได้มาเกิด
ในเมืองอินทปัตฐนคร สร้างพระพุทธรูปค้ำศนาทนนเขนครั้งที่ ๒ แล้วจกั
มาเกิดในเมืองกुरुท ชื่อว่าสุริยวงศ์กुरुท

ครั้นวงศ์จักรฤๅเกิดในเมืองกुरुท ชื่อว่าสารวงศ์ พ่อเคียว
ต่างแม่ สุริยวงศ์ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระยาสุริยวงศ์ แล้วจกัได้
มาค้ำเมืองในเมืองร้อยเอ็ดประเทศค้ำแต่ก่อนเป็นครั้งที่ ๓

ส่วนสารวงศ์นั้น ก็ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระยาสารวงศ์ก
รุทนคร จกัได้สร้างพระพุทธรูปค้ำศนาในที่นั้น ครั้นจกัจกัไปเกิดใน
ชนค้ำลิต และจกัลงมาเกิดในมณค้ำพร้อมพระอริยเมค้ำโคจรยโพธิสัตว

ส่วนพระยาสุริยวงศ์ เมื่อมาสร้างเมืองร้อยเอ็ดประเทศค้ำนางเทวี
แก้ว พระพุทธรูปค้ำศนารุ่งเรืองเหมือนดังแต่ก่อน ครั้นจกัก็ไปเกิด
ในเมืองสาวิคค้ำ สืบพระพุทธรูปค้ำศนา เป็นครั้งที่ ๓ แล้วจกัไปเกิดใน
เมืองกสินารา แลเมืองราชคฤท โสค้ำนาพระพุทธรูปค้ำศนาเมือง
ละ ๓ ครั้ง โดยลาคค้ำยโสฬศนครแลเมืองน้อยทั้งหลาย เวียนกลับไป
ถึงกาคค้ำปค้ำครั้งหนึ่งแล้วกลับค้ำมาในเมืองอินทปัตฐนคร ในชาติอื่น
ถวีน ๓ ถลลคค ๕๐๐๐ วรรษา ครั้นจกัจากชาติอื่นถวีน ๓ ก็ไป

๑ ทำให้รุ่งเรือง

ยังเกิดในชั้นภัสสัฏฐิ์ ปรากฏชื่อว่ สิริยวงศาไชยจักรเทพยศวรวิริยเมศ
ไตรยโพธิสัฏฐิ์ คุรุ อาณนัฏฐิ์ ทลาคคททำนวยไว้นักเขียนเอกเทศแต่โคย
สังเขย

พระพุทของค้ ทรงทำนวยศำสนำนครนิตำนอนนั้แก่เจ้าอาณนัฏฐิ์
ทคณมหนองคณนแทเสือนำ สันชชคควมเพยงเทำน

ครนเมือ พระพุทของค้เสด็จจากหนองคณนแทเสือนำ ไปประกบ
ชยู่ที่โพนิจกเวยงงวิ ทชคพระเนตรเห็นแลนค้ำแลยลน และแลนค้ำ
ค้วนนแหม่น*ยพพารนาค ค้วทชยู่ณเขาคหลวงริมน้ำยงพวน เนรมิต
ให้เขนเทศ นาคค้วนนประกบสังวาลย์คชค้วยแก้วยพพา เทคณนจึงโค
ชชว่ยพพารนาค แล้วยลนเนรมิตเขนมนุชย่นุงฝำขาวเสือขาวขำมำ
รียเอชยาคกร แลรรำอนำพระพุทชเจ้าไปส้ญเขาคหลวงสถิตย้ในร่มไม้ยำ
แยงคณนหน่ง ยพพารนาคถวำยภักตำหำรพระพุทของค้ทรงกระทำภักต
ภิกชเสริ้งแลว จึงประกนฝำกมพลณนหน่งแก้วยพพารนาค แลวเสด็จไป
นนเพนณะที่ไกลเวนทลอคคณนทงหลำยจึงเรยภทนนว่ เวนเพนมำเทำ
กาลทุกวณน

ยงมีพณฺณำนาคค้วหน่งชชว่ สุกขนาคทคถิ์ เนรมิตรเขนขำง
พลำยถอคอกไม้เขำมำชอเออรอยพระชยท พระพุทของค้ทรงย่ำรอย
พระชยทไว้ทแณ่นหิน ไกลริมแม่น้ำ ช้วเสยงขำงรองโคยนิ ชำงค้ว
นั้ก็เขำไปไหวช้ชู่รำกค้วยงชกชนใส่ห้ว แลวก็หลกหนไป นำท

นาคควนน้อยเรียกชื่อว่าเวินสซ แล้วคนทั้งหลายได้พร้อมกันเอาทอง
 มาหล่อเป็นพระรูปใหญ่เท่าองค์พระคากคต ประดิษฐานไว้ณที่ฉนเพน
 นั้น พญานาคควนจึงเอารูปพระพุทธรูปองค์หนึ่งจากที่นั้น ไปไว้ในแม่น้ำ
 ณที่อยู่แห่งตน คนทั้งหลายจึงได้เรียกกันว่า เวินพระเจ้ามาดิงกาลยคน
 แต่ณพระพุทธรูปองค์หนึ่งเสด็จไปสู่เมืองศรีโคตรของ เพียงที่อยู่
 แห่งพญาปลาค้วนหนึ่ง พญาปลาค้วนได้เห็นพระรูปของพระพุทธรูป
 จึงได้พาบริวารล่องไปคาม พระพุทธรูปองค์ทรงเห็นการณังนั้นจึงทรง
 แยมพระโอบุชู้ เจ้าอาณนทังจึงทูลถามว่า พระองค์ทรงแยมพระโอบุชู้
 คุ้มเหตุอันใด พระพุทธรูปองค์ทรงทูลว่า คากคตเห็นพญาปลาค้วน
 หนึ่ง พาบริวารมาลงฝั่งน้ำนั้น และพญาปลาค้วน เมื่อเป็นมนุษย์
 ได้ยวชในสำนักพระพุทธรูปเจ้าองค์ชื่อว่า กัสสย ได้มาถึงแม่น้ำที่อยู่
 นั้น ฤกษ์รพนั้นได้เกิดโยไม้กรองน้ำนั้น เมื่อใกล้จิตมีความกินแหนง
 ในการที่ใดกระทำนั้น จึงได้มาเกิดเป็นพญาปลาอยู่ในแม่น้ำนั้น เมื่อ
 มันได้เห็นพระรูปและได้ยินเสียง ฆ้อง, กลอง, แสง° จึงได้ออกมา
 จากที่อยู่เป็นอาจิน คุ้มเหตุว่า มันเคยได้เห็นรูปารมณ และได้ยิน
 สัททวารมณอันคามาแต่เมื่อก่อน จึงได้รู้สัพพัญญูนั้น ๆ และพญาปลา
 ควนจึงมาอายุขึ้น ตลอดถึงพระอรวิยเมตไครยโพธิสัตว์ ลงมาทูลเป็น
 พระพุทธรูปเจ้า จึงจักได้จักจากชาติอันเป็นปลา มาเกิดเป็นมนุษย์ แล้ว
 ออกยวชเป็นภิกษุในสำนักพระพุทธรูปเจ้าพระองค์นั้น

เมื่อพญาปลามาถึง ได้ยินพระพุทธรูปยวดยิ่งอันงามยิ่งนัก จึงมาคำนึงนึกแต่ในใจว่า อยากรู้ได้จึงรอยพระบาทของพระศาสดาไว้เป็นที่สักการะ พระพุทธรูปองค์ทรงทวยจึงทรงพระเมตตา อธิษฐานรอยพระบาทไว้ที่โถงหินในนาทนน คนทั้งหลายจึงเรียกกันว่า พระบาทเวินปลามาเท่ากาลบัดนี้

ครั้นแล้ว พระพุทธรูปองค์เสด็จมาทางอากาศ ลงประทับที่คอกยี่สิบนคร คือว่าภูเก้าพร้า ในราวตรัน วิสสุกรรมเทวบุตรลงมาอยู่ข้างพระพุทธรูปองค์ยืนจนตลอดรุ่ง กาลนั้นพระพุทธรูปองค์ทรงผ้า แล้วเขาขาดรห้อยไว้ที่หน้าเท้ามากพันไม้ป่าแข็งต้นหนึ่งเขียงที่ศีรษะวันตก แล้วเสด็จลงไปสู่ริมแม่น้ำทนน เพื่อชำระพระบาท บัดชุก้าพลศิลาอาคันของพระยาอินทร์ ก็กระต้างแข็ง พระยาอินทร์เห็นเหตุดังนั้น ก็เสด็จลงไปสู่ข่าหิมพานต์ นำเอาน้ำแร่สระอินคาทพร้อมด้วยไม้สัพพมาถวายพระพุทธรูปองค์ทรงชำระแล้ว ก็ทรงขาดรห้อยพระพักตร์สู่ทิศตะวันออก แล้วเสด็จไปประทับที่คอกยี่สิบนครที่ไค่ปากเซเล็กน้อย ทอดพระเนตรเมืองศรีโคตรของ เพื่อจะเสด็จเข้าไปยั้งชบาตในพระนคร ครั้นนั้นพระยาเจ้าเมืองศรีโคตรของนั้น ได้ทรงข่าเพ็ญบุญสมภารมาเป็นอเนกประการ เหตุนี้จึงได้มาเสวยราชสมบัติบ้านเมือง ในชมพูทวีปเป็นครั้งที่ ๓ เพื่อจักได้ไชยคณาพระพุทธรูปศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นพระยาโคตรขรรค์ พระยาโคตรขรรค์เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาเสด็จมาถึงนั้น ก็

๑ ถิ่นหิน ๒ หน้าหมากหิน ถึงพุทธรา

ทูลอาราธนาพระศาสดาเข้าไปรับเอาขีรวินชยาตในพระราชฐาน

เมื่อพระศาสดาทรงรับเอาขีรวินชยาตแล้ว ก็ส่งชาครให้กษัตริย์โคตรบูร แล้วก็เสด็จกลับมาประทับที่นครวังตามเดิม เมื่อพระยาโคตรบูรรับเอาชาครจากพระศาสดาแล้ว ก็ทรงยกชาครขึ้นเหนือพระเศียร ทรงกระทำความปรารภณา แล้วจึงนำชาครไปถวายพระศาสดาที่ประทับ พระศาสดาทรงรับเอาชาครแล้ว ก็เสด็จกลับมาทางอากาศ ลงประทับที่ภูเก้าพร้าคังเก่า พระยาโคตรบูรเมื่อทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาเสด็จมาทางอากาศดังนั้น ทรงบังคายนึก ยกพระหัตถ์ขึ้นประนม ทอดพระเนตรพระศาสดาจนสุดซึ้งพระเนตร จึงทรงคำนึงในพระทัยว่า อายากจะเป็นพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่ง แล้วจึงเสด็จกลับมาสู่พระราชฐาน

ครั้นนั้น พระศาสดาทรงทราบเหตุของพระยาโคตรบูรดังนั้น จึงตรัสกับพระยาอินทร์ว่า ดูรา อินทราชิราช ทถาคคมาสถิตยณทณ ราชทริหนึ่งก้วยเหตุอันไถ พระยาอินทร์ทูลทอบว่า พระศาสดามาสถิตยทถกาพร้าราชทริหนึ่งน พระองค์ทรงอาศัยซึ่งอดีตเหตุ แห่งพระพุทธรเจ้าทง ๓ พระองค์ มีพระกฤษณนเป็นตน มีพระกสิสยเป็นปวิโยสาน ซึ่งเสด็จเข้าสู่พระนิพพานไปแล้วนั้น พระอรหันต์ทงหลายย่อมเอายิงพระบรมธาตุ ของพระศาสดาทง ๓ พระองค์ มาประภิชฐานไว้ในทณ เพื่อเป็นทสถการบูชาแห่งท้าวพระยาทงหลาย ในอนาคตกกาลน เป็นประเพณีแห่งพระพุทธรเจ้าทงหลายสืบ ๆ มา ฉะเพาะทพระศาสดา

ทรงฉันทวิมลพิณพาทย์ ของพระยาโคตรบรูณ์ คนทั้งหลายเรียกว่าเมืองศรีโคตรบอง ผู้ข้าทั้งหลาย อินทร์ พรหม เทพบุตร เทวคา เรียกว่าเมืองศรีโคตโม เหตุพระองค์ทรงพระนามว่าโคตมะ หากให้ศรีสวัสดิ์แก่พระยาโคตรบรูณ์ ผู้ข้าทั้งหลายเรียกกันว่า พระยาอินทร์ ทุลลชอยพระพุทธรูปวิสัยของพระศาสดาคังนิน พระพุทธรูปองค์ที่ทรงคุณธิภาพ

ในขณะนั้น เทวคา มเหสีลักข ทั้งหลายฝังอยู่ในราวป่าทึบนั้น เมื่อไต่ยคืนนั้น ก็ส่งเสียงสาธนาการซนพร้อมกัน ภายจนถึงชั้นนอกนิยสุพรหม ภายลางถึงชอยเขาจักรวาลเป็นที่สุด พระยาอินทร์กราบทูลคังนินแล้ว ก็เสด็จกลับไปสู่ที่อยู่ของตน

ในกาลนั้น พระพุทธรูปองค์ที่ทรงพยากรณ์ให้เจ้าชานนท์แจ้งว่าพระยาโคตรบรูณ์คังนิน จักจุติไปเกิดในเมืองสาเกตนคร ทิศตะวันตกแห่งเมืองศรีโคตรบรูณ์ มีนามว่าสุริยกุมาร เมืองศรีโคตรบรูณ์นี้ จักย้ายไปตั้งที่ป่าไม่ววก มีนามว่า เมืองมรุกขนคร เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้ว สุริยกุมารนี้ จักได้เป็นพระยาใหญ่กว่าท้าวพระยาทั้งหลาย และจักได้ก่อแรกพระพุทธศาสนาไว้ในเมืองร้อยเอ็ดประตู เมืองสาเกตนครนนักเสียมคูนย์ไป คังแรกแทนไปพระพุทธศาสนา ก็จักรุ่งเรืองเสมอคัวบเมือตถาคตยังมีชีวิตอยู่ ควันจักรุติก็ได้มาเกิดเป็นพระยาสุมิตตธรรมมรุกขนคร จักได้หัดพื่อนาเป็นพระยาจันทบุรี และแรกพระพุทธศาสนาในที่นั้น

ทูลว่า ขานนท์ พระยาสุเมตตธรรมองค์นี้ จักได้รู้ปณาดุรังคธาตุ
ของตถาคตไว้ในทันที แล้วจักได้กลับไปโชคนายังพระพุทธรักษา
อันแต่กำเนิดในเมืองสาเกตนครร้อยเอ็ดประตู ครั้นจักได้ไปเกิดในเมือง
พาราณสี ออกบวชได้เป็นฤๅษี ชื่อว่า สุเมตตธรรมฤๅษี

ส่วนเมืองมรุกชนครนั้น จักได้ย้ายกลับไปตั้งพระพุทธรักษา
ใกล้ที่อยู่แห่งพญาปลาค้วนนั้น แต่เมืองนั้นก็ยังมีอารักขเป็นเอกราชอยู่ได้
ดังแต่ก่อน จักเป็นเมืองน้อยขึ้นแก่เมืองใหญ่ ที่กาลพระยามัชฌิมสาร
เสวยราชสมบัติครอบครองนั้น เหตุว่า ตถาคตได้อธิษฐานรอยบาทไว้
ที่ก้อนหิน ให้แก่พญาปลาค้วนนั้นเป็นกัลป์การบวช พระพุทธรูปทรง
พยากรณ์ดังนี้แล้ว จึงทรงฝันพระพักตร์ต่อเมืองจุลฉัพพรหมทัตต์ และ
เมืองอินทปัตฐนคร

ขณะนั้น พระอานนท์มีความสงสัยว่า พระองค์จักเสด็จไปเมือง
ทั้งสองนั้นหรือๆ ว่ายังเสด็จไปหนอ จึงกราบทูลว่า เมื่อพระพุทธรูป
เสด็จจากภักขาพราตน์แล้ว จะเสด็จไปโปรดคนใด.

พระตถาคตตรัสว่า เราจักไปชมรอยบาทที่แคมหนองหาน
หลวง^๑ที่นั่นก่อน และในหนองหานหลวงนี้มีพระยาองค์หนึ่ง มีพระ
นามว่าพระยาสุวรรณังการ พระยาองค์นี้มกระโโจมหัวคำ^๒และสัง-
วาลย์คำ น้ำ^๓เท่าคำใหญ่ เสวยราชสมบัติอยู่ณเมืองนี้ เมื่อพระ

๑ เลื่อมสุณีย์ ๒ “ชมรอยบาทที่หนองหานหลวง นี้” คือพระธาตุเชิงชุมนี้เอง
๓ คำว่า “กระโโจมหัวคำ” หมายถึง มงกุฎทองคำ ๔ “น้ำเท่าคำ” หมายถึง
กลีบใบทองคำ

ศาสดาเสด็จไปถึงริมแม่น้ำอันหนึ่ง อยู่ณท่ามกลางทาง มีนาคตัวหนึ่ง
ชื้อว่าโทชนนาค เป็นเชื้อวงศ์พระยาศรีสุทโทชนแต่ชาติเมื่อเป็นมนุษย์
เมื่อเวลาจะตาย ๆ ภัยกับความโกรธ จึงได้มาเกิดเป็นนาค มีนามว่า
โทชนนาค เป็นนาคที่เขียวและเขียวหากินปลาตามริมแม่น้ำ พระ
พุทธองค์ทรงทราวยังเหตุแห่งโทชนนาคถึงนั้นจึงตรัสว่า คุวา โทชน
นาค ท่านอย่าได้ถือหาญอันหนักช้าเกินไปทนายเก่าให้หนักขึ้น

เมื่อนาคตัวนั้นได้ยิน จึงมารำพึงว่า บุคคลผู้ใดมารู้จักเชื้อชาติ
แห่งกูและตกเป็นอกเช่นนี้หนอ? กูควรจักเข้าไปดูให้รู้ คำนี้ถึงนั้น
แล้ว ก็เข้าไปใกล้พระศาสดา ๆ จึงตรัสว่า โทชนนาคเข้ามาหาเรา
เพื่อจะประสงค์ยังหาญอันหนัก เราจักปลดปล่อยยังทุกข์ ให้ท่านได้ถึง
ความสุข นาคตัวนั้นเมื่อได้ยิน ก็มีจิตตั้งใจเบียดขานสนขมขื่นนัก จึงเข้า
ไปกราบแทบฝ่าพระบาทของพระศาสดา แล้วก็ได้ตั้งอยู่ในพระไตร
สรณคมน์ ครั้นจุติจากชาติอื่นเป็นนาค ก็ได้ไปบังเกิดในชั้นดาวดึงส์
มีนามปรากฏว่า โทชนนาคเทวบุตรตามวงศ์แห่งคน แม่น้ำที่โทชน
นาคอยู่แต่ก่อนนั้น คนทั้งหลายเรียกว่าน้ำพุงสามาเท่ากาลบัดนี้

เมื่อพระศาสดาเสด็จจากที่นั้น ไปสู่เมืองหนองทานหลวง พระยา
สุวรรณภิงคาร เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาเสด็จมาดังนั้น จึงทูล
อาราธนาเข้าไปฉันในปรวณปราสาท เมื่อพระพุทธองค์ทรงทำภิกขุ
เสร็จแล้ว ก็เทศนาสั่งสอนพระยาสุวรรณภิงคาร แล้วจึงเสด็จลงจาก
ปราสาทไปไว้รอยพระบาทที่นั้น ต่อพระพักตร์พระยาสุวรรณภิงคาร

แล้วทรงกระทำพระปาฏิหารย์ ให้เป็นแก้วออกมาจากพระบาททั้ง ๓ พระบาทละลูกโดยลำดับ ข้าทรงกระทำพระปาฏิหารย์ให้ออกมาอีกลูกหนึ่ง เมื่อพระยาสุวรรณภิงคารได้ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ยังเกิดขึ้นจรรยขี้หนัก ว่าเหตุใดหนอ แก้วจึงออกมาจากรอยพระบาทของพระศาสดาได้

ในขณะนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ทรา มหาราช สถานทั้งเป็นที่ประทับฐานรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ แก้วจึงได้ออกมาจากทั้ง ๓ ลูก มีรอยพระบาทของพระกถสันธ พระโกนาคนัน และพระกัสสป พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ องค์นี้ ได้เสด็จไปรับช้ายินชยาตในเมืองศรีโคตรบของมานันทกัภาพรา แล้วประทับฐานรอยพระบาทไว้ณที่นั้น ส่วนแก้วลูกที่ ๔ นั้น คือดถาคคคนเอง เมื่อกถาคคได้มาไว้รอยพระบาทรวมอยู่ในที่นั้น และเข้าสู่นิพพานไปดังนั้น ในที่นั้นก็จักเป็นทว่างเปล่า ทันใดนั้นพระยาสุวรรณภิงคารจึงไหว้กราบทูลว่าเมื่อเช่นนั้น พระศาสดาจักประทับฐานรอยพระบาทไว้ด้วยเหตุใด

พระศาสดาตรัสว่า ทรามหาราช ที่บนยานเป็นเมือง ทั้งพระพุทธศาสดาอยู่เป็นปกติกัน แม้มีเหตุควรไว้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ไปไว้ ด้วยเหตุว่า เป็นที่ทองแหนแห่งหม้เทวดาและพญานาคทั้งหลาย และบ้านเมืองก็จักเสื่อมศุณย์ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเที่ยวร้อมไว้ยังรอยพระบาทไกลบ้านเมือง พระพุทธศาสดาก็จักตั้งอยู่ถ้าทายเมืองและหัวเมือง

เมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้ไว้จิตแก้ว กล่าวคือ รอยพระบาท
 ททายเมืองทศโคตนั้น พระพุทธศาสดาก็จักตั้งรุ่งเรืองในเมืองนั้นก่อน
 แล้วจึงขยาย*ห่างมาไต่คามรอยพระบาท เมื่อไว้จิตแก้ว ก้าวเมือง
 พระพุทธศาสดาก็จักตั้งในเมืองนั้นแล้วจึงขยายห่างไปข้างเหนือ ทรอย
 พระพุทธบาทอันพระพุทธเจ้าได้ประคัมฐานไว้บนกบเขินเมือง คนทั้ง
 หลายจึงจะตั้งอยู่เป็นปกติ

ส่วนเมืองหนองหานหลวงนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มาสม
 รอยพระพุทธรูปไว้ สมัยพระยาองค์โคเสวยราชสมบัติ พระยาองค์
 นั้นได้สร้างบุญสมภารมาแล้วทั้งแสนกลับทุก ๆ องค์ ถึงเมืองหนอง
 หานน้อยก็เช่นเดียวกัน และทั้งสองเมืองนี้ เมื่อตั้งก็เกิดพร้อมกัน
 ด้วยเหตุเช่นที่เสด็จมาแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ครั้นสิ้นชวพระยาทั้ง
 สองเมืองนี้ เทวดาและนาคทั้งหลายทริภุชษณของหานหลวงและหนอง
 หานน้อย ก็จักได้ให้น้ำไหลของเข้ามาหากัน ท่วมรอยพระบาทและบ้าน
 เมือง คนทั้งหลายจึงได้แยกย้ายกันไปตั้งเป็นบ้านเล็กเมืองน้อยตาม
 ริมหนองนั้น จักได้ไปรับเอาอารักขาประเพณีและกิจการบ้านเมืองในราช
 อาณาใหญ่ ที่พระพุทธศาสดาก็จักรุ่งเรืองอยู่ณที่นั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทั้ง
 หลายเสด็จเข้าสู่พิพพานไปแล้ว พระอรหันต์ทั้งหลายจักได้นำเอาธาตุ
 คุม^๒ได้มาประคัมฐานไว้ริมแม่น้ำอันที่ราชธานี บ้านเมือง พระพุทธ

๑ แยกย้าย, เรืองราช ๒ “คุมไก่อ” เข้าใจว่าเป็นพระธาตุคุม และอีก
 ละมับ ๑ เป็นแต่บอกว่า เป็นพระธาตุพระพุทธเจ้า

ศาสนา จักตั้งเรื่องไปคามริมแม่น้ำอันนั้น เมืองฝ่ายเหนือกลับลงไป
ตั้งอยู่ฝ่ายใต้ ฝ่ายใต้กลับไปตั้งอยู่ฝ่ายเหนือ เมืองที่ตั้งอยู่ท่ามกลาง
นั้นประเสริฐมีอาณาพียงนัก ท้าวพระยาทั้งหลายทมิขุณสมุทร จัก
ได้เสวยราชสมบัติ บ้านเมืองค้าชู้พระพุทธรักษาศาสนา แห่พระพุทธรเจ้า
ทั้งหลาย ครนสันพระพุทธรักษาศาสนา ราชธานี บ้านเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำ
ฝ่ายเหนือกลับไปฝ่ายเหนือ เมืองราชธานีอันเช่นท้าวพระยาเจ้าทั้ง
หลายเสด็จเที่ยววิณชยาต เช่นกันว่า เมืองศรีโคตรของก็กลับมา
ตั้งอยู่ที่เก่า เมืองราชธานีที่ตั้งอยู่ท่ามกลางนั้น ก็กลับมาตั้งอยู่ริม
หนองหานทั้งสองฝั่งเก่า เพื่อรอทำพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย

ครั้นนั้น ท้าวพระยาทั้งหลายทมิขุณสมุทรก็บังเกิดชื่นความราช
ธานีนั้น ๆ อันหากเป็นจารีตประเพณีสืบ ๆ มาแห่งแม่น้ำอันนี้ พระ
พุทธรักษาเมืองก็ตั้งอยู่ที่ทิศเบื้องเหนือและทิศเบื้องใต้ แลทิศตะวันออก
ตกตะวันออกออกไปคามริมแม่น้ำอยู่เป็นปกติ

ครา มหาราช ตถาคคเทศนา ศาสนานครนิตานตั้งกล่าวมาแล้ว
เพื่อเทศน์จริงไว้ว่าโยมคนอยู่ในเมืองหนองหาน แม้ว่ามีคนอยู่ในริม
หนองหานทั้งสองนั้น ท้าวพระยาทมิขุณสมุทรเป็นเอกราชนั้น จักตั้ง
อาณาคม และพระพุทธรักษาอันใหญ่ก็โยมมี เท่านี้ก็เช่นแต่ยังจันต
พุทธรักษาตามกาลสมัยนั้น ๆ

เมื่อพระยาสุวรรณภิงคารได้ทรงสถาปนาบุญหาตั้งนั้น ก็ทรง
พระโสมนัสชายซึ่งในพระชั้นอันคานยั้งนัก และมีพระทัยปรารถนา

ระกษัยพระเคียรของพระองค์ บุษกรอยพระพุทธรูป กั้นไค่นั้น พระนางเกรงใจไค้ทูลห้ามไว้ว่า เมื่อมหาราชมีพระชนม์อยู่ จักไค้สร้างพระราชกุศลเพิ่มเติมต่อไป ไม่ควรที่พระองค์จะมาทรงกระทำเช่นนั้น เมื่อพระยาไค้ทรงสภักดิ์อภัยกำนางเทวทัตดังนั้น จึงถอมงกุฏออกบูชา

พระศาสดาเข้าเทศนาไปรคเป็นครั้งทีสองว่า ตูรา มหาราช รอยยาทอนตถาคทไค้ไว้ให้แก่พญานาค ที่แผ่นดินกระดานหินฝั่งแม่น้ำใหญ่ ชั่วข้างร้องและจ้วงร้องไค้ยิน ฝ่ายตะวันออกนั้น เพื่อหมายจิตแก้วแห่งหัวเมืองและท้ายเมืองอนิจกเป็นราชธานี พระพุทธรศาสนาก็จึกรุ่งเรืองยิ่งนักในทันนั้น และรอยยาทอนตถาคทไค้ไว้ที่แผ่นดิน ฝั่งตะวันตกแห่งแม่น้ำนั้น หมายจิตแก้วแห่งพระพุทธรศาสนา มีชณิมนุราชธานีสยคอกันโดยลำคัย ครันตถาคท จักไว้รอยยาทพระพุทธรศาสนานั้นจึงไค้ไว้ที่ฝั่งแม่น้ำก้าตะวันออกช้ายนั้นก่อน แล้วจึงข้ามแม่น้ำมาไว้กงจิตแก้วฟากฝั่งแม่น้ำก้าตะวันตกเฉียงไค้ แล้วตถาคทจึงข้ามแม่น้ำกลับคั้นไปก้าตะวันออกเฉียงไค้ เสิ้งเห็นพญานาคว่าจักขอรอยยาทที่สมไว้ ตถาคทจึงอุบายเสียบ ลางเมืองก็หมายกงจิตแก้วเบื้องชวานันไว้ก่อนแล้วจึงไค้ตามเส้นช้าย เสิ้งเห็นพญาปลาตัวน้อยไค้ควรวักกงจิตแก้วแต่ค้อธิฐานเป็นรูปจิตแก้ว คือรปูรอยยาทที่ไว้ฝั่งฟากตะวันออก เพื่อหมายเมืองราชธานีคองพระพุทธรศาสนาพยานกลาง จึงข้ามไปเบื้องชวา ก้าตะวันตก ไว้ยังพงสอนฟากแม่น้ำ เติงโลมยังรูปจิตแก้วค้อธิฐานไว้นั้น เพื่อให้บ้านเมืองฝ้ายไค้และพระพุทธรศาสนาน้อมกลับ

ขึ้นไปเหนือ อย่าให้เป็นอันตรายในภายหน้า ทถาคค จึงไต่กลับคืน
ไปหากกเบื้องขวาแต่เค้า จึงวิจัยจึงแก้ระลอกตะวันตก ที่ไต่ห้มาย
งงจิตแก้วไว้แต่ก่อนนั้นแท้จริง.

ปฐมหาราช รอยบาทอันตถาคคไว้ที่แผ่นดินในแม่น้ำใหญ่ใช้
เห็นนั้น พระพุทธศาสนาย้านเมืองจกรุงเรื่องทวยพระสังฆเถรผู้เป็น
ใหญ่ ทถาคคไว้รอยบาทที่แผ่นดินบนยอดเขาข่มรอยในน้ำนั้น เพื่อ
ให้ไหลไปทางใต้ ให้บ้านเมืองพระพุทธศาสนามีความสุขสำราญรุ่ง
เรือง โดมตั้งอัสปปริสพาลผู้เขียนบาย และเหล่ามนุษย์ที่เป็นมิจลา
ทัญญูและอลัชชีทั้งหลายเหล่านั้น ให้เป็นมงคลแก่พระพุทธศาสนาย้าน
เมือง เมื่อท้าวพระยาคนมีบุญเกิดขึ้นแล้ว บุรุษผู้อาชาไนยก็จักบังเกิด
มี เขาเหล่านั้นก็ข่มเป็นมงคลแก่พระพุทธศาสนาและบ้านเมือง
รอยบาทที่ตถาคค ไต่อธิฐานไว้ที่ก่อนดินนั้นหมายพระพุทธศาสนา
อันจะมาถึงคามมชฌิมราชธานีแต่ก่อน

และรอยบาทที่ตถาคค ไต่อธิฐานไว้ในแผ่นดินที่ภูเขาบกโล้น
ใกล้แม่น้ำ ให้เป็นบาทพาหิรประเทศ เพื่อโปรดคนาคและเทวดาทมิ
โธมะมนะสัทธา ขอเอารอยตถาคคมาชมรมในแผ่นดิน กระทำปา
ฏิหารย์เพื่อให้แจ้งแก่พระยาทมิชฌอนสันเสียแล้ว และมีบุญที่ไต่สร้าง
มาแล้วแสนมหากัลป์ คามรอยบาทอนัน เป็นอันข่มวางคงอยู่เป็นปกติ
รอยพระบาทอันพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไต่ประภิชฐานซ้อนกันไว้บนภูเขา

๑ ตั้ง แปลว่าทับ ๒ บัพพง ไม่คลาดเคลื่อน, ไม่ไต่หกหลอกหลวง

สูงนั้น เพื่อบรรยายเมืองในชมพูทวีป ว่าเป็นมณฑลแต่ปฐมกัลป์ กว้าง
 เหตุว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมได้เกิดในท้องถิ่น ๓ และหมายก่งจิก
 แก้วโสมไว้ยังชมพูทวีปนี้

ความหาราช ครอบงำหมายชมพูทวีป มีในเมืองโยนกวิ
 นครเขื่องใหม่นั้น คอยตุนข้าวคอบยผารังรัง เป็นรูปสระเกษามิ่ง
 นึก พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์เสด็จไปฉนข้าวทนน แล้วก็เหยียบช้อน
 รอยบุคักนลงไปโดยลำดับที่หินรูปสระเกษานั้นทั้ง ๓ พระองค์

ตถาคตไปบิณฑบาตในเมืองแพ อันเป็นโบราณบิณฑบาต แห่ง
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายมาแต่ก่อน ชาวแพทั้งหลาย เอาข้าวแลปลา
 เวียนไฟมาใส่บาตร พระตถาคตรับเอาข้าวบิณฑบาตแล้ว ขึ้นไปสู่
 คอยเทพี คอยไชย แล้วจึงขึ้นไปคอบยผารังรัง เห็นปลาฆ่า ปลา
 เวียนไฟ มีอยู่ในรอยพระบาท แห่งพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์อันเป็น
 อปหารวิษรรม ตถาคตก็ไปฉนปลาอันชาวแพใส่บาตรมานั้น จึงได้
 อธิษฐานให้ปลามีชีวิตขึ้นทุกตัวไว้ในทนน ปลาทั้งหลายเหล่านั้นยังเป็น
 รอยไม่หีบขังอยู่ทุกตัว จนตลอดคสังกัททกัลป์ คนทั้งหลายที่อยู่ใน
 เมืองนั้น เห็นปลาเหล่านั้น ก็รู้ว่าเป็นอปหารวิษรรม มีความเคารพ
 ยำเกรงไม่บริโภคปลาत्मชนัน แม้ว่าจะไค้มาด้วยเหตุใด ๆ ก็ปล่อย
 เสียจนสิ้น ตถาคตฉนข้าวแล้ว ยังมีพญานาคตัวหนึ่งอยู่รักษาในทนน

๑ ชุต แปลว่าตกลงไม่สมอกัน ๒ ปลาตะเพียนหางแดง

๓ เข้าใจว่า คอบยสุเทพ ๔ ไม้ตีบข้างปลา

นำเอาน้ำมาให้ฉัน แล้วขอเธอยังรอยบาทไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชา
ตถาคต จึงข้า้อันรอยบาทลงไว้โดยลำดับ

รอยพระบาทพระกกุสันธ ยาว ๓ วา กว้าง ๑ วา รอยพระบาท
พระโกนาคมน์ และพระกัสสป ยาวและกว้างโดยลำดับ รอยตถาคต
ยาวหนึ่งวาสองศอก สั้นกว่าทุกพระองค์ พระอริยมงคลโดยที่จักมา
ภายหน้านั้น จักได้เหยียบย่ำลงไยณะกันนั้น ส่วนรอยทั้ง ๕ นั้น ก็จัก
ปรากฏมีอยู่ที่ ๕ รอยแท้จริง

พระยาสุวรรณภิงคารพร้อมด้วยพระราชเทวี ได้ทรงสัคกับพระ
อรุณเทศนาพระปาลลัคน์และอุปहारิยธรรม อันพระศาสดากุรัตเทศ-
นาคนั้น ก็ทรงพระอัคคีปราโมทย์ยิ่งขึ้นนัก แล้วทรงสร้างอุโมงค์ด้วยหิน
ขี้ครอยพระพุทธรูปพร้อมทั้งมงกุฏ เหตุคนจึงได้เรียกชื่อว่าพระอาคุ-
เชิงขุม มาแต่กาลทุกวันนี้

แล้วพระศาสดา ครุสเทศนาแก่พระยาสุวรรณภิงคารว่า ที่ใด
ตถาคตได้ลงจากอากาศและสถิตย์ได้เห็นขุมเหตุอันใดอันหนึ่งแล้วทำ-
นายนั้น เป็นงจืดแก้วอันหนึ่ง และพร้อมไม้อันตถาคตฉันข้านั้น ก็
เป็นงจืดแก้วอันหนึ่ง พงศ์ทั้งสองนี้เรียกชื่อว่าโชติเจกีย์ พระพุทธ
ศาสดาจึงรุ่งเรืองในที่นั้น ที่ตถาคตได้ไสยาสน์และบิณฑบาตมาฉัน
กันนั้นเป็นพงศ์แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เสมอด้วยคอยสังคร ที่
ตถาคตทรงบาตรยื่นอิงกันไม้นั้น เป็นพงศ์อันหนึ่ง และเมื่อว่าตถาคต
ได้หมายกเจ็ดแก้วที่ใด ก็จะไปภายหน้าโน้น โชติเจกีย์ก็จักยังเกิดมี

ขึ้นในทันใด กรมทหารราชเจกษทกอลโสมยาทเชิงชุมบคนเป็นข้จจุบันอัป-
โซคิเจคัย ไขว่รุ่งเรืองในภายหน้า ทรงเทศนาแก่พระยาสุวรรณถิง
การทวน แล้วจึงเสด็จขึ้นคอบลทหนึ่งข้างในเป็นคังคุดา

คนทั้งหลายขึ้นไปบนคอบลทนั้น มองเห็นหนองทานหลวงและ
หนองทานน้อย มองเห็นเมืองศรีโคตรของและภักพว้า พระยา
สุวรรณถิงการจึงให้สัรวาลย์ทองคำหนัก ๓๐๐,๐๐๐ เป็นทานแก่คนทั้ง
หลายที่มก้าถึงสามารถต่อต้านคัวยหินมกค้เป็นข้จจุบันโดยพลัน แล้ว
พระพุทของค้ก็เสด็จขึ้นพระแท่น ระลึกถึงพระมหากัสสปเถร ๆ ก็มา
เฝ้า พระศาสดาจึงตรัสเทศนาแก่พระมหากัสสปเถรเป็นภาษาบาลีว่า
“อูรงคธาตุ กสสปคิริ อปป์ทตรา” ทังนี้ แล้วพระศาสดา จึงนิพนพระ
พิภคัระเพาะซึ่งภักพว้า จึงตรัสว่า ทวากัสสป คดาคคณิพพานแล้ว
เธอจึงนำเอาอูรงคธาตุ คดาคคมาไว้ที่ภักพว้าทัน อย่าไค้ละทิ้งคำ
คดาคคสังโวินเสย พระมหากัสสปเถร เมื่อไค้สคัยพระพุทพจนทังน
กัชนชมยินคัยกขินข้งอญชูลี้ว่า สาธุ สาธุ แล้วก็กลับไปสู่ทออยู่

ครันแล้วพระศาสดา ก็เสด็จกลับคินมาสถคัยออยทภกเวชนทนน
มีคำปุ่จลาแซกเข้ามาว่า พระศาสดาเสด็จกลับคินมาสถคัยทภกเวชน
นั้น คัวยเหตุไค้ มีคำวิสันนาแก้วว่า พระพุทของค้ไค้วงจิตทภเขา
หลวง ไค้ไค้ไค้วิงจิตแก้วคอรอยพระบาท จึงเสด็จกลับคินมา เพื่อ
จักไปรคพญานาค ครังเมื่อพระพุทของค้เสวยพระชากิเป็นพญานาคน
ยังมีอคคิทนทานอันหนึ่งว่า เมื่อพระพุทของค้เสวยพระชากิมีนาม

ว่าสุวรรณนาค เกิดขึ้นทองคำที่ระหว่งอยู่ในทันน เมื่อเกิดคนเหล่านั้น
 หนักโต ก็เกิดเป็นทศกการบรูชาเลี้ยงดู พญานาคตัวนั้นโกรธนิรมิต
 ให้นำท่อมบ้านเมืองเสียสิ้น คนทั้งหลายได้ความเดือดร้อน จึงพากัน
 ไปไหว้พระอิศวร ภาทราภในเทวดานั้น จึงบัญชาให้ผู้มีฤทธิ์ไปว่ากล่าว
 แก่พญานาคว่า เมืองอันพระอิศวรเป็นใหญ่ จักพระราชทานให้เป็น
 เมืองพระพาน พญานาคได้ยินคำดังนั้นจึงโกรธแก่พระอิศวรว่า พระ
 อิศวรนี้รู้จักเกลี้ยแห่งเราหนอ ทักไปตาย มากมัททคอดถากเกลี้ย
 แห่งเราอย่างไร เมื่อว่าพระอิศวรอยากได้เมืองก็ให้รบกับกเสียก่อน
 เมื่อว่าแพ้เมื่อใดจึงเขาเมืองกูเทอดู กูจักทำอิทธิฤทธิ์ให้เป็นภูเป็น
 คอย ล้อมไว้เป็นเมืองพระพาน คนใช้จึงนำความอันพญานาคกล่าว
 นั้นไปบอกพระอิศวร เมื่อพระอิศวรได้ทราบเหตุดังนั้น จึงใช้ให้ไป
 ถามพญานาคอีกว่า เราทั้งสองจักรบกันณที่ใด พญานาคบอกว่าไป
 รบกันทางอากาศ แล้วคนใช้จึงนำความที่พญานาคบอกว่าไปรบกัน
 บนอากาศนั้นแก่พระอิศวร ๆ ถอดตายชรรค์ไชยศรี เหาะขึ้นไปรบกับ
 พญานาคบนอากาศ แล้วทักหัวพญานาคด้วยดาบชรรค์ไชยศรีขาด
 ตกไป ก็กลับเกิดเป็น ๒ หัว ทัก ๒ หัวกลับเกิดเป็น ๔ หัว ทัก ๔ หัว
 ยังเกิดเป็น ๘ หัว ทักขึ้นไปจนถึง ๑,๐๐๐ หัว พระอิศวรมีกำลังอด
 ไรยลงเขื่อนอันมาก

ทันใดนั้นยังมีนาคหลานชายแห่งพญาสุวรรณนาคตัวหนึ่ง ชื่อ
 ว่าพุทธโธปายนาค มีความโกรธเคืองแก่สุวรรณนาคยิ่งนัก ด้วยเหตุ

ที่พวงเวียนเมืองเขาให้ล้มจมเสียมัน จึงได้นำความมายอกแก่พระอิศวรว่า
 สุวรรณนาคที่รบอยู่บนอากาศนั้น เป็นแต่อำนาจอิทธิฤทธิ์ของสุวรรณ
 นาคเท่านั้น ทาใช้ตัวสุวรรณนาคไม่ ส่วนตัวสุวรรณนาคนั้น จำแลง
 ตัวเป็นงูเล็กตัวหนึ่งอยู่ข้างล่าง แม้ท่านจะรบสักเท่าใด ๆ ก็ไม่รู้แพ้แก่
 สุวรรณนาค เมื่อว่าแพ้งงูอยู่ข้างล่างแล้ว อิทธิฤทธิ์ทางอากาศของ
 สุวรรณนาคก็จึกคูนัยหายไปสิ้น เมื่อพระอิศวรได้ทราบในคำบอกเล่า
 ของพุกโธปายนาคดังนั้น จึงนิรมิตเป็นพั้งพอนเผือกให้ขึ้นไปรบทาง
 บนอากาศ ส่วนตัวพระอิศวรเองนั้นมาชุ่มอยู่เบื้องล่าง จึงเห็น
 สุวรรณนาคนิรมิตตัวเป็นงูน้อยตัวหนึ่งโค้งหลังอยู่ที่หว่างเขานั้น พระ
 อิศวรถือดาบขรรค์ไชยศรี เดินเข้าไปหาสุวรรณนาค ๆ เห็น จึงละ
 เพศอันเป็นงูน้อยนั้นเสีย แล้วเข้ามาอ่อนน้อมกราบไหว้

ขณะนั้นพระอิศวรจึงควงดาบขรรค์ไชยศรี พร้อมทั้งกล่าวว่า
 กูเวียนเกียนเวียน สุวรรณนาคระลึกลงคำพูดของตัวแกก่อน ทว่าจะ
 ออกเวียนด้วยอิทธิฤทธิ์ ให้เป็นภู เป็นคอกขลุ้มเมืองสุวรรณภูมิ เป็น
 เมืองพวงพานไว้นั้น เหตุนี้ภูกลกนจึงได้ชื่อว่าภูเวียน และคำว่า
 ไร่รู้จักเกล็ดกุนหนอ ตัวกูไปตายมากุมหักคอจากเอาเกล็ด นั้นเป็นคำ
 พญาสุวรรณนาคหากกล่าวไว้ คนทั้งหลายโกรธซึ่งกัน ย่อมนำเอา
 คำอันนั้นมากล่าวแก่กัน

แต่บัดนั้นมา พระอิศวรและพระนารอท ก็พร้อมกันแต่งตั้งให้
 พระพานเป็นใหญ่ บารวดมาสู่นางอุษา พระพานโกรธ สุวรรณนาค

มีคำ “วังกตทโนย” ออกมาช่วยพระพานยังเลยขขึ้นไปมีคเหาयरถ
 มาจากปราสาทนางอุษา ให้พระพานขึ้นไว้ เป็นเหตุให้พระนารายณ์
 สาธยายเวทมนต์ เบ้าหอยสังข์เรียกเอาพระยาครุฑมาช้ไปแย้งเอา
 ยารถ แล้วมาสู้รบพระพาน สุวรรณาคจึงมายอกพระพาน ให้ตั้ง
 เวียงกระดานหิน เวียงทางไถ้นั้นไปยอกยารถ ให้ยอกแก่พระกั
 นารายณ์ คงพลศึกเวียนไปตามริมแม่น้ำที่อยู่แห่งสุวรรณาค แล้ว
 ให้พระกัคนารายณ์ขึ้นไปบนยอดภูกเวียนถึงกราคเบอะนไว้ อย่าให้
 ทศดอชพลศึกตงนน หากจกมีชัย แล้วก็มาอยู่ช่วยพระพาน
 เมื่อเวลาจกรบกันนน ยารถจึงว่าแก่พระกัคนารายณ์ว่า พระยเจ้า
 ตงทพเวียนไปตามริมแม่น้ำ แล้วขึ้นอยู่บนยอดภูกเวียนยิงข้องกันไว้
 ภายบน พระกัคก็กระทำตามคำยารถยอก จึงยิงถกพระพานกระเด็น
 ตกจากยรถ ยารถจึงยิงบนพนเอาพระพานขึ้นมาห้อยท้ายยรถไว้ ทน
 จึงไค้เรียกว่าแก่งซากมาเท่ากาลทุกวณน และแม่น้ำทสุวรรณาค
 อยู่ณน เรียกว่าแม่น้ำขเวียน

พระอิศวร พระนารอทว่า ทนนเขน “อาสพพลญาณ” อัน
 ประเสริฐ จกตั้งบ้านสร้างเมืองไปไค้ ถ้าหากว่าพระพานไปเขนเซอ
 วงค์พระอิศวร สุวรรณาคก็จกช่วยให้แก่พระกัคนารายณ์ ถ้าหากว่า
 พระพานไปออกนอกเมือง และอยู่ในเมืองอันเขน “อาสพพลญาณ”
 ทงนน จกรบพระกัคนารายณ์ไค้แพ

๑ ผูก, มัด

พญานาคทวน เป็นนาคเทวดาทมฤตยูมาก พร้อมทั้งนาคทวน
เป็นหลาน เทียบพร้อมประกอบไปด้วยความโกรธ จักกระทำอันตราย
แก่พระพุทธานุชาลัยในเมืองในภายหน้า พระพุทธองค์ทรงเห็นเหตุ
จึงเสด็จเวียนกลียคินมาทรงสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ เพื่อ
ให้รักษาพระพุทธานุชาลัยในเมือง

ขณะเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับภูเขิน เพล่งพระรัศมีให้เข้าไป
ในเมืองนาคขุเวียน ขณะนั้นสุวรรณนาคได้เห็นพระรัศมี จึงออกมา
จากแม่น้ำขึ้นไปอยู่บนยอดเขา พันพิศม์ออกมาเป็นควัน เขาถูกนั้น
ก็มีลมพัดไปทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงเห็นดังนั้น ทรงเข้าเตโชกสิณ
เป็นเปลวไฟ ไปเกี่ยวพันสุวรรณนาค กระเด็นตกลงไปในน้ำขุเวียน
เปลวไฟก็ผูกแก่พันน้ำขึ้นมา ไข่มุขเมืองนาคตลอดไปถึงหนองบัวบาน
ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งพญโธปนาค หนองนั้นเป็นที่เกิดของนางอุษาแต่
ก่อน นาคทั้งหลายพร้อมกันมาล้อมภูเขินนั้นไว้

ขณะนั้น พระศาสดาประทับกระทำสมณธรรมอยู่ ณ ที่นั้น นาค
ทั้งหลาย จึงกระทำอิทธิฤทธิ์ เป็นเปลวไฟพุ่งขึ้นไปหาพระพุทธองค์
เปลวไฟนั้นก็พุ่งกลียคินมาไหม้ นาคทั้งหลายเหล่านั้น แล้วกลับยังเกิด
เป็นคอกขั้วขาทพระศาสดา นาคเหล่านั้นจึงแวดล้อมพระพุทธองค์ไว้
เพื่อให้พญโธปนาคทำอิทธิฤทธิ์พิงทะลายที่ประทับ พระพุทธองค์
ทรงเข้าปฐมกสิณ ที่ประทับนั้นก็บังเกิดเป็นพระแท่นแข่งงตงามยังนัก
นาคทั้งหลาย กระทำอิทธิฤทธิ์ ทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อทำลายพระแท่น และ

องค์พระศาสดา ก็ไม่สามารถที่จะทำอันตรายพระศาสดาได้ มันเข้า
 กระทำอิทธิฤทธิ์ให้เข็ญเปลวไฟเราไปทำลายอีก พระศาสดาทรงเข้า
 วาโยกลืน เป็นลมพริกไฟกลับไปใหม่ นั่นคือหลายเหล่านั้น แล้ว
 พระศาสดาก็เสด็จขึ้นไปบนอากาศ นาคทั้งหลายเห็นดังนั้น ก็กระทำ
 อิทธิฤทธิ์โกล้งหลังขึ้นไปเป็นหม่นาค ความลุ่มพระศาสดา ๆ ทรง
 นิรมิตให้หัวนาคทั้งหลายเหล่านั้นขาดตกลงมา นาคทั้งหลายเห็น
 ดังนั้น มีความเกรงกลัวในพระศาสดายิ่งนัก

พระศาสดาทรงรู้แจ้งดังนั้น ก็เสด็จกลับลงมาประทับ ณ ที่เก่า
 นาคทั้งหลายจึงพร้อมกันเข้าหาพระศาสดา ๆ จึงทูลว่า ท่านทั้งหลาย
 จงยับยั้งเสียยังพยายาค่อมผอนเจ็ยปวก กล่าวคือหัวใจแห่งท่านทั้ง
 หลาย ทถาคคจกรักษาให้หายยังพยายาค่นั้น นาคทั้งหลายได้ฟัง
 พระพุทธพจน์ดังนั้น มีใจชันทาน พร้อมกันเข้ามากราบแทบพระบาท

พระศาสดาจึงทูลเทศนาว่า ครานาคทั้งหลาย บุคคลผู้ม
 ค่อมผยังเกิดขึ้นในหัวใจ กล่าวคือความโกรธ เทียรยอมเสื่อมเสีย
 จากประโยชน์ทั้งหลาย ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มีความโกรธ เทียรยอม
 ประจันแพ้แก่บุคคลผู้มีความโกรธ ฉนิก พุทธวิสัยของตถาคค
 บุคคลทั้งหลาย บมีอาทจะหยงดัง เป็นนมีตรอนหนึ่ง อิทธิวิสัยของ
 ตถาคค ก็เป็นอศรรยอนหนึ่ง บุคคลในโลกนไม่สามารถแพ้ฤทธิ์
 ได้ เสมอท้วยสท่านทั้งหลายกระทำยุทธกรรมต่อตถาคคอยู่ในกาล
 บคัน และโลกนยอมเป็นทเกิดแห่งสัตว์ทั้งหลาย มีวิสันแห่งความ

ทุกซ์ ก็เป็นอัครวรย่อนหนึ่ง กรรมวิบากอันสุทธานทั้งหลาย ได้เกิดมา
เป็นนาคมีอายุสั้นกลับหนึ่ง ขมิได้เกิดเป็นอินทว์ เช่นพรหม เป็น
เทวดาและมนุษย์แค่สักครั้ง และมีได้ค้อยงทุกซ์ เป็นอัครวรย่อนหนึ่ง
สิ่งที่เป็นแก่นสาร สุทธานทั้งหลายมาใส่ใจว่ามีได้เป็นแก่นสาร สิ่ง
ไม่เป็นแก่นสาร สุทธานทั้งหลายกลับว่าเป็นแก่นสารเช่นนั้น กรรมวิบาก
ที่สุทธานทั้งหลายทวงแหนแผ่นดิน และมีความโกรธแต่อย่างถ่อนนั้นและ
เป็นเหตุ จึงได้มายังเกิดเป็นนาค

สุทธานทั้งหลายจึงพยายาม รักษาข้มอมตของเกิดขึ้นในหัวใจ
ให้หายเป็นปกติ และอย่าให้ข้มถ้อเอาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ถึงถาคค
ได้กล่าวแล้วข้างต้นนมายถ้อ มิใช่เป็นกรรมอันประเสริฐ และ
ขมิได้เป็นมงคล สิ่งประเสริฐในโลกนี้ มีแต่ พระพุทฐ พระธรรม
พระสงฆ์ นนและ

คราพุทโธชป่าปนาค ต่อแต่นั้นไป ท่านอย่าได้พานาคทั้งหลาย
เที่ยวทำลายพงษ่านเมืองคังแต่ถ่อน นาคทั้งหลายเหล่านั้น ก็ได้ถง
อยู่ในพระไตรสรณคมน์ จึงทลขอเอาขังรอยพระบาทไว้เป็นทสการ
บูชา พระคาสคาทรงย่ำไว้ที่แผ่นดินในภกเวียน ใกล้ปากถ้ำที่
สุวรรณนาคอยู่ แล้วพระคาสคาข้ทรงอธิษฐานรอยบาท ไว้ให้
พุทโธชป่าปนาคที่หนองขัวยาน ซึ่งเป็นที่เกิดของนางอชานแต่ถ่อน รอย
หนึ่ง และอธิษฐานไว้ในแผ่นดิน ให้แก่นาคทั้งหลายที่มีได้ปรากฏชื่อ
นั้น ๒ รอย ในแผ่นดินบนโพนขกน รอยหนึ่ง

แล้วพระศาสดาก็เสด็จไปสู่คชชนนทกักริ ซึ่งเป็นที่อยู่ของนาง
 นนทกักริแต่ก่อน มีขนาดตวหนึ่ง ๗ หิว ชื่อว่าคริสต์ตนาค เข้ามาทูล
 ขอให้พระศาสดาทรงย่ำรอยพระบาทไว้ในคชชนนทกักริ พระศาสดา
 ก็ไปย่ำรอยพระบาทไว้ ณ ที่นั้น ทรงก้าวพระบาทข้ามคชชนนทกักริ
 แล้วทรงแย้มพระโอษฐ์ เจ้าชานนทก็กราบทูลถาม ตถาคตตรัสว่า เรา
 เห็นนาค ๗ หิวเป็นนิมิตร์ ค่อยไปภายหน้าชนจกบังเกิดเป็นเมือง มี
 ชื่อว่าเมืองคริสต์ตนาค และที่พญานาคได้ให้ความสวัสดิแก่พระยา
 จันทบุรีนั้น จักกร้างเสื่อมศุนย์ไป

พระยาทศคคระ ที่ตถาคตได้พยากรณ์ไว้แต่ก่อนนั้น จักได้มา
 เสวยราชสมบัติ อนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองในเมืองนี้ แต่
 เป็นผู้ประะถอยไปด้วยกามราค ทำโทษแก่ตนเอง ค่ายก็จักได้ไปตาย
 ต่างประเทศ พระพุทธศาสนายานเมืองในชนนทกักริเสื่อมศุนย์ไป พระ
 ยาจันทบุรี พร้อมด้วยท้าวพระยา จักได้เดกราภิเษกพระสังฆเดระให้เป็น
 พระสมณราชา เป็นใหญ่ทางฝ่ายพระศาสนาในเมืองจันทบุรี พระ
 พุทธศาสนากลับมารุ่งเรืองในพระนครนสยต่อมา

ฉะนี้ ตถาคตไว้รอยบาทชนนทกักริ ค่อยไปภายหน้า
 สถานชนจกเสื่อมศุนย์ไป พระพุทธศาสนายานเมืองก็ไม่บังเกิดขึ้น
 ในชนนทกักริ จักเป็นทรวงแค้น และเป็นทเทชวไป แห่ง
 พญาคริสต์ตนาค ด้วยเหตุนี้ ตถาคตจึงไม่ย่ำรอยบาทไว้ เมื่อ
 พญาคริสต์ตนาคได้ยิน จึงสมมติคชชนนทกักรินว่าเป็นหงอนแห่งคน

ถวายให้เข้เห็นที่ต่งพระพุทธรศาสนาในภายหน้า

พระพุทธรองค์ จึงเสด็จลงไปไว้รอยพระบาท ที่แผ่นดินที่มอยู่
กลางแม่น้ำเข้ของชายคอบนันทกักริ ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายไม่สามารถจะ
มองเห็นได้ แล้วพระศาสดาจึงเสด็จขึ้นไปบนคอบนันทกักริ อธิษฐาน
ให้เข้รอยเก็ยบาทที่หองอนาคไว้ เพื่อมิให้ท้าวพระยาในเมืองนั้น
ประกอบการยุทธรกรรม จักแพ้พระพุทธรศาสนาบ้านเมือง แล้วพระ
ศาสดาก็เสด็จกลับมาสู่เขตวันอารามกักริเก่า เป็นอันสิ้นข้อความ
ปรารถนิตถนิทานแต่เท่านั้น

อยู่มาในกาลครั้งหนึ่ง หมู่งวันก็มาถึงแก่พระพุทธรองค์ ๆ จึง
ตรัสถามพระอานนที่เข้เอนายว่า ทราอานนที่ วิหารหลังเก่าเรา
จะปฏิสังขรณ์อยู่ไปก่อนหรือ ๆ ว่าไม่คิ พระอานนที่ทูลว่าสร้างใหม่
อยู่คิ แล้วพระศาสดาจึงตรัสว่า ยักัน ทถาคคจักเข้สู่นิพพาน
อานนที่เห็นว้าเมืองใดเข้เมืองใหญ่ พระอานนที่ทูลว้าเมือง
ราชคฤหเข้เมืองใหญ่ แล้วพระศาสดาจึงตรัสว้า ทถาคคจักไป
นิพพานในเมืองกสินาราย เพื่อไปรตยังโสถถิบพราหมณ์ ๆ คนน
เมื่อครั้งก่อนคิเอาหญ้าคา ๘ กำมายให้คถาคคคหนึ่ง แล้วคิยังเกิด
เข้แท่นแก้ว เข้ทถาสรู้ และเมื่อครั้งคถาคคคคิเข้พระยาสุทสัน
จักรวรรดิราช เสวยราชสมบคิอยู่ในเมืองนันท กงจักรแก้วมณโฑคิ
คิยังเกิดเข้ในเมืองนันท เมืองกสินารายน เข้ทถนพพานแห่งพระ

พุทธเจ้าทั้งหลาย ในระหว่างนั้นไม่รัง

เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้ว ใครผู้ใดมีความระลึกถึงตถาคต
 เอาแก่นไม้รังที่ตถาคตขริโลกนั้นมาสร้างเป็นรูปตถาคตไว้ เมื่อ
 บุคคลผู้นั้นยังท่องเที่ยวอยู่ในวิภวสุภังการ สามารถที่จะบิณฑเสียดซึ่งประทุ
 ขยายได้ ด้วยเหตุว่า เป็นพุทธขริโลก ๒ ชั้น หรือว่าเอาแก่น
 ไม้ป่าแข็งที่ตายแล้ว มาสร้างเป็นรูปตถาคตก็ฉันเดียวกัน เหตุว่า
 ไม้ทั้ง ๒ ชั้น ตถาคตได้ขริโลก เป็นต้นไม้อันประเสริฐ พระศาสดา
 ครุสทังน ก็ฉันยังหมงวัน แล้วจึงเสด็จไปสู่เมืองกสินาราย ทรง
 อาเจียรออกเป็นโลหิต พระอาณนที่เห็นดังนั้น จึงไปแสวงหาน้ำมา
 ถวายพระศาสดา น้ำในทันที ก็ชุ่มเย็นคมไปทุกแห่ง ไม้ที่น้ำ
 ที่ใสมาถวายพระศาสดา ทันใดนั้น พระอาณนที่จึงกราบทูลพระ
 ศาสดา ๆ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสกับพระอาณนที่ว่า อาณนที่ เธออย่า
 ไปได้ไปแสวงหาเลย ถึงเธอจะไปหาในที่ใด ๆ น้ำที่ใสอยู่แต่ก่อนนั้น
 ก็ชุ่มเย็นคมไปสิ้นทุกแห่ง

ดูกรอาณนที่ เมื่อชาติก่อนนั้น ตถาคตได้เป็นพ่อค้าเกวียน
 เกิดความทางมา จึงอยากกินน้ำ ๆ ใสมีอยู่ในที่ไกล น้ำชุ่มมีอยู่ในที่ใกล้
 ความเกียจคร้านพร้อมด้วยการเร่งร้อนจะไปข้างหน้า จึงได้นำวัวไป
 กินน้ำชุ่มในที่ใกล้ เวรอันนั้นไม่สิ้น จึงตามมาสนองในบัดนี้ พระ
 ศาสดาตรัสแก่อาณนที่ดังนี้ ก็เสด็จไปไถยาศน์ในระหว่างไม้รัง

ขณะนั้น พระยาอินทร์ทรงทราบในเหตุนี้ ๆ ก็เสด็จลงมาเพื่อทำ

สักการ พระคาสคา ๆ ตรีสักขีพระยาอินทรวา คุรา อินทาทิราช
 ท่านอย่าได้ล้มไซยกุมารที่เขาลอยแพไปเมืองลังกานั้นเสีย แล้ว
 ตรีสักขีเจ้าอาณันทว่า อาณันท ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชนอันที่
 ทถาคคเทศนาไว้นั้น เมื่อทถาคคนิพพานไป ทถาคคไว้พระพุทธร
 ศาสนา ๕,๐๐๐ พระวรรษเอาไว้เป็นที่สักการบูชา ธรรมนั้นแลจัก
 เป็นครูเป็นอาจารย์สั่งสอนแก่ท่านทั้งหลาย เสมอด้วยทถาคคยัง
 ทรมานอยู่ บุคคลผู้มีปัญญาได้ปฏิบัติตามธรรมที่ทถาคคสั่งสอนไว้
 หรือสร้างสถูปเจดีย์วิหาร และรูปทถาคค ตั้งไว้สักการบูชา บำเพ็ญ
 คีลทาน แม้ปรารณาเอาโลกิยะและโลกุตตระ ก็จักได้สัมภังความ
 ปรารณาทุกประการ ประจุทั้งไฟอันดับแล้ว บุคคลผู้มีปัญญา
 เอาไม้ที่แห้งมาเสกกันเข้า เพื่อให้เกิดเป็นไฟ

อีกนัยหนึ่งว่า เป็นประจุกังบุคคลเอาแก้วสุริยะกันตะ มารอ
 แสงตะวัน เพื่อให้เกิดเป็นไฟติดขึงระนวน แล้วก็จุกกันต่อ ๆ ไป
 เป็นไฟกองใหญ่ เพื่อให้สำเร็จในกิจนั้น ๆ

อีกนัยหนึ่ง เปรียบประจุกังลำอ้อยมีโคนอันขาดแล้ว บุคคล
 ปรารณาในรสอันหอมหวาน เอามาชำไว้ให้แตกออกเป็นหน่อเป็นกอ
 เป็นลำขึ้น มีรสอันหวาน มีใบก็คม ฉันทใด ถึงแม้ทถาคคจะนิพพาน
 ไปแล้วก็ตาม พระพุทธรศาสนามักจักตั้งอยู่เป็นปกติตลอด ๕,๐๐๐
 วรรษ

พระพุทธรศาสนามัน เปรียบประจุกังสระน้ำตั้งอยู่เหนือแผ่นดิน

ถึงแม่น้ำจะเหือดแห้งไปก็ถาม เมื่อถึงฤดูกาลฝนตกลงมามีน้ำขึ้นใน
สระนั้น พรรณดอกไม้ทั้งหลายในสระนั้น เป็นต้นว่า ดอกบัวหลวง
และบุณฑริก ก็จักยังเกิดขึ้นในสระนั้น ฉันทิ พระพุทธศาสนาก็ฉันทิ
เมื่อบุคคลมีความเพียรกระทำกรรมฐาน ก็จักได้ถึงยังมรรคผลนั้น ๆ
โดยลำดับ

ฉิว่าโยได้ถึงในชาตินั้น เมื่อจุติไปก็จักได้ไปยังเกิดเป็นเทวดา
ใกล้กับธรรมเทคนา จากธรรมถกติกเทวดุตร ก็จักได้ถึงในสำนักนั้น
ท่านทั้งหลายจงกระทำกรรมฐานอย่าได้ขาดเทอดู

กฏธานนที บุคคลลยชารปฏธาคค และศาสนาทตธาคคทังไว้
ด้วยดอกไม้ธูปเทียนนั้น ชื่อว่ามีโคธยชา ส่วนบุคคลลยชาได้ชื่อว่าบชา
นั้น ธธาคคจะสั่งเธอไว้ ภิกษุ สามเณร หรือคฤหัสถ์ก็ตาม ที่ปฏิบัติ
ธกธังคามคำสั่งสอนของธธาคค ถึงแม้ว่าจะไม่มีเครื่องสักการ
ก็ตาม เป็นแต่เพียงมีจิตตั้งใจเลื่อมใสเชื่อในคุณพระรัตนตรัย ใหวันบ
แต่มีมือเปล่า ๆ ก็ได้ชื่อว่าบูชาอันประเสริฐยิ่งกว่าประเสริฐ เมื่อพระ
ศาสดาตรัสสั่งกับพระอานนตังนั้นแล้ว จึงทรงอธิบายฐานว่า เมื่อใด
ก็สัสถยังไยมารับเอาธรรคธาคคของธธาคคไปไว้ ที่คชยกับยนคิริ ไฟ
ธาคคอย่าได้ไหม้สวัระธธาคค ทรงอธิบายฐานแล้วก็ได้เสด็จเข้าสู่นิพพาน

ควังนน กษัตริย์มัลลราชทั้งหลาย ได้ทราบซึ่งเหตุว่าพระศาสดา
เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ก็พร้อมกันมากระทำสักการบูชาโสรคสรง
พระบรมศพ แล้วเชิญพระบรมศพเข้าพระหีบทอง ประคิมฐานไว้

ย่นเชิงตะกอน แล้วทำการถวายพระเพลิงเป็นหลายครั้งหลายหน เพลิงก็ไม่สามารถจะทำลายพระบรมศพได้ ทันทันนั้นพระมหากัสสปเถระก็มาถึงแล้วเข้าไปกระทำสักการะ ขณะนั้น พระศาสดาทรงกระทำพระปาฏิหาริย์ ให้พระยาทเบียงชวายนออกมาจากพระหีบทอง เพื่อให้พระมหากัสสปเถระกระทำสักการะ

ทันทันนั้น พระอรุณคชาคุที่หุ้มห่อด้วยผ้าก็มีพลกัปปาฏิหาริย์ เสด็จออกจากพระหีบทอง มาประดิษฐานอยู่เหนือฝ่ามือเบื้องขวา แห่งพระมหากัสสปเถระอัครสาวก ทันทันนั้น ไฟธาตุก็ยังเกิดลุกเป็นเปลวขึ้นทำลายพระสรีระของพระศาสดา ส่วนพระบรมธาตุกระเบื้องหิว นั้น ฌฏิกการพรหมนำเอาไปประดิษฐานไว้ในพรหมโลก พระธาตุเขี้ยวหมากแง้ โทณพราหมณ์เอาช้อนที่ม้วยมม พระอินทร์นำเอาไปประดิษฐานไว้ในชั้นดาวดึงส์ พระธาตุกระดูกค้ำมีคั้น ฌฏยานาคนำเอาไปประดิษฐานไว้ในเมืองนาค พระบรมธาตุที่ออกพระนามมาข้างบนนี้ มีไว้เป็นอันตรายด้วยเพลิง ยังปกคิอยู่ตามเดิม ส่วนพระบรมธาตุนอกนั้นย่อยยับไปเป็น ๓ ขนาด ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วกว้าง ขนาดที่สองเท่าเมล็ดข้าวสารหัก ขนาดที่สามเท่าเมล็ดพรณณิกาค พระยาอชาตศัตรู นำเอาไปประดิษฐานไว้ในถ้ำสัตตคปิณคูลา

๑ “พระบรมธาตุกระเบื้องหิว” พระอุดมมงคลสิโรคม์ ๒ “พระธาตุเขี้ยวหมากแง้” พระเชิชมแก้ว ๓ “กระดูกค้ำมีคั้น” พระรากขวัญ ๔ “เมล็ดถั่วกว้าง” ถั่วแดง

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระพร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ องค์ นำเอาพระอรุรังคธาตุ ไปประภีษฐานไว้ที่ภูเก้าพร้าว แต่จะนำไปพักที่เมืองหนองหานหลวงนั้นก่อน ครั้งนั้น ท้าวพระยาทั้งหลาย มีพระยาสุลณีพรหมทัต พระยาอินทขันธ์ พระยานันทเสน พระยาสุวรรณภิงคาร และพระยาคำแดง รู้ข่าวว่า พระมหากัสสปเถระนำเอาพระอรุรังคธาตุของพระศาสดามาประภีษฐานไว้ที่ภูเก้าพร้าวครั้งนี้ พระยาสุลณีพรหมทัต พระยาอินทขันธ์ พระยานันทเสน ทั้ง ๓ พระองค์พร้อมด้วยไพร่พลโยธา เสด็จมาประทับและพักที่ฝั่งแม่น้ำอนนทิตีที่ปากเซทันน จึงตรัสสั่งให้ไพร่พลโยธาทั้งหลาย ๕๐๐ คน สะกดหินมุกต์ มาสร้างอารามไว้ค้อยท่าพระมหากัสสปเถระ

ส่วนเมืองหนองหานหลวงและเมืองหนองหานน้อยนั้น มีพระยาสุวรรณภิงคารและพระยาคำแดงทั้ง ๒ องค์เป็นประธาน แล้วจึงตรัสสั่งให้ไพร่พลโยธาทั้งหลายสะกดหินมุกต์ หินแดง มากองไว้ให้เป็นกอง ๆ สำหรับก่ออุโมงค์บนยอดค้อยแทน ที่พระศาสดาเสด็จมาประทับแต่เมื่อครั้งก่อนโพ้น ส่วนหินที่จะก่อนั้น พระองค์ตรัสสั่งให้เอาสิ่งเงาะให้เป็นรสำหรับเข้าไฉหางปลาทุก ๆ ก้อน ไพร่พลโยธาทั้งหลาย เมื่อได้ย่นรับสั่งดังนั้น จึงพูดกันขึ้นเป็นเชิงแข่งขันพนันว่า ฝ่ายชายชาวเมืองหนองหานหลวง จะก่ออุโมงค์บนค้อยแทน ฝ่ายหญิงก็ให้ก่ออุโมงค์ขึ้นอีกแห่งหนึ่งในที่นั่นเหมือนกัน แข่งขันกันกับฝ่ายชาย และให้ขอสัญญากันว่าไว้ทั้ง ๒ ฝ่ายว่า นับตั้งแต่วันรุ่งขึ้นพอเห็นลายมือ ให้

ลงมือเข้าไปจนถึงดาวเพ็ชร์ของคณวณนให้แล้วเสร็จ ถ้าหากว่า
ฝ่ายใดแล้วทันตามข้อสัญญา นั้น สถานที่นั้นจะไต่เป็นที่ประคิษฐาน
พระอรุโงศาคฤ ชาวมืองหนองทานนอยก้เหมื่อนกัน พระยาสุวรรณ
ภิงคาร พระยาคำแดง ทั้ง ๒ พระองค์ก็ทรงเห็นชอบด้วย ครั้นถึง
วันกำหนด จึงลงมือขงชนให้เขียนสัญญาแก่กัน

ฝ่ายหญิงชาวเมืองหนองทานหลวง และหญิงชาวเมืองหนองทาน
นอย จึงรวมกำลังกันก่ออุโมงค์แข่งขันกับฝ่ายชาย หญิงทั้งหลายจึง
กล่าวขันเขียนคำอวดอ้างว่า ถึงแม้ผู้ชายจะมีมือ ๒ มือ และมีนิ้วข้างละ
๕ นิ้ว เหมื่อนกัน ไม่ใช่ว่าผู้ชายมีมือประคิษทั้งพระนารายณ์นั้นแล้ว
กล่าวดังนั้นแล้ว ก็ลงมือก่อ

ฝ่ายชายชาวหนองทานหลวง ขวคอ้างว่า ตัวมีกำลังขงกว่าฝ่าย
หญิง ซ้ำก่อขัว หินเพิ่มขนอีกขัวหนึ่ง ยาว ๑๐๐ วา กว้าง ๕ วา ไป
ขวรยคันคอยแท่น แล้วก่อเขียนขันไคแก้วขันไป

ทันไค่นั้น ยังมีชายผู้เฒ่าคนหนึ่งอยู่ในหมั่นนค้วย จึงพคขันว่า
ให้ก่ออุโมงค์ให้แล้วทันดาวเพ็ชร์เสียก่อน เมื่อหินมีเหลือจึงก่อขัว
และขันไคแก้วก่อไป เขาทั้งหลายก็มีไคเชื่อฟังถอยคำ จึงกล่าวแก่
ผู้เฒ่านั้นว่า ทำไมจะไม่ทัน ยิ่งกว่าทันไปเสียอีก เขาทั้งหลายกล่าว
ดังนั้นแล้วลงมือก่อ อุโมงค์นั้นก่อเป็นรูปเตาขันไว้ทั้ง ๔ ด้าน แต่ฝา
ไคขันไคแก้ว พอผ่านพุ่มขารมี ส่วนหินที่ขนเขามายังไม่ทันถึงนั้น

ลางก้อนโตเท่าเสื่อกระลา ลางก้อนเท่าแถบ เเจาะเป็นรูทุกก้อน ไว้
สำหรับหยาบหัว

ขณะนั้น ฝ่ายหญิงเห็นฝ่ายชายระก้อแล้วก่อน จึงแต่งกันเป็น
พวกเป็นหมู่ ออกไปพุกา เล้าโตมเข้าหยอก พวกชายที่กำลังขนหิน
อยู่นั้น ชายเหล่านั้นเห็นหญิงมากกระทำเช่นนั้น ก็พากันวางหินกองไว้
ณที่นั้น แล้วแก่งกันขึ้นไปบนคอกที่ก่ออุโมงค์ ทำโคมจุกไฟขึ้นแขวน
ไว้ จึงกล่าวกันว่าควาเพ็ชขึ้นแล้ว ๆ แล้วก็พากันตามหญิงไป แม้
ผู้ที่ก่ออยู่บนคอกนั้นรู้ก็ตามกันลงไปหมดสิ้น ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย
ก็อยู่ ณที่นั้น จึงรู้ว่าแค้นใจแท้ และที่เขากองหินไว้นั้น คนทั้งหลาย
จึงได้เรียกชื่อว่า แค้นแท้ มาจนกาลยคน

เมื่อก่อนพระศาสดาจะเสด็จเข้าสู่निพพานนั้น พระยาโคตรบรู
มีางเบญจขันธ์ได้ไปเกิดเป็นราชบุตรพระยาสาเกตนคร ทิศตะวันตก
เมืองโคตรบรู เมื่อนางเทวีพระยาสาเกตนครจะทรงครรภ์นั้น
นิมิตรเห็นพระสุริยอาทิตย์เข้ามาในปรางค์ปราสาท แล้วเปล่งรัศมี
ออกทั้ง ๔ ทิศ เป็นลำพุ่งขึ้นไปสู่ทิศตะวันออก เมื่อทรงครรภ์ถ้วน
หกมาสแล้วก็ประสูติ เมื่อราชกุมารมีอายุได้ขวบหนึ่ง พระบิดาจึง
ให้ชื่อว่า เจ้าสุริยกุมาร ตามนิมิตร ตั้งแต่นั้นมา พระพุทธศาสนา
บ้านเมืองรุ่งเรืองยิ่งนัก ผู้คนก็ยังเกิดทวีมากขึ้นทุกวัน ยมิได้มี
อันตราย ทวยบุญสมภารแห่งเจ้าสุริยกุมารนั้น

ครั้งนั้น พระยาสาเกตนคร และพระยากรนทนคร เป็นสัมพันธ
มิตรซึ่งกันและกัน พระยาสาเกตนครจึงพาพลโยธาไปเล่นมหรสพ
อยู่ในเมืองกรนทนคร ละทิ้งเจ้าสุริยกุมารไว้ ตั้งแต่อายุ ๑๓ ปี จน
ถึงอายุ ๑๖ ปี พระยากรนทนครผู้พระสหาย จึงแบ่งบ้านเมืองให้กับ
พระยาสาเกตนครครั้งหนึ่ง

อยู่มาวันหนึ่ง พระยาทั้ง ๒ กำลังมึนงานมหรสพสมโภชพระ
รัตนกรัยอยู่ ขณะนั้นยังมีผู้คนหนึ่ง ชื่อ สุตะกัษย มาจากป่าหิม
พานต์โดยทางอากาศ ลงมานั่งอยู่ตรงท่ามกลางพระยาทั้ง ๒ ๆ เห็น
ดังนั้น จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์จัดหาโภชนาหาร มาถวายผู้ ๆ ขวริโลก
เสร็จแล้ว จึงทูลถามพระยาทั้ง ๒ ว่า พระองค์ทั้ง ๒ มีความปรารถนา
สิ่งใด พระยาทั้ง ๒ จึงบอกว่า ข้าทั้ง ๒ มีความปรารถนาอยาก
จะไปทางอากาศได้ ทั้งเจ้ากุนนนั้นแหละ

ขณะนั้น สุตะกัษยผู้ จึงทูลว่า ถ้าเช่นนั้น महाराज ทั้ง ๒ จึง
ละเพศอันเป็นพระยานนเสย ทรงผ้าขาวรักษาศีล ๘ แล้วดิถีเองจำ
มงคลไปเก็บเอาเครื่องยาแต่ป่าหิมพานต์มา ให้ได้ตามกำหนด เป็น
กันว่า หมากนาวสีหนัก ๓ หาย เครื่องอมรฉหนัก ๓ หาย หมาก
ขี้คเค้าหนัก ๓ หาย หนามพญาหนัก ๓ หาย เครื่องยาเหล่านี้ให้
เก็บวันอังคารในเวลาฤกษ์ยามคิจึงเก็บ และอย่าได้พ่ายบุคคลผู้ใด
ผู้หนึ่งไปด้วยเป็นอันขาด เมื่อได้สิ่งเหล่านี้มาพร้อมแล้ว เวาจะ

ประกอบขยาพละสิทธิ์ิเพทให้อม

พระยาทั้ง ๒ ก็ทรงปฏิบัติตามคำอุยัทุกประการ แล้วจึง
พร้อมกันไปเก็บเครื่องขยามาใ้พร้อมทุกสิ่ง ฤยจึงเอาเครื่องขยา
เหล่านั้นใส่หม้อเหล็กตั้งเหนือก้อนเส้าทองคำ แล้วไปเอาน้ำออกบ่อ
๓ บ่อ และไปเอาน้ำในแม่น้ำที่เขมมมงคลอีก ๓ แห่ง และนำทสระพ้ง
อีก ๓ สระพ้ง มาผสมใส่หม้อต้ม ให้เอาไม้นาวสี ไม้ซัดเค้า ไม้
ส้มผ้อ และไม้คูน เป็นพมคมเคียวให้ขุ่น เมื่อเขนแล้วจึงเอาน้ำขานน
ใส่ไว้ในขันเงินเลี้ยง จึงตักแ่งเครื่องขยจรรวชกุกฤษทัไว้ ครั้น
ถึงวันอังคารจึงเอาขยาเพชรใส่เข้าต้มด้วยถ่านไม้นาวสี ไม้ซัดเค้า ไม้
ส้มผ้อ ไม้คูน ให้ไ้ ๓ คืน ๓ วัน แล้วรองเอาน้ำอันนั้นให้ไ้
๑๓๓ หยด เอามาผสมเสกด้วยมนต์ เมื่อฤยกระทำพิธีเสร็จแล้ว
จึงราชาภิเษกพระยาสาเกตนคร ให้เป็นพระยาสอมรรณี ตามฤยธิขยา
และมนต์นั้น

ส่วนพระยากรุนทนครนั้น ราชาภิเษกให้เป็นพระยาโยธิกกา ฤย
จึงเอาน้ำขานน มานวดค่นตามพระสัระพระยาทั้ง ๒ แล้วจึงเอา
ขยาเพชรนั้นให้พระยาทั้ง ๒ อมองค์ละลูก มีฤยธิเหาะไปในทาง
อากาศไ้ และมีรูปงคงามข้งนถ น้ายาที่เหลือนั้น เขาให้ช่างให้ม้า
ให้คนกิน ช่างแต่ละตัวมีกำลังเดินไปไ้วันละ ๔๐๐ โยชน์ ม้า

๑ “น้ำออกบ่อ” ในที่นี้หมายถึงน้ำพุ ๒ “ไม้ส้มผ้อ” ไม้ซ้อย

๓ “บนพีชร์” ปรอท

แต่ละครวันมีกำลังเกินไคววันละ ๒๐๐ โยชน์ ความอู้งางและนายบ้านนั้น มีกำลังเกินไปไคววันละ ๑๐๐ โยชน์

แล้วฤๅษีจึงสั่งกษัตริย์พระยาทั้ง ๒ ว่าคงแค้นไป พระองค์ทั้ง ๒ อย่าได้พวากจากกันไป จึงพากันอยู่เสวยราชสมบัติในเมืองกรุงรัตนนคร จนตลอดชีวิต เมื่อว่าพระองค์ทั้ง ๒ จากกันเมื่อใดและใส่พระทัยว่าจักไปจากพระนครอันนี้แท้ ฤๅษีกำลังจกเสียมเสียมสิ้น ยาพิษสิทธิเพทนต์กัณโศกอยู่ทัน

พระยาทั้ง ๒ จึงให้รู้ว่า ผู้ช้ำอยู่ด้วยกันจกมีอายุยืนประมาณเท่าใด ฤๅษีทูลว่า ยานมิใช่ยาอายุวัฒนะ เมื่อพระองค์ปรารถนาจะให้มิพระชนมายุยืน จึงไปอยู่ป่าหิมพานต์กัณด้วยเวา เมื่อว่าปฏิบัติถูกต้องตามทาง เมื่อจก ก็จกโศกไปยังเกิดเป็นท้าวพระยา เสวยราชสมบัติมีความสุข

บัดนี้ พระองค์ทั้ง ๒ จึงเสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครทันก่อนเราหากจักมารีบเอาพระองค์ทั้ง ๒ ในภายหน้า ว่าแล้วฤๅษีก็ขี้นฤๅษีจึงสอนเวทมนต์ให้แก่พระยาทั้ง ๒ และสั่งไว้ว่า ให้แต่งยาสิทธิเพทนต์ให้เจ้าสุริยกุมารเสวย แล้วพระฤๅษีจึงปวงราชนามเมืองนั้นว่า “เมืองศรีอโยธยา” ด้วยเหตุที่เอาหมากนาวสี และ หมากชัคเค้าหนามพญา มาเข้าในพิธีราชาภิเษกพระยาทั้ง ๒ นั้น เป็นนิมิตร แล้วเจ้าฤๅษีจึงกลับคืนไปสู่ป่าหิมพานต์ท่เก่าโดยทางอากาศ

ครั้งนั้น เจ้าสุริยกุมาร มีอายุได้ ๑๖ ปี คอยพระยาคนพ่อ

อยู่ในพระนครถึง ๓ ปี เห็นว่าพระบิดาไม่กลับมา จึงได้พำร้พลโยธา
ไปทูลเชิญพระบิดาให้กลับคืนมาสู่พระนคร พระบิดาก็มีใ้คร้สั้ง
กับท้าวพระโอรสแต่อย่างใด แต่ปฏิสังขรณ์กับท้าวพระยาโยธินา
ผู้สหายว่า เราทั้ง ๒ ไม่ควรจักละคำพระญัตินเป็นครู บัดนี้ โอรส
ของเรามาถึงพระนครแล้ว โอรสสองคน เมื่อนางเทวีแรกจะทรง
ครรภ์ เชนนิมิตรเห็นพระอาทิตย์ เข้ามาในปรางค์ยวาสาท แล้ว
เปล่งรัศมีออกถึง ๔ ทิศ เป็นลำพุ่งไปสู่ทิศตะวันตก ก็สมกับท้าว
บุญสมภารของเขาแล้ว ท้าวพระญัตินไปร้เราทั้ง ๒ ก็เป็นมงคล
อันหนึ่ง และเราทั้ง ๒ ได้เวทมนต์อันประเสริฐนี้ ก็ด้วยบุญสมภาร
ของพระโอรสสองคน

บัดนี้ เราทั้ง ๒ จึงช่วยกันปรุงยาสิทธิเดช ให้เจ้าสุริยกุมารกิน
ตามคำสั่งสอนของจิตรกัปปิณผู้อาจารย์ แล้วเราทั้ง ๒ จึงพร้อมกัน
ราชาภิเษก เจ้าสุริยกุมารโอรสของเราให้กลับคืนไปเสวยราชสมบัติ
ในเมืองสาเกตนครคามเดิม ส่วนเราทั้ง ๒ ก็สมมติตนเป็นอนแก่เจ้า
สุริยกุมาร แล้วพร้อมกันพารพลไปกระทำอิทธิฤทธิ์ ให้เหมือนจะ
กระทำยุทธกรรมเอายันเมืองให้ท้าวพระยาในชมพูทวีปเข้ามาอ่อนน้อม
เป็นเมืองขึ้นแก่เจ้าสุริยกุมาร เมื่อทรงปลุกษาคกลงแล้ว ก็พากันไป
สู่ภูเขาลกหนึ่ง ฝั่งท่าแควองยาตฤณไต่ยกไว้นั้น ก็ได้คร้อเขามวก
นมราชสีห์ รากคน ต้นส้มผ้อ ครอบอมรณี ขมนขัน ในภูเขาลก

นั้น ๆ จึงได้ชื่อว่า ภูเขาศรีวิชัย เมื่อใดที่เครื่องยามด้อม
ประสงค์แล้ว จึงปรุขานขึ้นขึ้นให้ชื่อว่า ยาสีทธิเทศให้เจ้าสุริยกุมาร
เสวย เมื่อพระกุมารได้เสวยยาสีทธิเทศแล้ว ก็ยังเกิดมีกำลังและ
อานุภาพ พร้อมทั้งพระสรีระกึ่งทองคำมั่งนิก

พระยาศรีอมรและพระยาโยธิกาทัง ๒ จึงพร้อมกันราชาภิเษก
เจ้าสุริยกุมารให้ขึ้นพระยาสุริยวงศ์าสีทธิเทศ แล้วประทานช้างตัว ๑
ม้าตัว ๑ พร้อมทั้งควาญและนายม้าที่มีฤทธิ กับทั้งอำมาตย์ข้าทาส
บริวาร มีออกขุนพลเทพ เป็นต้น มีครุฑน้อยชายน้อยใหญ่มาด้วย
ออกขุนพลเทพ ๕,๐๐๐ ครุฑ ออกขุนพรหม มีครุฑมาด้วย ๕,๐๐๐
ครุฑ ออกขุนขลุ่ยขวง มีครุฑมาด้วย ๕,๐๐๐ ครุฑ ออกขุนโลกยาล
มีครุฑมาด้วย ๕,๐๐๐ ครุฑ อำมาตย์ที่ออกนามมาแล้วข้างต้นนี้ ให้
มาอยู่ช่วยดูแลรักษาข้างม้าในเมืองสาเกตนคร

ตั้งแต่นั้นมา พระยาสุริยวงศ์าสีทธิเทศก็เสด็จกลับคืนมาสู่พระ
นคร เสวยราชสมบัติขานเมืองแทนพระราชบิดาเสียต่อมา แล้ว
พระองค์ศรีสังให้ออกขุนทั้งหลายที่ตามเสด็จมานั้น ตั้งบ้านสร้างเมือง
อยู่ตามความพอใจ มิให้มีความเคืองตร้อน เมื่อถึงฤดูกลางเดือน ๖
ฝนตก พืชข้าวกล้า ก็งอกออกมาทั่วพระราชอาณาจักรของพระองค์
ถึงแม้ว่า ส้มรสกลไกไม้ ถั่วฝัก อ้อย หมาก พลู พรวัว คาล หวานส้ม
สรรพทั้งมวลก็งอกขึ้นมาเป็นนิจกาลมิได้ขาด คนทั้งหลายมิได้
กระทำไรไถนาค้าขาย ถึงฤดูกลางฝน บุคคลผู้ใดมีความปรารถนา

อยากจะได้เท่าใด ก็ไปรักษาเอาพืชข้าวกล้าไว้ และเก็บเกี่ยวจนวอดจน
เอาไปใส่เล้าใส่เหยี่ยวไว้ตามความพอใจ

พืชผลที่บังเกิดขึ้นทั้งที่ถาดแล้วข้างถนน ก็ถวายอันสงฆ์ผล
พระองค์ได้ใส่บาตรพระศาสดา เมื่อครั้งพระองค์เป็นพระยาติโคตรบุตร
ที่พระองค์มีกำลังนั้น ก็ถวายอันสงฆ์โคอุมาทรแต่พระราชวังของ
พระองค์ไปถวายพระศาสดาที่นครัง ครองนั้น

ครองนั้น อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย ที่เป็นชาวต่างประเทศ
เห็นว่าพระราชอาณาจักรของพระยาสิริวงศ์ลัทธิเทช สมบูรณ์ไปด้วย
เครื่องอุปโภคและบริโภค ก็พากันหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
ทั้งบ้านเรือนอยู่ครวละเล็กครวละน้อยไม่มีไ้ขาด แต่นั้นมาผู้คน
ในพระราชอาณาจักรของพระองค์จึงมีมาก และเป็นราชธานีใหญ่
กว่าราชธานีทั่วพระยาทั้งหลาย มีจำนวนพลเมืองที่ใช้ราชการได้

๕,๗๘๕,๐๐๐ คน

ครองนั้นพระองค์ทรงตั้งอำมาตย์ขึ้นหลายคน คนที่ ๑ มีนามว่า
หมื่นพิชโลภ ให้มีบริวาร ๕๐,๐๐๐ คน ครั้นถึงฤดูกลาด พืช
ข้าวกล้า ส้มสีสุก ลูกไม้ บังเกิดขึ้น ให้หมื่นพิชโลภและบริวารเป็น
ผู้ดูแลแบ่งปันให้แก่พลเมืองทั้งหลาย เพื่อยोगันมิให้บังเกิดการ
ทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน คนที่ ๒ ทรงตั้งนายอโนชิตให้เป็นหมื่น
กลางโรง เป็นคนดูแลในพระราชฐานทั้งสิ้น คนที่ ๓ ทรงตั้ง

๑ “เล้าเหยี่ยว” ยี่งฉาง

อำนาจขอกู้หนึ่ง สำหรับกิจการบ้านเมือง ให้ชื่อว่า หมิ่นหลวง
 กลางเมือง คนที่ ๔ ทรงตั้งให้เป็นหมิ่นชุมนุมเมือง คนที่ ๕ ทรง
 ตั้งให้เป็นหมิ่นรามเมือง นัยตั้งแต่คนที่สามถึงคนที่ห้า ทั้ง ๓ คน
 เป็นใหญ่กว่าเสนาทงหลาย ส่วนหมิ่นแก่นั้น ให้เป็นผู้ว่ากล่าวกัก
 เก็บนรชาฎฐรชาวเมือง และสร้างรวเวียง กำแพงพระนคร มีบริวาร
 ๕๐,๐๐๐ คน

แล้วพระองค์ทรงสร้าง พระพุทธศาสนา วิทวาอาราม กระต๊อบ
 กระฎี่ วิหาร ก่อด้วยหินมุกต์เป็น ๒ ชั้น มีฐานฐานประทักษิณฟ้า
 ทง ๒ เจาะเป็นร้อยเอ็ดประตู รุ่งเรืองงามยิ่งนัก เหมือนเมื่อครั้ง
 พระศาสดายังทรงพระมาอยู่ คณนานับพระภิกษุสงฆ์ในพระนคร
 ๒๐๐,๐๐๐ รูป สามเณร ๑๓๐,๐๐๐ รูป ผู้สาวกอายุ ๑๗,๕๐๐
 คน และทรงตั้งบุคคลคนหนึ่งให้เป็นผู้ดูแลฝ่ายพระพุทธศาสนา ให้
 ชื่อว่า ขุนปฏิบัติ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ส่วนพระพุทธศาสนานั้น ทรงสร้างไว้ให้ต่างจากคามนิคม มิให้
 เรือปนไปด้วยผู้คนทั้งหลาย เว้นแต่ผู้ชายที่เป็นผู้ปฐาก ชาวไทย
 เมืองเชียงกง ให้ส่งไม้เท้าและคันทัน ชาวไทยบ้านเชียงแก้ว
 ให้อุปฐากพระรัตนตรัย ชาวไทยบ้านกระโคน ให้ฟันเปลือกกระโคน
 โคนเท่าแข็งมาเป็นชุดสุมไฟไว้ เมื่อพระสงฆ์สามเณรต้องการไฟขึ้นเมื่อ
 ใดให้ใดเมื่อนั้น ชาวไทยเมืองกระท่าง ให้ดูแลรักษาหนทางสำหรับ

• “กระต๊อบ” ฤๅ

พระสงฆ์ไปบิณฑบาต ชาวไทยยานบงจีสถาน ไทกระทำขังไฟตอก
 จุกยซาเป็นปกติทุกวันคืน ลำดับเมืองน้อยทั้งนี้ มีคน ๑๕๐,๐๐๐ คน
 ให้หมิ่นนันทอารามเป็นใหญ่ ส่วนหมิ่นพระนารุ่งนันทบวราร ๕๐,๐๐๐
 คน สำหรับกักนำถวายพระสงฆ์ชำระให้พอ วันหนึ่ง คนหนึ่ง ทักวันไป
 หมิ่นเซียงสา มีบวราร ๕๐,๐๐๐ คน สำหรับหากอกไม้เครื่องบูชาใน
 เวลาเย็นจงทุกวันไป

ส่วนกฎวิหารที่โคสลักหักพัง ให้หมิ่นนันทอาราม หมิ่นพระ
 นารุ่ง หมิ่นเซียงสา ทั้ง ๓ คนนี้ พร้อมกันไปเรียนปฏิบัติ หมิ่นหลวง
 กลางเมือง หมิ่นชมนมเมือง และหมิ่นรามเมืองให้แจ้ง และให้ท่าน
 ทั้ง ๓ ทอดกนามมาน พร้อมกันไปเรียนปฏิบัติ หมิ่นกลางโรง เมื่อ
 ได้รับอาชญาจากหมิ่นกลางโรงแล้ว ให้พร้อมกันปฏิบัติความอาชญา
 นั้น ให้ดีให้ชอบจงทุกประการ

ส่วนราษฎรทั้งหลายนอกนั้น ให้หมิ่นแก่เป็นหัวหน้า ก่อสร้าง
 กำแพงพระนคร และให้มีประตูชัยประตู และให้สร้างสะพานข้าม
 ในทอนนครข้ามจงทุกแห่ง ก็คือพิทอนนทปรากฏไปทั่วทิศานุทิศ

พระยาศรีอมรฉัตรและพระยาโยธิกา ทรงขัตติยนคิในบุญบารมีของ
 พระยาสุริยวงศ์ชาติพิเศษเป็นอันมาก ทั้ง ๒ พระองค์จึงพาทัพไป
 กระทำอิทธิฤทธิ์ทางอากาศ ประคองตั้งจะกระทำยุทธกรรมเขาย่านเมือง
 เพื่อให้ท้าวพระยาชัยเอ็จพระนครเกรงพระบารมี และบอกกล่าวให้

เข้ามาอ่อนน้อมแก่พระยาสุริยวงศ์สิทธิเดช

ครั้งนั้น ท้าวพระยาทรงรอยเจ้าพระนคร ได้ทรงสยัคำ่ว่า พระยาสุริยวงศ์สิทธิเดชทั้งนั้น ทรงชนชมนินทาในพระองค์ยิ่งนัก นึกด้วยอาณิสสัย เมื่อครั้งพระองค์เป็นพระยาโคตรบรู ใต้เลื่อมใส และปรารณาเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธานุชา วันนั้นพระยาทรงรอยเจ้าพระนคร จึงให้คำปฏิญาณว่า สาธุ สาธุ ผู้ข้าทั้งหลาย มีความปรารณาอยากจะได้เห็นพระพุทธานุชา และเมืองร้อยเอ็ดประตู ยักันสมความปรารณาของผู้ข้าทั้งหลายแล้ว

แล้ว ท้าวพระยาร้อยเอ็ดพระนครจึง เลือกลักรพระราชธิดา เมืองสะคน พร้อมทั้งข้าทาสบริวาร และเครื่องบรรณาการ เป็นต้นว่าทองคำหนัก ๑๐๐,๐๐๐ ตำลึง ช้างพลาย ๑๐ เชือก ช้างพัง ๑๐ เชือก ม้า ๑๐ ตัว พร้อมทุก ๆ พระนคร แล้วจึงเสด็จมาด้วยพระยาศรีอมรณี และพระยาโยธิตา ถึงเมืองกรุงธนบุรี พระยาโยธิตาตรัสสั่งให้หมื่นนครเสมากรุนทะ พร้อมด้วยบริวาร ๕,๐๐๐ คน นำท้าวพระยาร้อยเอ็ดพระนคร พร้อมด้วยพระราชธิดา และเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถวายพระยาสุริยวงศ์สิทธิเดช ในเมืองสาเกตนคร ส่วนพระองค์พร้อมด้วยพระยาศรีอมรณีนั้น เสด็จตามเข้าไปภายหลัง

ครั้งนั้น ท้าวพระยาร้อยเอ็ดพระนคร เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธานุชาและบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองทั้งนั้น ก็มีพระทัยอันผูกข้อง

และเลื่อมใสในพระบารมี ของ พระยาสุริยวงศาสิทธิเดช เป็นอันมาก แล้วพระยาร้อยเอ็จพระนคร จึงพร้อมกันกราบถวายบังคมลา กลับคืนสู่พระนครแห่งตน ๆ

ครั้นอยู่ต่อมา พระยาร้อยเอ็จพระนคร จึงได้พร้อมกันเสด็จมากระทำพิธีบรมราชาภิเษก และขนานพระนามพระยาสุริยวงศาสิทธิเดชขึ้นใหม่ ทรงพระนามว่า “พระยาสุริยวงศาธรรมิกราชาธิราชเอกราช” เสวยราชสมบัติในเมืองร้อยเอ็จประเทศ เมื่อเสด็จพระราชพิธีแล้ว พระยาทั้งหลายเหล่านั้น ก็เสด็จกลับคืนไปสู่พระนครแห่งตน ๆ

ครั้งนั้น พระยาร้อยเอ็จพระนคร เมื่อเสด็จกลับมาถึงพระนครแห่งตนแล้ว ก็ทรงสร้างพระพุทธศาสนาวัดวาอารามขึ้นในเมืองของตน ๆ ทุก ๆ พระนคร แล้วจึงแต่งตั้งให้อำมาตย์จำทูลพระราชสาส์นเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อขอเอาพระสงฆ์ไปอยู่ในเมืองแห่งตน ๆ เมื่อพระยาสุริยวงศาธรรมิกราชาธิราชเอกราช ได้ทรงทราบในพระราชสาส์นดังนั้น พระองค์ทรงจัดการพระราชพิธีเดวภิเษกพระภิกษุสงฆ์ พระราชทานออกไปให้ทุก ๆ พระนคร

ตั้งแต่นั้นมา ท้าวพระยาร้อยเอ็จพระนคร ครั้นถึงฤดูกาลขึ้นปีใหม่ จึงแต่งตั้งให้อำมาตย์คุมเครื่องราชบรรณาการ คอกไม้ทองคำเงินเข้าไปส่งที่พระยาศรีอมรณี และพระยาโยธินา ซึ่งเข็นอุปราชา และเป็นผู้รักษาประตู และเป็นหัวเมืองร้อยเอ็จประเทศหัวเมืองกรุงนันทนคร พระยา

ทั้ง ๒ จึงแต่งตั้งให้นำเข้าไปถวาย พระยาสุริยวงศาธรรมิกราชา
 อิราชเอกราชเจ้า ทุก ๆ ปี ต่อมาชาวเมืองทั้งหลาย จึงเอาคำอันนั้น
 มาเรียกว่าเมืองศรีอโยธยา ตามชื่อพระยาโยธิกา ต่อมาชาเคิมคำ
 ชนอีกว่า “ทวารวดีนคร” ตามชื่อเมืองศรีอยุธยาประทุม ร้อง
 เป็นเสียง “ลาวะ” นั้น และที่ชื่อว่า “ศรีอมรณี และโยธิกา” นั้น
 เป็นชื่อพระยาทั้ง ๒ ทกนเมืองตามชื่อคนไม้อันเป็นยาพิษประภอยให้
 ที่เรียกชื่อ “อโยธยา” นั้น ฤๅให้ชื่อก่อน พระยารอขเอ็จพระนครจึง
 ใ้ไ้เรียกสืบต่อมา ที่เรียกชื่อ “กรุงทนคร” นั้น เป็นชื่อมาแต่ปฐม
 กสิณ

เมืองนี้ เมื่อศาสนาพระกสิณธิ์ เรียกชื่อว่า “กรุงปฐมนคร”
 ครั้นถึงศาสนาพระโกนาคม เรียกชื่อว่า “เมืองพาลนคร” ศาสนา
 พระกสิณธิ์ เรียกชื่อว่า “ทวารวดี” ด้วยเหตุที่เมืองศรีอยุธยา
 ประศพระนคร ร้องเป็นเสียง “ลาวะ” ครั้นนราชกุมาร ๑๐ องค์
 พวกรพลโยชามารมรยเขาก็ไม่ได้ ด้วยเหตุว่าเมืองนั้น ทำให้
 แผ่นดินพระนครนั้นยุบลงไปอยู่กลางมหาสมุทร เมื่อราชกุมาร พว
 กรพลโยชากลับไป พระนครนั้นก็ยุบจนมาตั้งอยู่ตามเคิม ราชกุมาร
 พยายามอยู่ตั้งนั้นเป็นหลายครั้งหลายหนก็ไม่สำเร็จ จึงนำความไปไหว้
 ผู้เป็นอาจารย์ ๆ จึงบอกว่า ให้พยกยเมือง แล้วจึงเอาเหล็ก
 ไปทอกที่เสาธรณประศพระนครไว้ และให้เอาเชือกเหล็กเล็ก ๆ ไป
 ผูกไว้กับผาล แล้วจึงไปรยเอาเถิด หากจักได้สัมความประสงค์

ราชกุมารทั้ง ๑๐ องค์ ก็ไปกระทำตามคำบัญชาผู้เป็นอาจารย์ชอกทุกประการ เมืองนั้นก็ไม่ยุบลงไปเหมือนแต่ก่อน ราชกุมารจึงได้เมืองนั้น ฤษีผู้เป็นอาจารย์ จึงได้แบ่งปันพระนครนั้นให้ราชกุมารองค์ละส่วน ตั้งแต่บัดนั้นมา ราชกุมารทั้ง ๑๐ องค์ จึงไปเที่ยวรบเอาบ้านเมืองให้มาชนโตเป็นอันมาก

ครั้งนั้น ยังมีพระยาเมืองหนึ่ง มีความโกรธในราชกุมารเป็นอันมาก จึงได้แข็งและปรารถนาว่า เมื่อเราตายไปแล้ว ขอให้ได้บังเกิดเป็นยักษ์ มากินราชกุมารทั้ง ๑๐ องค์ และเป็นผีเสื้อเมืองอยู่ในพระนครนั้นด้วย พระนครนั้น เมื่อพระศกาศที่ยังธรมานอยู่นั้น มีชื่อว่า “ กุรุทนคร ”

ต่อแต่นั้นไป จะได้ออกกลับไปกล่าวแต่ครั้งปฐมกัลป์ ซึ่งเจอปนมากับทวยนิทานอสูรชกาศ เพื่อให้เห็น ยังมีนาค ๒ ตัวเป็นมิตรสหายกัน อยู่ในหนองแสด ตัวหนึ่งชื่อพิณฑโยนกวัต เป็นใหญ่อยู่ที่หนอง อีกตัวหนึ่งชื่อ อนะมุลนาค เป็นใหญ่อยู่ที่หนอง กับทวยชวายนาคผู้หลาน นาคทั้งสองได้ให้ความสัจย์ไว้ซึ่งกันและกันว่า ถ้าหากว่ามีสควทวาทิตหนึ่ง มาตกที่หนองกต ตกที่ทวยหนองกต เราทั้งสองรักกันด้วยอาหารการเลี้ยงชีวิต เราทั้งสองจงเอาเนอสควนั้น ๆ มาแบ่งปันแก่กันเพื่อเลี้ยงชีวิต และคงชวายนาคผู้เป็นหลานของเราให้เป็นสกชแก่เราทั้งสอง เมื่อนาคทั้งสองได้ให้สัจย์ปฎิญาณแก่กันดังนี้แล้ว ต่างก็กลับไปอยู่ที่อยู่ของคน

ครันอยู่มาวันหนึ่ง ยังมีช่างสำรวจตัวหนึ่งตกลงทศทายทอง ฐานะ
มุลนาคนึงเอาเนื้อสัตว์นั้นมาแบ่งปันออกเป็น ๒ พุค^๑ เอาไปให้พินท
โยนกวตินิกาคนึง อีกพคหนึ่งนตัวเอาไว้บริโลก อยู่ต่อมา
อีกสองสามวัน มีหมื่นทศทายมาตกลงทศทายทอง พินทโยนกวตินิกา
ก็เอาเนื้อสัตว์นั้นมาแบ่งออกเป็น ๒ พุค เอาไปให้ฐานะมุลนาคนึง
ฐานะมุลนาคนึงบริโลกไม่พออิม แต่ละเลียมองไปเห็นชนหมื่นยาวแคคอก
ก็บังเกิดความโกรธขึ้น จึงนำเอาชนหมื่นนั้นไปให้ช่วยยานาคผู้เป็น
หลานดู จึงกล่าวขึ้นว่า คำสัตย์ปฏิญาณของเรากับพินทโยนกวตินิกา
นั้นจะขาดจากกันเสียแล้ว เมื่อเราได้ช่างสำรวจมาเป็นอาหารครั้งนั้น
เราก็ได้เอาเนื้อนั้นแบ่งออกเป็น ๒ พุค เอาไปให้พินทโยนกวตินิกา
พคหนึ่ง เราเอาไว้บริโลกพคหนึ่ง บริโลกพออิม ถึงแม้ชนก็พอ
ปานนั้น นี้เราเห็นว่าหมื่นนี้จะใหญ่โตยิ่งกว่าช่างสำรวจนัก ชนก็โต
ยาวแคคอก เหตุใดพินทโยนกวตินิกาจึงให้เนื้อแก่เราน้อยเช่นนั้น เรา
บริโลกก็ไม่อิม

ตั้งแต่นั้นมา นาคทั้งสองก็เกิดทะเลาะวิวาทกักกันขึ้นในหนอง
เป็นเหตุให้น้ำขุ่นมัวไปสิ้นทั้งหนอง สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในหนอง
นั้นตายกันสิ้น เทวดาทเห็นใหญ่อยู่ในที่นั้น ว่ากล่าวห้ามปราม นาค
ทั้งสองก็มีใจเชื่อฟัง จึงนำความขึ้นไปไหว้พระอินทร์ ๑ ได้ทราบใน
เหตุนี้ ๆ จึงใช้ให้วิสุกรรมเทวบุตร ลงมาขับไล่นาคทั้งสองให้หนีไป

๑ “พุค” ส่วน

เสียชีวิตจากหนองนั้น เมื่อเวลาเที่ยงสองโกลีนค้ายอกเล่าถึงนั้น ก็วิตกหวัหวังกักกันออกห่างจากหนองนั้นไปก็วยอก ดินก็ลึกเป็นคลองๆ ซิวายนาคเห็นดังนั้น จึงไ้ค้ำยควักให้เป็นแม่น้ำออกไป ตามคลองออกห่างนาคทั้งสองนั้น แม่น้ำนั้นจึงเรียกชื่อว่า “อรัญคนที” ฝ่ายโลกเรียกว่า “แม่น้ำอ”

ส่วนพินทโยนกวตินาค จึงไ้ค้ำยควักให้เป็นแม่น้ำออกไปทางเมืองเข็ยใหม่ เรียกชื่อว่า “แม่น้ำพิง” และ “เมืองโยนกวตินคร” ตามชื่อนาคตัวนั้น

ส่วน ฌยักษ ฌเปรวท เห็นสัตว์ทั้งหลายในน้ำหนองแสด คายมากนักเป็นค่นว่า จัแซ ฌเขย เก้า จึงพากันมาชุมนุมกันอยู่ในที่นั้น

ครั้งนั้น นาคทั้งหลาย มี สวรรณนาค พทโธธป่าปนาค ฌพิพพารนาค สุกขรนาค และ ทศตศรัศตคตนาค เป็นต้น อยู่ในน้ำหนองนั้นไม่ไ้ค้ำย เทวเขตกว่าน่านชุ่น จึงขึ้นมาอาศัยอยู่ตามริมน้ำตนั้น ฌทั้งหลายเห็นว่านาคเหล่านั้นหวงแหน และจักมาชิงกินก็ยเขาควย ฌเหล่านั้นจึงกระทำให้เป็นอันกรายแก่นาคเหล่านั้น ก็วยประการต่างๆ ลางตัวก็ค้ายไป ถึงแม่เงือกงูก็ฉนเค็ยวงัน

สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จึงพากันหนีออกไปตามแม่น้ำอรัญคนทีไปเท็ยวแสวงหาที่อยู่ ฌสร้างทั้งหลาย นาคและเงือกงูทั้งหลายเหล่านั้น จึงล่องหนีไปตามลำแม่น้ำของทางไ้ค้ำย ศรัศตคตนาคนั้น อยู่เสมอ

๑ “จัแซ” จระเข้ ๒ “ลั” ช่อนเร้น (ตรงกับ ลั)

คตยนิทกกริ สุวรรณาคณิ อยู่ยเวียน พทโธธยาปนาคนิ
 ก็คัยควักแคทนนไปเกลดอนพงทะลายเบนนองยวยาน แลวกอยู่ณทนน
 นอกจากนััน ควิโตยปรารณายุทโต ก็ไปอยู่ณทนน ส่วนเงอกงุทงหลาย
 ก็อยู่เป็นขริวารแห่งนาคณิทุกแห่ง

กำเนิดของแม่น้ำสายต่าง ๆ

ส่วนบัพพารนาคณิ จึงคัยควักออกไปอยู่ทภูเขาทลวง พญา
 เองกทวิ ๑ พญาางทวิ ๑ ทงสองนไม่มีความปรารณายะอยู่ปะปนคัย
 จึงคัยควักออกไปเป็นแม่น้ำอันหนึ่ง มีนามว่า “แม่น้ำมิม” หรือ
 “แม่น้ำเงอกงุ” ก็เรียก

ส่วนสักขรนาคหิตถนนิ อยู่เวินทลลต พวงนาคทกลวผยงกว่า
 นาคทงหลายเหล่านนิ พากันไปสูท้อยุทธนะมุลนาคโตค้อยกป่นคิร คือ
 ภูก้าพรวาซึ่งเป็นที่ประคิยฐานพระธาตพนมทกวันนิ หนีไปจนถึงน้ำ
 สมนทร แต่ันนไปเรียกว่าน้ำลผ น้ำท้อยแห่งธนะมุลนาคณิ ไหล
 ว่างเสีย ธนะมุลนาคจึงคัยควักเป็นแม่น้ำออกไปถึงเมืองกรุนทนคร
 แม่น้ำนงิงโตเรียกชื่อว่า “แม่น้ำมุลนท” ตามชื่อนาคทวนนิ

ชิวายนาคทวนนิจึงคัยควักจากแม่น้ำมุลนท ออกเป็นแม่น้ำอสม
 เมืองพระยามหาสุรอุทก ทกนเมืองหนองทานทลวง พรอมทงเมือง
 ขนขอมนครหนองทานนอຍ ทลลตขึ้นไปถึงเมืองกรุนทนคร แต่ันนมา
 แม่น้ำนงิงโตชื่อว่า “แม่น้ำชิวายนท”

ตำนานหนองหาน

หนองหานถึง ๒๓ นี้ แต่ก่อนใช่เป็นหนอง มาซึ่งเกิดเป็นหนอง
 หนองหานนี้ พระยามหาสุรอุทกมฤตติและอำนาจ วันหนึ่งพระองค์ทรง
 กายเดินไปบนแม่น้ำมณฑล อันมณฑลเห็นดังนั้นก็มีความโกรธ หา
 ว่าเกินขนหัว จึงโทโหดวิธามาพังทำลายเมืองเสยสน ราษฎร
 ชาวเมืองจึงพร้อมกันอพยพไปตั้งบ้านสร้างเมืองอยู่ตามริมหนอง แต่
 นั้นมาจึงได้ชื่อว่าเมืองหนองหานหลวง ตามชื่อนาคควนน

ส่วนเมืองหนองหานน้อย เดิมเรียกชื่อว่า เมืองชนขอม แต่
 ก่อนนี้ไม่เป็นหนองเหมือนกัน มาซึ่งเกิดเป็นหนองชนเมอครองอนุชา
 ของพระยามหาสุรอุทกเป็นเจ้าเมือง ครึ่งนั้นพทโธปายนาคยังอยู่
 หนองบัวบาน มลกดทวงซึ่งชื่อว่า ภักคยนาค ๆ ๓๖๓ สวรรณาคเอา
 มาเลี้ยงไว้ วันหนึ่งภักคยนาคไปเที่ยวเล่นถึงเมืองขอมนคร ภักคย
 นาคจึงแสร้งเป็นกระรอกตัวหนึ่ง แล้วขึ้นไปบนต้นงวคนหนึ่งใกล้กับพระ
 ราชมุขาน มองดูเข้าไปในพระราชฐาน ครึ่งนั้นยังมีนายพรวนของ
 ชนขอมคนหนึ่ง เห็นกระรอกตัวนั้นมีความยินดียิ่งนัก จึงยิงกระรอก
 นั้นด้วยหน้าไม้ถึงแก่ความตาย แล้วจึงมาทูลชนขอมให้ทราบ เมื่อ
 ชนขอมทราบจึงสั่งให้ไปบอกชาวเมืองไปแล้วเอาเนื้อมายังโลก

ครึ่งนั้นพทโธปายนาค ทราบความว่า ชาวเมืองชนขอมฆ่าลูก
 ของตนก็ ก็นำเกิดความเคียดแค้นแก่ชนขอมและชาวเมืองยิ่งนัก จึง

พร้อมด้วยหม่านาคและเงือกงูบริวาร ไปเกลื่อนพังทะเลายเมือง ราษฎร
ชาวเมืองที่ได้อินเนอกระรอกก่อนตัวนั้น เงือกงูเหล่านั้นก็กินเสียจน
สิ้น ส่วนราษฎรคนใดที่ไม่ได้อิน ก็ปล่อยให้พ้นจากความตายไป
แล้วไปตั้งเขื่อนบ้านเมืองอยู่ตามริมหนองนั้น เงือกงูจึงช่วยเอาข้าวของ
ราษฎรที่ตายนั้น มาให้ราษฎรซึ่งพ้นจากความตาย ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริม
หนองนั้น ทนจึงได้ชื่อว่า “หนองหานน้อย” แต่บัดนั้นมา

นิทานเรื่องหนองหานนี้ มีมาแต่ปฐมภคสมัย เมื่อใกล้พระกฤษณ์
จักเสด็จอุทัยมายังเกิด มีดังนี้

กำเนิดมหารัตนกุมารและจุลรัตนกุมาร

แต่บัดนี้ไป จะได้อีกว่าถึงพระยาทั้ง ๕ มีพระยาสุวรรณหิงคาร
เป็นต้น ที่ได้ออกอุโมงค์ไว้เป็นที่ประดิษฐานพระอรุณคธาตุ ที่ได้อีกว่า
มาแล้วแต่ก่อนนั้น

เมื่อพระยาทั้ง ๕ เสด็จจากกันกลับคืนไปสู่บ้านเมืองแห่งตน ๆ
ในขณะ พระราชเทวีของพระยาอินทย์สุนทร ทรงนิมิตเห็นแก้วมณีโชติ
๒ ลูก ตกลงมาที่ขั้วพระอุระของพระนาง แล้วแก้ว ๒ ลูกนั้น กลับกลายเป็น
เช่นช่างเผือกเหาะขึ้นไปบนอากาศ ครั้นนั้นพระยาสุวรรณหิงคารก็จุติ
ไปถือเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางเทวี เมื่อนางทรงครรภ์ถ้วนไตรมาส
ก็ประสูติพระราชกุมาร เมื่อพระราชกุมารนั้นมีอายุได้ ๖ เดือน พระ
ภิกษาจึงขนานพระนามพระราชกุมารนั้นว่า “มหารัตนกุมาร” ตาม

นิมิตร ครั้นนั้นพระยาคำแดงเจ้าเมืองหนองหานน้อย ก็จัดมาถอยเอา
ปฏิสนธิร่วมพระมารดาภัยด้วยมหารัตนกุมาร พระบิดาจึงขนานพระ
นามว่า “จุลรัตนกุมาร” โดยลำคีย์

ครั้นนั้น เทวคาทรกษยาเมืองหนองหานหลวงและเมืองหนองหาน
น้อย จึงให้ชนมุลนาคและชวายนาคโง้งหลังคู้ยควักเป็นแม่นำอันหนึ่ง
แล้วจึงให้ยังเกิดเป็นลมพิกแม่นำนั้น เป็นฟองน้ำของเข้มาที่หนองหาน
น้อย เทวคาหนองหานน้อยจึงเนรมิตให้น้ำนองเข้มาในหนองหาน
หลวง เทวคาหนองหานหลวงจึงเนรมิตให้น้ำท่วมพระธาตุเชิงชุม
และบ้านเมืองของพระยาทั้ง ๒

พ่อท้าวคำบางสร้างเมือง

ครั้นนั้น พ่อท้าวคำบาง ซึ่งเข่นนำของพระยาสุวรรณภิงคาร จึง
ได้พาไพร่พลโยธาทั้งหลายอพยพหนีน้ำ ขึ้นมาคองเข่นบ้านเข่นเมืองอยู่
ตามริมแม่น้ำของ ท้าวเข้คคกเกาเลียว บุคคลเหล่านั้นเป็นเข้คสาย
ขนานาร รู้จักการคพระเพณีสร้างแย่งบ้านเมือง สืบค้อพระยาทั้ง ๒ ให้
ถกค้องคามประเพณิ แล้วเขาเหล่านั้นจึงพร้อมกันยกพ่อท้าวคำบาง
ขึ้นเข่นใหญ่ พวกท้เข่นไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎรนั้น ให้คั่งทำไว้
ไถนาคากินอยู่ตามริมหนองคันแทลือน้ำ

ส่วนพวกท้อพยพหนีไปทางทิศใต้เข่นนำชวายนทนัน เข่นพาหิร
คาม เข่นข้วของชนมุลนาค แล้วชนมุลนาคจึงคู้ยควักแต่แม่นำของ

เขาไปให้เขาย่างเป็นหนองใหญ่ จึงอาศัยอยู่ที่นั่น และกระทำอุทริให้
แม่น้ำของฟองออกมาขุ่นขาว เพื่อกันไว้อย่างที่คนอยู่นั้น คนทั้งหลาย
จึงได้เรียกว่า “น้ำขุ่น” แล้วช่วยนำค้ำให้คนทั้งหลายภาย
นอกเข้ามาด้วยอุทริ ที่ค้ำไว้กับแม่น้ำมณฑลเขย่งเป็นวงกลมและ
ฟองไว้นั้น จึงได้ชื่อว่า “น้ำขุ่น” มาแต่กาลบัดนี้

นาคทั้ง ๒ อยู่ในทนนไถ่ ๓ เดือน เมื่อคนทั้งหลายเข้ามา
ตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองอยู่ที่คามริมหนองทั้ง ๒ แล้ว จึงให้นาคก็ แล้ว
บุคคลเหล่านั้นจึงพร้อมกันยกญาติพี่น้องผู้ใหญ่ของเขาคนหนึ่ง ขึ้นเป็น
ใหญ่ปกครองรักษาซึ่งกันและกัน ให้สร้างเขารอบหนองนั้น แล้วจึงแต่ง
กันเข้าไปรับราชการงานเมือง และจารัตประเพณี อยู่ด้วยพอทั่วคำขาง
เพราะเหตุนี้ ราชอาณาจักรมีไคมีตามริมหนองแต่นั้นมา คนทั้งหลายจึง
ได้เรียกว่า “หนองหานน้ำขุ่นเสกสม” แต่บัดนี้มา

กำเนิดของท้าวพระยาทั้งหลาย

ครั้นเมื่อมหารัตนกุมาร และจุลรัตนกุมาร ประสูติมาได้ช่วยหนึ่ง
นั้น นางขุณิมกุมารี มีเหย้าเจ้าราชบุตรโอรสของพระยาจุลฉัตรพรหมทัต
นิมิตรว่าพระบิดาให้ยกอุปราชาทองคำ แล้วเกิดเป็นคอกบัวหลวง
ชาวงามบริสุทธิ์ลอยขึ้นไปบนอากาศ ครั้นนั้น พระยาจุลฉัตรพรหมทัต
พระยาอินทขันธ์นครพิงค์ แล้วพร้อมกันมาถือเอาปฏิสนธิในครรภ์แห่ง
นางขุณิมกุมารี เสนาอำมาตย์ พร้อมด้วยอาณาประชาราษฎร์ จึง

พร้อมกันราชาภิเษกเจ้าราชบุตรขึ้นเสวยราชสมบัติ แทนพระราชาบิดา
มีนามว่า พระยาปุตตะจุลฉัตรพหุภักดิ์ ทรงแก่นมา นางขจิมกุมารี
ราชเทวีก็ทรงครรภ์

ข้างฝ่ายเสนาอำมาตย์พร้อมด้วยอาณาประชาราษฎร์ชาวอินทปัตฐ
นครนั้นเล่า จึงพร้อมกันราชาภิเษกอนุชาพระยาอินทปัตฐนครขึ้นเสวย
ราชสมบัติเป็นพระยา ทรงนามว่า พระยาจุลฉัตรอินทปัตฐนคร

ครั้น นางขจิมกุมารีราชเทวี ก็ประสูติพระราชกุมารแฝด
พร้อมกันด้วยกัน เมื่อพระราชกุมารมีพระชนม์ได้ขวบหนึ่ง พระบิดา
จึงไต่ขนานามกุมารทั้ง ๒ ผู้พี่ชื่อว่า “มหาสุวรรณปัทกุมาร”
ผู้น้องชื่อว่า “จุลสุวรรณปัทกุมาร”

กาลนั้น นางศรีรัตนเทวี พระราชเทวีของพระยาสุริยวงศาธรรมิกราช
ราชาธิราชเอกราช เมืองร้อยเอ็ดประทศ ทรงนิมิตว่า เทวดานำเอา
หอยสังข์ขาวบริสุทธิ์มาให้ แล้วบ้านเมืองก็บังเกิดเป็นป่าดงเสียมสูญ
ไป พระนางพร้อมด้วยพระสวามีก็เสด็จออกหนีไปทางทิศตะวันออก
เมือง และยังมีเมืองอันหนึ่งบังเกิดมีในทันนั้น หอยสังข์ทเทวดาให้
พระนางทรงล้มเสียม นางรัตนเทวีทรงนิมิตดังนี้

ครั้นนั้น พระยานนทเสน ก็จุติไปถือเอาปฏิสนธิในครรภ์แห่งพระ
นาง ครั้นถนัดมาเสด็จ พระนางก็ประสูติพระราชกุมารออกมาได้
๗ วัน พระนางรัตนเทวีก็จุติ ส่วนราชกุมารที่ประสูติมานั้น ยาท
บริวาริกาเอาไปเลี้ยงไว้ เมื่อพระชนมายุพระราชกุมารได้ขวบหนึ่ง

จึงไต่ถามพระนามพระราชกุมารนั้นว่า “เจ้าสังขวิชุกุมาร” ตามที่นางนิมิตร

ส่วน พระราชมารดา ก็ไปถือเอาปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระยาทิโคตรบุตร นางผู้นั้น เมื่อเวลาจะทรงครรภ์ นิมิตรว่าไว้ “แวนแก้วผลึกและซ้อง” ทั้งแค่นั้นมา นางก็ทรงครรภ์ เมื่อครบถ้วนเทศกาล ก็ประสูติราชธิดา เมื่อราชธิดามีอายุได้ขวบหนึ่ง พระบิดาจึงให้ชื่อว่า “นางแก้วเกสร”

ครั้งนั้น เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย พร้อมด้วยอาณาประชาราษฎร จึงพร้อมกันเมียนคานส่งสการพระยานนทเสน เมื่อเสด็จการเวียงร้อยแล้ว จึงได้ประชุมหารือกันว่า เมืองศรีโคตรบองนี้ เกิดโรคภัยไข้เจ็บยิ่งนัก ควรเราทั้งหลายย้ายเมืองหนีไปตั้งที่ป่าไม้วอก เมื่อเสนาอำมาตย์ทั้งหลายปรึกษากันเห็นพร้อมกันดังนั้น จึงได้ย้ายเมืองมาตั้งที่ป่าไม้วอก แล้วเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย จึงพร้อมกันราชาภิเษกอนุชาของพระองค์ ซึ่งเป็นพระราชบุตรแห่งนางเทวบุผา ชินเสวยราชสมบัติแทนพระเชษฐา ทรงพระนามว่า พระยามรุกขนคร แล้วขอเอานางแก้วเกสร ซึ่งเกิดในวงศ์เดียวกับนั้น มาเป็นพระราชธิดา

เมื่อเจ้าสังขวิชุกุมาร มีพระชนมายุได้ขวบหนึ่ง ครั้งนั้นนางราชเทวีพระยามรุกขนครนิมิตรว่า ได้คมกลืนสุคนธรสทั้งหลายหอมทั่วทิศานุทิศทุกแห่ง แล้วนางก็สะกึ่งกัน ยังปรากฏหอมทั่วพระราชฐาน

๑. “เมื่อนคานส่งสการ” กระทำตามปกติ

นางจึงตำราสั่งให้ไปทักยังพราหมณ์เขามาทำนายนิมิตร พราหมณ์
ทั้งหลายจึงพยากรณ์ถวายว่า นางจักมีพระโอรสที่ประเสริฐยิ่งกว่าท้าว
พระยาในชมพูทวีปทั้งสิ้น นิมิตรนั้นเป็นคุณนิมิตรซึ่งเทวดาทรงหลาย
หากส่งเคราะห์

ครั้งนั้น พระยาสूरยวงศ์อรรคมหาราชราชเอกราช กิจติมา
ณเฝ้าปฏิสนธิในครรภ์แห่งราชเทวีเจ้าเมืองมรุกขนคร เมื่อราชเทวี
ทรงครรภ์ถ้วนไตรมาส ก็ประสูติพระราชกุมารมีพระรูปร่างมิ่งนัก เมื่อ
พราหมณ์ทั้งหลายได้เห็นยังพระลักษณะแห่งราชกุมาร จึงทูลพระราช
บิดาว่า กุมารนี้เป็นเชื้อหน่อพุทธพงศ์ พระราชบิดาจึงชมนานพระนาม
ว่า “เจ้าสุเมทวงศ์กุมาร” เมื่อเจ้าสุเมทวงศ์กุมารทรงเจริญวัย
มาได้ ๑๓ พรรษา พระราชบิดาและพระราชมารดา กิจติไปบังเกิด
เป็นเทวบุตรอยู่ในชั้นคัลลิก มีนามว่า มรุกขราชเทวบุตร และจักได้ลง
มาบังเกิดพร้อมพระอริยมะโกไตรยโพธิสัตว์ในภายหน้า

แล้วเสนาอำมาตย์ราชย์อยู่โศกิตาจารย์ และ ทวยราษฎร์ทั้งหลาย
จึงพร้อมกันราชาภิเษกเจ้าสุเมทวงศ์กุมารขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระราช
บิดา มีพระนามว่า “พระยาสุมิตวงศ์ราชมรุกขนคร” จึงเอา
นางแก้วเกตุมาอุกษะเป็นราชเทวีแก้ว

อยู่ต่อมา สู่ตะกัษิณ เห็นอนาคตย์จักบังเกิดขึ้น จึงมานำ
เอาพระยาศรีอมรณี และ พระยาโยธิกงาไปบวชเป็นฤษีอยู่ที่ภูผ่ และ
ปรงุษาพลเพทและยาอายุวัฒนะเพทให้พระยาทั้ง ๒ เสวยและอมองค์

ตระกูล จึงพากันทะเลาะไปสู่ป่าหิมพานต์

กาลนั้น เสนาอำมาตย์แห่งพระยาทั้ง ๒ จึงประชุมอยู่ดูยากันว่า
 บคนพระยาเจ้าเราทรงยินดีกับกษัตริย์ หนีไปบวชเป็นฤๅษี แล้วพระองค์
 ก็มีใตักลยคนมา เราทั้งหลายจึงพร้อมกันรักษาย่านเมือง ขณะนั้น
 ยังมีปโรหิตาจารย์ผู้หนึ่ง จึงกล่าวชวนว่า เราทั้งหลายเปรียบเหมือน
 หน้ำคาเขี้ยวและหน้ำแพรกไข่ม้วนวิญญาณ์ เอามาเผื่อกันเข้าให้เป็น
 เกล็ดขวิด แล้วเอามาผกข้างสารภีไข่ม้วน ขอรเราทั้งหลายพร้อมกัน
 เลือกเอาบุคคลที่เป็นสัปบุรุษผู้คลงธรรม มาตั้งขึ้นให้เป็นใหญ่ เป็น
 ประธานเสมอแต่ ๒ คนเท่านั้น

แล้วเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย จึงพร้อมกันเลือกเชื้อสายฝ่าย
 พระยาโยธิก้า และเชื้อสายฝ่ายพระยาศรัอมรณ ทั้ง ๒ พระองค์ ที่เป็น
 ชาวพนเมืองนี้ คนหนึ่งให้เป็นพระยาอักษะฝ่ายหน้า แทนพระยาศรั
 อมรณ ให้อีกเมืองครึ่งหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งให้เป็นพระยาขุพพกรุนทนา
 รายน กั้นเมืองครึ่งหนึ่ง แทนพระยาโยธิก้า ส่วนข้างมาพร้อมทั้งควาญ
 และนายม้าทมิฬนั้น ภายหลังสิ้นแล้ว พระยาอักษะฝ่ายหน้า
 พร้อมด้วยพระยาขุพพกรุนทนารายน จึงว่า สมบัติชาวของในเมืองร้อย
 เอ็จประคน เจ้าเราพระยาศรัอมรณ และพระยาโยธิก้า หากไปกระทำ
 ร้ายแก่ท้าวพระยาร้อยเอ็จพระนครได้แล้ว จึงนำมาถวายพระยาสุริย
 วงศ์อรรณิกราชาธิราชเอกราช ดอกหนา

๑ “เมื่อ” ถัด, พัน

ว่าแล้ว พระยาทั้ง ๒ จึงพร้อมกันพารพลโยธาแก่ลัวหาญไปตั้ง
 กวนฆ่าฟันไทยเมืองร้อยเอ็ดประศุกายมากนั้ อาณาประชาราษฎร
 ทั้งหลายก็แตกตันทนหนีออกจากเมืองร้อยเอ็ดประศุ กลับคนมาสู่บ้าน
 เมืองเก่าตามเดิม

ส่วนหมื่นพิชโลภ ซึ่งเป็นเสนาแห่งพระยาอัครมนตรีฝ่ายหน้า พร้อม
 ทั้งออกขุนพลเทพ และออกขุนพรหมนยังอยู่ที่เก่า ออกขุนบุญชวาง
 พาเอาครอยครวญไปตั้งเมืองอยู่ในแดนแก้ว ชุมรุมกันข้อย พระยา
 พระยาอัครมนตรีฝ่ายหน้า และ พระยาบุพพกรุนทนารายณ์ จึงพร้อมกัน
 ให้ชื่อเมืองนั้นว่า “เมืองชุมรุมข้อย” ส่วนออกขุนโลกบาลนั้น พา
 เอาครอยครวญไปตั้งอยู่ที่ทวิทยาหมาก ชุมรุมกันพอน พระยาทั้ง ๒ จึง
 ให้ชื่อว่า “เมืองชุมรุมพอน” แค่นั้นมา

ฝ่ายขุนเล็กขุนน้อยทั้งหลายเหล่านั้น จึงพร้อมกันอพยพครอย
 ครวญไปตั้งเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยอยู่ แล้วจึงเข้าไปสู่สมภารพระยา
 สมิศตวงศาว่าชุมรุกชนครทั้งสี่ ส่วนหมื่นแก่นนมครว ๕๐,๐๐๐ ครว
 อพยพมาสร้างเมืองอยู่ในที่แห่งหนึ่ง หมื่นพระนารุ่งมีครว ๕๐,๐๐๐
 ครว อพยพมาตั้งเป็นเมืองอยู่ที่ปากห้วยกระติง กำเหนอ

ส่วนหมื่นเซียงสำน มีครว ๕๐,๐๐๐ ครว อพยพมาตั้งเมือง
 อยู่ปากห้วยกระติง กำไ้ ไกลกษหมื่นพระนารุ่ง หมื่นหลวงกลางเมือง

๑ “ตั้ง” ในที่นี้หมายความว่า ชัย

๒ บางฉบับ เป็นเมืองชุมนูนข้อย “บือธ” แห่ง

นนมีครัว ๑๐๐,๐๐๐ ครัว อพยพออกมากังอยู่ปากห้วยพาค หมิ่น
 รามเมือง มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพออกมากังอยู่ปากห้วยหุด
 หมิ่นประจิมนุเมือง มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพออกมากังเมืองอยู่
 ปากห้วยหุดเฉียงใต้ กบค้วยน้ำเลียงพอนมี หมิ่นกลางโรง หมิ่น
 นันทอราม พากวี ๒๐๐,๐๐๐ ครัว รักษาเจ้าสังขวิษณุมารมาตังใน
 เขตคเมืองสุวรรณภูมิแต่ก่อนนางน้ำเลียงพอนมี จึงพาเอาเจ้าสังขวิษ
 ณุมาร ออกมากังเมืองอยู่หนองคายนัน ให้ชื่อว่า “เมืองลาหนองคายน”
 ทลอดไปตังปากห้วยยางพวน หมิ่นกลางโรง มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว
 อพยพออกมากังเขนเมืองอยู่ปากห้วยคอกคำมาทางใต้ หมิ่นนันท
 อราม มีครัว ๕๐,๐๐๐ ครัว อพยพมากังอยู่ปากห้วยนถยง หรือปาก
 โมงคักก็เรียก

เสนาอำมาตย์ทั้งหลายที่ออกนามมาแล้วข้างคณน อพยพครอย
 ครัวมาแต่เมืองร้อยเอ็จประตุ มาตังบ้านสร้างเมืองอยู่ตังทกล่าวมาแล้ว
 ข้างคณนนั้น จึงไต่พร้อมกันเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภาร รัชชการ
 บ้านเมืองค้วยพระยาสุมีตวงศาราชามรุกชนครทงสัน

ครวงน เมืองสุวรรณภูมิ เป็นเมืองของท้าวคำขาง ตังเมืองอยู่
 ทห้วยเกาคคเกาเลียว ยังมีนางผู้หนึ่ง ชื่อว่า “อินทสว่างลงฮอด”
 เมื่อนางเทวของท้าวคำขางจะทรงครวงนนั้น นิมิตรฝันว่า พระอินทร์ให้
 คอกนิตยล แล้วนางจึงซัดคอกนิตยลนั้นลงไปในสระน้ำ แล้วกลับ

๑ “น้ำเลียงพอนม” ในที่นี้หมายความว่า พระพี่เลี้ยง และพระนม

เกิดเป็น ๒ ดอกขานงามทั่วสระ เมื่อนางประสูติราชธิดาออกมา จึง
ให้นามว่า “นางอินทสว่างลงชอก”

ครั้งนั้นมีพระอรหันต์ ๒ องค์ มาจากเมืองราชคฤห์ องค์หนึ่ง
ชื่อ มหาพททวงศา อยู่ที่ริมบึง องค์หนึ่งชื่อ มหาสหัสสะคี อยู่ป่าไผ่
เห็นอนาถ ครึ่งนบยังมีกะทาชายผู้หนึ่ง คำปมใหญ่มีใจปรารถนา
ด้วยการกุศลขลัง กังขานเรือนอยู่ทอสังเกทางหนของคันแคะเสื่อ
ออกมาประจบที่บึงนั้น เป็นผู้พี่จากพระอรหันต์ทั้ง ๒ องค์ ด้วยข่าว
บิณฑบาตและข่าวสงฆ์เป็นปกติ พระอรหันต์จึงกล่าวว่า ปมหลวง
เป็นคนมีศรัทธายิ่งใหญ่ ท่านจึงใส่ชื่อให้ปรากฏไว้ว่า “บรูจัน
ช่วยล้วย”

แล้วคนทั้งหลายที่เป็นวงศ์ญาติและที่อยู่ร่วมบ้านเคียวกัน จึง
พร้อมกันอยู่โลกบรูจันช่วยล้วยขึ้นเป็นครูอาจารย์ว่ากล่าวสั่งสอนแก่เขา
ทั้งหลาย ตั้งแต่บัดนั้นมา บรูจันช่วยล้วยก็สอนศิลปะให้แก่เขาทั้งหลาย
เป็นต้นว่า การกระทำนาตามฤดูกาล และนาแซง และสั่งสอนให้เขา
ทั้งหลายใส่บาตรและถวายข้าวสงฆ์มิได้ขาด เมื่อข้าวในนาออกรวง
พอเป็นน่านม ก็ให้เขาเกวมาค้ำคั้นเอาน้ำ แล้วเอาน้ำคั้นมาออกยเจือ
ลงต้มให้เป็นทานครึ่งหนึ่ง เมื่อข้าวขึ้นพอเป็นหมา ก็ให้เอาข้าวนั้นมา

๑ “ห้อง” ร่อง, คลอง

๒ “นาแซง” นาที่ทำในเวลาที่มีไร่ฤดูกลาง

เหมาให้ทานอีกครั้งหนึ่ง เมื่อชาวอนนพอส่าง ก็ให้เอาชาวอนมาขาย
 ให้ทานอีกครั้งหนึ่ง เมื่อถึงเวลาเถว ให้ทานอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเวลา
 จะเอาชาวชนกอง ก็ให้ทานอีกครั้งหนึ่ง และเวลานวดอยู่ในลาน ก็
 ให้ทานอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเวลาเอาขมยุงชนฉาง ก็ให้ทานอีกครั้งหนึ่ง
 ส่วนข้าวในบาตรนั้น ย่อมได้ให้วันแม้แค่สักเวลา ให้ใส่เป็นปกติทุก ๆ
 วัน แล้วบริจันช่วยด้วย ก็อุทิศส่วนบุญไปให้แก่พญานาคทุก ๆ วัน
 มีได้ชาติ

ครั้งนั้น ยังมีนาค ๓ ตัว ๆ หนึ่ง ชื่อว่า “กายโลหะ” อยู่ที่ป่า
 มหาพุทธวงศา ตัวหนึ่งชื่อว่า “เอกจกขุ” อยู่ที่ปากท้องสะแก ใกล้
 กับเรือนบริจันช่วยด้วย ตัวหนึ่งชื่อ “สุคนธนาถ” อยู่ที่หาดทราย
 กลางแม่น้ำของ นาค ๓ ตัวนี้โดยนาคอุทิศของบริจันช่วยด้วยทุกวัน
 มีได้ชาติ จึงพร้อมกันไปไหว้สุวรรณนาคและพุทธโฆสปายนาค พญา
 นาคทั้ง ๒ ไต่ทรายเหตุตั้งนั้น ก็มีความยินดียิ่งนัก จึงกล่าวว่า สาธุ
 สาธุ ครั้นเมื่อพระตถาคตยังทรงพระมานอยู่ พระองค์ก็ได้เสด็จมา
 ไปรดสังข์สอนเราทุกกเวียน แล้วพระองค์เสด็จไปไว้รอยพระบาท
 และทรงตกเตือนให้เรารักษาพระพุทธานุศาสนา

ทันใดนั้น พญานาคทั้ง ๒ จึงให้นาคบริวารไปทันมายังเสฏฐิไชย

๑ “ฮาง” ในที่นี้ไม่ใช่ฮาง คือข้าวยังไม่แก่ถึงขนาด เกษวเอาข้าวนั้นมานึ่งหึ่ง
 เปลือก ตากให้แห้ง แล้วมาตำ ทำเช่นนั้นเรียกว่า “ข้าวฮาง”

นาคที่อยู่หนองคนแห่เสื่อนานมา นาคตัวนี้เจาะแป่วออกมาอยู่
 หนองหอยไชย แล้วเจาะแค่นองหอยไชยมาออกแม่น้ำของ เทียมมา
 ขยี้ที่หาดทรายที่นั่นเสมอ ๆ แล้วจึงให้ไปกินมายังสหัสสพลนาค
 ทวที่อยู่หนองยางคำ เจาะแป่วออกมาแม่น้ำของ ที่ทำพันพร้าว นาค
 ๒ ตัวนี้ เทียมไปตามลำแม่น้ำของเสมอ ๆ ครั้นถึงฤดูฝน จึงเข้าไปอยู่
 ในหนองคนรวพ อยู่ที่ทำนาเห็นสัตว์หนึ่ง สัตวิโลก อยู่ทำนาได้
 สิริวิณะ อยู่กักคำ อินทจักระ อยู่ปากห้วยมวงกล เมื่อนาคทั้งหลาย
 เหล่านี้มาชุมนุมกันแล้ว พญาสุวรรณนาคจึงให้โอวาทคำสั่งสอนแก่
 นาคทั้งหลาย ตามที่พระศาสดาได้ทรงสั่งสอนตนไว้แต่ก่อนนั้นจบลง
 แล้ว พญาสุวรรณนาคจึงกล่าวชวนอีกครั้งหนึ่งว่า ยี่คนเราทั้งหลาย
 จึงช่วยกันทดแทนคุณบุญอันอวยด้วย ที่เธอได้ครองน้ำหมายทานแผ่
 ส่วนกุศลไปให้แก่เราทั้งหลายนี้ และท่านทั้งหลายเห็นว่าที่ใดพอจะ
 เป็นที่ตั้งราชธานี และพระพุทธรักษาได้เล่า

ทันใดนั้น กายโลหะนาค จึงกล่าวขึ้นว่า ข้าพเจ้าเห็นสมควรจะ
 ตั้งราชธานี และพระพุทธรักษาที่ริมน้ำของเสมอหาดทราย ที่สคันธ
 นาคอยู่นั้นแหละ ด้วยเหตุว่ามีพระอรหันต์อยู่ในที่นั้น ๒ องค์ พร้อม
 ด้วยเทวดาคนหนึ่งอยู่ในที่นั้น มีนามว่า “อินทสิริ” เป็นที่ประเสริฐ
 ยิ่งนัก แล้วยังมีเทวดาอยู่รักษาในที่นั้น อีก ๒ คน ๆ นั้นชื่อว่า

“ปรสทธิสิลักกเทวคา” อีกคนหนึ่ง ชื่อว่า “รัตนเกส” อยู่ในห้วย
มงคลข้างนอก เทวคาคนหนึ่ง ชื่อว่า “อินทผยง” มีผมนอก
อยู่ทรงมน่าขม เสมอภาคทรายสุกข้างทิศใต้ และยังมีนางเทวคาอีก
คนหนึ่ง ชื่อ “มัจฉนาวิ” มีฤทธิ์รู้เนรมิตเป็นสัตว์ควนอวยทวีใหญ่ได้
ทุกประการ เทยวไปในทางน้ำและทางบก นางเทวคาคนหนึ่ง อยู่ใน
สระน้ำเล็กแห่งหนึ่ง อยู่ในระหว่างกลางข้าพเจ้าและสัคนษนาคนอนั้น
และยังมีเทวคาคนหนึ่งชื่อว่า “สรวาสินท” อยู่ในสระน้ำอันนั้นกาเหนือ

เมื่อสุวรรณนาคไต่ยีนถ้อยคำกายโลหะกล่าวดังนั้น มีความ
พอใจยิ่งนัก จึงกล่าวขึ้นว่า สาธุ สาธุ เจ้าทั้ง ๓ อยู่ในที่ใกล้
พระอรหันต์และบริจันอวยล้วย จึงได้รู้ว่าสิ่งที่เห็นมงคลอันประเสริฐมี
อยู่ในที่นั้น และเทวคาทั้งหลายเหล่านั้น เขาจะมีใจประกอบไปด้วย
การกศลกับเราหรือ? ทันใดนั้น สัคนษนาคน พรหมค้วยเฮกจักษนาคน
จึงกล่าวขึ้นว่า เทวคาคนชื่ออินทสิรินน เห็นใหญ่กว่าเทวคาทั้งหลาย
เขาได้พาเทวคาเหล่านั้น เข้าไปสู่สำนักของพระอรหันต์ ที่มีนามว่า
มหาพุทธวงศา ทุก ๆ วันพระ นาคทั้งหลายบอกความเป็นไปของ
เทวคาอินทสิริให้สุวรรณนาคทราบความค้แล้ว ก็พากันกลับไปสู่ที่อยู่
แห่งตน

อยู่มาในกาลวันหนึ่ง บริจันอวยล้วยพาพวกพ้องมากระทำนาแซง
พทหนองข้างนอกบ้าน พอข้าวเป็นรวงจวนจะแก่ ก็ยังเกศนาค่วมเสี่ย

สุวรรณนาคเห็นดังนั้นจึงให้เสฏฐไชยนาค เนมิกเป็นคัมแทก้นทหน้า
หนองเสือนานไว นำหนองนั้นคัมแทมาทวมคัมขาวให้เหลออยู่
เสมอรวง คนทงหลายเห็นดังนั้นจึงพกว่าฉิคุตุนำมาก แล้วจึงพา
กันไปค เห็นคัมแททหน้าให้น้ำไหลไปทอน ทนจึงโคซื่อว่า “หนอง
คัมแทเสือนำ” มาแต่ครงน

ครงน ฉเสือนำทกรษาอยู่ในทน จึงกระทำให้เป็นอนตรวยแก่
คนทงหลายทษ มีประมาณ ๑๐๐ เศษ คนทงหลายเหล่านนี้จึงพ
ช่นว่า ทรอฉเสือนำเนมิกเป็นคัมแททหน้าไหลง เพื่อชบายจะกินคน
กรม้ง? คนเหล่านนี้มีความกลัว จึงพากันวิ่งพ่ายหนีกลับคนไป
ละทงชงกันและกัน ผู้ทไปไม่ทนจึงร้องช่นว่า “เอากันแต่” แต่
นนั้นมา จึงได้พทกันเล่นเป็นคำพ้งเพยว่า “หนองเอากันแต่” แต่ัน
ลยมา

สุวรรณนาค จึงให้เออจักษนาคและสคันนาคนิรมิตเข่นง ฉ่า
ทมากขาวลมีเสยหมคสน คนทงหลายเห็นดังนั้น จึงทรวให้ลยคชของ
ช้องทงคักไซไว้ ก็ได้ยงน้อย ๒ ทวี เกล็ดเป็นทงคำทงทว มี
ทงอนอันแดงงาม

ในคินวันน บรจันชวยลวย ฉ่นว่าไล่ชออกมาเป็นลาย ๆ มีลค
ยาวพันเชวดง ๗ รอย ทนโคนน ทนก็สคั่งคชชมาทันท และมิ

๑ “เอากันแต่” ในที่นี้หมายถึงว่า ช่วชเอเราไปค้วช
๒ “ฉ่า” ในที่นี้หมายถึง เขยบช่า, ทาลาย

ความกลัวยิ่งนัก ครั้นถึงเวลาเช้าออกไปใส่บาตร จึงได้เล่าความฝัน
 ที่ตนฝันนั้นให้พระอรหันต์ฟัง พระอรหันต์จึงบอกให้ทำดอกไม้ข้าวใส่
 พานบูชาไว้บนหัวนอน แล้วให้ตรวจน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่พญานาค
 ครั้นถึงเวลาพอกันเช้าวันรุ่งขึ้น เสด็จมีคนนำเอาน้ำน้อย ๒ ถ้วยใส่กรงมาให้
 จึงเอาชังไว้ จึงมานั่งกว่าจะนำไปถวายท้าวคำขางผู้เป็นใหญ่ แต่ยังมี
 มิได้นำเอาไป เพราะเห็นว่าเป็นเวลาจวนค่ำ

ในคำวนั้น สวรรณนาคจึงเนรมิตเป็นคนแก่ศรีษะขาว นุ่งผ้าขาว
 นุ่งเสื้อขาว สบหัวอม้แดงงาม เข้ามาหาบิรจีนช่วยด้วย แล้วพูดว่า
 บิรจีน ๒ ถ้วยที่ท่านชังไว้เป็นลูกของช้อย เหตุที่ช้อยจึงได้เข้ามาขอ
 เอาคนไป บิรจีนช่วยด้วยเห็นคุณช้อย จึงถามว่า เจ้านั้นคนมีศีล
 ธรรมตลอดกระมัง จึงใ้บิรจีนช้อย เหตุไรเล่าจึงมาพูดใ้กว้างเป็นลูก
 สักกายี? ช้อยจะนำเอาไปถวายท้าวคำขางใ้ท่านใ้เห็นงูเกล็ดเป็น
 ทองคำ

ทันทีนั้น คนแก่จึงใ้พูดขึ้นว่า เรานี้เป็นพญานาค ท่านอย่า
 ใ้ใ้เอาลูกของเราไปถวายท้าวคำขาง ๆ ควรเอาข้าวของสิ่งใ้สิ่งหนึ่ง
 มาใ้แก่ท่านจึงจะควร ยศนี้ท่านใ้มีความปรารถนาเอาสิ่งใ้ใ้กับเรา
 ผู้เป็นพญานาค เราก็ใ้ใ้แก่ท่านตามความพอใจ ทันทีนั้น บิรจีน
 ช่วยด้วย จึงใ้ใ้ทวนคิดถึงคำฝันที่ตนฝัน พรหมทั้งทนต์ใ้ตรวจน้ำอุทิศ

๑ “สบหัวอม” ในที่นี้หมายถึง สวมหมวก ๒ “ดูหลาถ” แปลกประหลาด
 ๓ “สักกาย” ทำไ้?

ส่วนกุศลไปถึงพญานาคขึ้นมาว่า พระรอยพญานาคจะให้มีความสุข
 ตอกกรรมัง? จึงได้พักกับพญานาคว่า เมื่อข้าพเจ้ามีความปรารถนา
 สิ่งใดขึ้นเมื่อใด ท่านจงได้ช่วยกรุณาแก่ข้าพเจ้าเมื่อนั้น ด้วยเทอญ
 แล้วบริจันช่วยลวยจึงเอางานอภัยทั้ง ๒ นั้นให้ ให้น้อยทั้ง ๒ ก็กลับกลายเป็น
 เป็นมาดพ ๒ คน นุ่งห่มเครื่องขาว เห็นตามกันหนีออกไปจนสุดซ้วตา

ทันใดนั้น ชายเฒ่าผู้นั้นจึงบอกกับบริจันช่วยลวยว่า ท่านจงชุก
 ขอน้ำข่อนหนึ่งไว้ที่ขงนอกบ้าน ครั้นถึงวันพระ เราหากจักให้สุคันธนาค
 และเอกจักษุนาค มาณทนนั้น เมื่อท่านมีความปรารถนาสิ่งใดจงไป
 ณทนนั้น แล้วให้เอนว่า “สุคันธนาค” “เอกจักษุนาค” ทั้ง ๒
 จงมาณทน ท่านมีความปรารถนาสิ่งใดจงบอกแก่ข้าทั้ง ๒ นั้นเทอญ
 บริจันช่วยลวยจึงรับคำว่า สาธุ! สาธุ! ชายเฒ่าผู้นั้นก็อันตรธาน
 หายไป

ครั้นอยู่มาสองสามวัน บริจันช่วยลวยจึงเคอนคนทั้งหลายให้
 เกยขาวในนาทนนั้น เมื่อนานนแห่งจึงได้ชุกข่อนน้ำข่อนหนึ่ง แล้ว
 พญานาค จึงไปยืนกลพระทัยท้าวคำบาง พร้อมด้วยมเหสี ให้มีความ
 ปรารถนาใครจะนำเอานางอินทสว่างลงชอกไปถวายพระยาสุมิทวงศ์
 ราชามรกจนครให้เป็นบาทบริจา ครั้นนั้นท้าวคำบางพร้อมด้วยมเหสี
 พอพระทัยจะใคร่นำราชาธิกาไปถวาย สมความที่พญานาคบรรกาลทุก
 ประการ

พระองค์จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์ตบแต่งเรือหอคำให้เป็นทึบระยิบ
 ราชธิดา เพื่อจะได้นำไปถวายพระยาสุมิตตวงศาราชามรุกชนคร
 พรหมทงเรือเครื่องราชบรรณาการอีก ๑๐ ลำ เมื่อนางได้ทราบความ
 คึงนั้นก็บังเกิดความเศร้าโศกเป็นกำลัง พระบิดาเห็นว่าธิดาไม่พอใจ
 จึงกล่าวเป็นอุบายเพื่อจะให้นางกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นพ่อจะนำเจ้าไปให้
 เป็นเมียบริจันช่วยด้วย ที่เขาเล่ากันว่าผู้มีใหญ่นัก และกินข้าวเจ้าไปทาง
 สิบชานนหนนา เมื่อนางธิดาได้ยินคำพระบิดาว่าจะให้ไปเป็นเมียบริจัน
 ช่วยด้วย นางกลับมีความพอใจ และหายจากความเศร้าโศกนั้นสน

ครั้นนี้ ท้าวคำขาง จึงตรัสสั่งให้เสนาอำมาตย์มาสร้างแข่งเมือง
 หลวงชน ๒ หลัง ๆ ละ ๕ ท้อง และเรือนขวาง อีกหลังหนึ่ง ไว้ทะระหว่าง
 ทากทรายกบที่ขบนาซึ่งบริจันช่วยด้วยชดไว้นั้น จึงนำราชธิดาลงสู่เรือ
 ไปทอดกบอยู่ที่เรือนหลวงที่ทากทรายนั้น แล้วตรัสสั่งให้อำมาตย์ไป
 บอกบริจันช่วยด้วยให้เข้ามาเฝ้า เพื่อจะให้ธิดาเห็นบริจันช่วยด้วย จะ
 ได้มีความเกลียดชัง แล้วจะได้นำไปถวายพระยาสุมิตตวงศาราช
 มรุกชนคร ความความประสงค์ไว้แต่เดิม บริจันช่วยด้วยได้ทราบ
 ความจากอำมาตย์คึงนั้น จึงไปทขบนาซึ่งชดไว้นั้น ร้องเรียกนาค
 ทั้ง ๒ ให้มาถทนนั้น นาคทั้ง ๒ ก็มา บริจันช่วยด้วยจึงบอกกษนาค
 ทั้ง ๒ นั้นว่า บิดคนเขาพเจ้ามีความปรารถนาอยากจะได้นางอินทสว่าง
 ลงฮอดมาเป็นภรรยา ท่านทั้ง ๒ จึงกรวดน้ำให้นางได้กษข้าพเจ้าด้วย

๑ “หอคำ” ในพื้นหมายถึง บุษบก ๒ “เรือนขวาง” เข้าใจว่า หอนั่ง

เทอญ

สุคันธนาคนึงนำเอาขวดไม้จันทน์มาให้ กัณนิรมิตอย่างสำหรับ
 อายน้ำ อ่างหนึ่ง พร้อมทั้งกระบวยไว้สำหรับตักน้ำอาบ เอกจิกขุนาค
 นี้ให้ผ้าเช็ดคิ่ง กายโลหนาคนึงให้ผ้า แล้วจึงบอกกล่าวกันท้อ ๆ ไป
 ส่วนอินทจิกกนาคนึงให้แหวนธำมรงค์ เสฏฐุไซยนาคนึงให้คบายชวรงค์
 ไชยศรีค้ำแก้ว สหิสสพลนาคนึงให้เสื้อรูปท้าวพันคน สิริโกคนาค
 ให้มิ่งกุฏทองคำประดับแก้ว^๑ คณิอัพนาคให้สังวาลย์ทองคำ สิริ
 วัฒนนาคนึงให้เก็บคันท้า

ส่วนอินทสิริเทวทานัน ให้แวน็กรอยทองคำ เทวคาอินทผยของ
 ให้ค่างหูทองคำ เครื่องทั้งหลายเหล่านี้ ประคัยด้วยแก้วทุกประการ
 ส่วนเทวทาสราสนิทัน ให้ผ้าเช็ดหน้า ประสิทธิสัถิกเทวคา ให้ขวด
 น้ำมันแก้วผลึก รัตนเกสิเทวคา ให้ห้วแก้วผลึก เมื่อนาคและ
 เทวคาทั้งหลายให้เครื่องเหล่านี้กับยู่จนช่วยลวยเสร็จแล้ว ก็มาชุมนุม
 กันอยู่ณที่หาดทราย ซึ่งเป็นที่อยู่ของสุคันธนาคนึง

ส่วนสุวรรณนาคนึง หัตถ์นาคนึง บัพพารนาคนึง มาพร้อมกัณนิรมิต
 สุวรรณนาคนึงและพุทโธรยาปนาคนึง พญาสุวรรณนาคนึงเนรมิตปราสาท
 สำเร็จแล้วด้วยไม้จันทน์ พร้อมด้วยอาสนะ เครื่องลาคัญ และผ้าเพดาน
 ให้พร้อมสรรพ แล้วจึงพร้อมกันไปรียเอานางอินทสว่างลงชอตมาไว้ใน

๑ “ผ้าเช็ดคิ่ง” ผ้าเช็ดตัว ๒ “แก้ว” ในที่นี้หมายถึง เพ็ชร

๓ “แวน” กระจก

ปรารภปราสาทนั้น พระยาสุรบรรณนาคเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
 ๑๕ ห้อง สำเร็จแล้วไปทูลเกล้าฯ ถวายแก่จันทน์แดง ครอบไว้ยังคนทั้งหลาย
 ที่เฝ้าบริวารของนางอินทสว่างลงชอคให้หลับอยู่ในที่นั้น บัพพารนาค
 จึงนิรมิตเขมูชวรปราสาทแล้วไปทูลเกล้าฯ ถวายโดยคำภายนอก พุทโธช
 ษาปนาคนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสำหรับสรง สุกขรนาคน หักฉันทนาคน เฝ้าทูล
 โรงช้างไว้ซ้ายขวา ในคฤหาสน์นั้นมีทุกประการ เมื่อคนทั้งหลาย
 ไปจับต้องวัตถุข้าวของที่พญานาคเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทไว้นั้น ก็ยังเกิดมีอันเป็นไป
 ท้ายประการต่าง ๆ

ครั้งนั้น เทวดาอินทสิริเจียมบาง จึงกล่าวทูลเกล้าฯ ถวายพญานาคว่า
 วัตถุข้าวของทั้งสิ้นในปราสาทปราสาทโรงหลวงนี้ ข้าพเจ้าจะเป็นผู้รักษา
 เอง แล้วเข้าไปรักษาอยู่ในเขมูชวรปราสาทนั้น และให้นาง
 เทวดามัจฉานำพานดอกไม้ไปเชิญบุรุษอันช่วยด้วยให้เข้ามา ขณะนั้น
 บุรุษอันช่วยด้วยกำลังชำระสระสรีรกายอยู่ในที่นั้นพญานาคเฝ้าทูล
 ละอองธุลีพระบาทไว้ ณ รุ่งกายก็ขาวงามบริสุทธิ แล้วประ
 พรมด้วยเครื่องหอม มีจวงจันทน์ เป็นต้น ท้องก็แฉะลงกลมงาม
 ประคองชันษาอนุ ใส์ต่างหู นุ่งผ้าเชิงลายก้านแย่ง ประคองประคอง
 ไปทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องประคอง มีมอดอพงมาลัย สะพายขรรค์ไชยศรี แล้ว
 สวมสอดเกยคันทน์คำ พอเวลายามคึกคักเมือค่ำ นางเทวดามัจฉานำ

๑ “โดยคำ” บุต้วชทองคำ ๒ “แฉะ” ชุ่ม

๓ “พอเวลายามคึกคักเมือค่ำ” ในเวลาตั้งแต่เที่ยงไปถึงเวลาเย็น

เนรมิตตัว คำ ยื่นให้บริวารช่วยล้วย ๆ รัยเอาแล้วก็หลบอยู่^๑ในทนน นาง
เทวคามัจฉนารี จึงโหมเอา^๒บริวารช่วยล้วยมาวางไว้ในปรารังปราสาทก็
กัวยนางอินทสว่างลงชอก ทนน^๓นางก็สะกึ่ง^๔ตนขึ้น ได้กัณ
สคนอวลวงจันท์^๕มาถูกต้องนาสา นางก็พลอยหลบไปอีก ครนคน
ขึ้นมาภายหลัง จึงไคมีความรักใคร่กับ^๖กัวยบริวารช่วยล้วย ไคเป็น
ภรรยาสามกนคังแต่น^๗มา

ส่วนบริวารทั้งหลาย เมื่อคนขึ้น^๘มาเห็นคังน^๙ก็มีความอัคร^{๑๐}รรย
ยั้งนัก จึงไค้นำความไปทูลท้าวคำ^{๑๑}บางพร้อม^{๑๒}กัวยพระมเหสี ทั้ง ๒
พระองค์เมื่อไคทรงทราบก็ทรงยินดี จึงทว^{๑๓}สั่งให้เสนาอำมาตย์^{๑๔}จัก
การพิธีอภิเษกสมโภช^{๑๕}บริวารช่วยล้วย ขึ้นเป็น “เจ้าบริวาร” พระสวามี
นางอินทสว่างลงชอก พร้อม^{๑๖}ทั้งมอชเวณ^{๑๗}บ้านเมืองให้เขาทั้ง ๒

พญานาคจึงไค^{๑๘}คุ้ยควักให้^{๑๙}เขียน^{๒๐}บ่อน้ำมงคล ไว้ใน^{๒๑}ห้วยมงคลทิศ
หัวเมืองสอง^{๒๒}ลินี พญานาคจึง^{๒๓}กลับ^{๒๔}มาบอก^{๒๕}กับนางเทวคามัจฉนารี^{๒๖}เจียม
บาง ๆ จึงให้^{๒๗}เทวคาคน^{๒๘}ชื่อว่า^{๒๙}ปวสี^{๓๐}ทิส^{๓๑}สักกะ^{๓๒}ไป^{๓๓}อยู่^{๓๔}รักษา^{๓๕}ลินี^{๓๖}ที่^{๓๗}ไหล^{๓๘}ออก^{๓๙}มา
กำ^{๔๐}ฝั่ง^{๔๑}ภายนอก^{๔๒}เมือง^{๔๓}นั้น ลินี^{๔๔}ที่^{๔๕}ไหล^{๔๖}ออก^{๔๗}มากำ^{๔๘}ฝั่ง^{๔๙}ใน^{๕๐}เมือง^{๕๑}นั้นให้^{๕๒}เทวคา
คน^{๕๓}ชื่อว่า^{๕๔}รัตน^{๕๕}เกส^{๕๖}ไป^{๕๗}รักษา^{๕๘} เพื่อให้^{๕๙}ไหล^{๖๐}ผ่า^{๖๑}มา^{๖๒}ที่^{๖๓}ท่า^{๖๔}แม่^{๖๕}น้ำ^{๖๖}ของ^{๖๗} ให้^{๖๘}เป็น
มงคล^{๖๙}แก่^{๗๐}บ้าน^{๗๑}เมือง นางเทวคามัจฉนารี^{๗๒}จึง^{๗๓}บอก^{๗๔}กับ^{๗๕}พญานาค^{๗๖}ว่า^{๗๗} กั
ว^{๗๘}ชาน^{๗๙}จะ^{๘๐}รักษา^{๘๑}เจ้า^{๘๒}บริวาร^{๘๓}ช่วย^{๘๔}ล้วย^{๘๕} พร้อม^{๘๖}กัวย^{๘๗}ข้า^{๘๘}ทนาย^{๘๙}บริวาร^{๙๐} ใน^{๙๑}หัตถ^{๙๒}ยาส

๑ “วี” พัด

๒ “โหม” ชก

๓ “ลินี” รวง

เทวดาอินทผยของ จึงกล่าวขึ้นว่า ผู้ชำระรักษาอาณาประชาราษฎร์ทั้ง
หลายในพระนคร แต่คุ้มเหนือ ตลอดไปถึงคุ้มใต้ทั้งสิ้น เทวดา
สราสนิท จึงกล่าวขึ้นว่า ผู้ชำระรักษาแต่คุ้มหลวงขึ้นไปเหนือทั้งสิ้น

แล้วเทวดาอินทสิริ จึงขอกฎกับพญาสุวรรณาคว่า ศรีเมือง ๆ นี้
มีอยู่ ๕ แห่ง คือ ทนาใต้แห่งหนึ่ง ทนาเหนือแห่งหนึ่ง ทพนทาว
แห่งหนึ่ง ทหาคทรายผ่อหล้าแห่งหนึ่ง ทคกคำแห่งหนึ่ง นาคตัวโค
อยู่ในที่เป็นศรีเมือง ก็ให้รักษาอยู่ณถนนเทอญ และขอให้หน้าคทั้ง
หลายไปเที่ยวดูแลรักษา เงือก งู ที่เป็นยิววารแห่งท่านทั้งหลาย อย่า
ใคให้ชยกับผู้คนที่ไม่ใคกระทำผิดจาวัดประเพณีเดิม จึงช่วยกันปกปักร
รักษาพระพุทศศาสนาบ้านเมืองให้รุ่งเรืองเหมือนดังท่านนี้ และให้เขา
ทั้งหลายตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ รักษาางจิริร์แก้วแห่งพระพุทธเจ้า
ด้วย

ครั้นนั้น สุวรรณาคได้ยื่นคำของเทวดากล่าวดังนั้น ก็มีความ
ยินดียิ่งนัก จึงแต่งให้หน้าค ๔ ตัวไปเป็นล่ามเมือง สำหรับพิจารณา
คุณโทษแห่งราษฎรชาวเมืองทั้งหลาย ควรก็ให้กัศควรกินให้กิน
ล่ามทั้ง ๔ ตัวนี้ คือ กายโลหนาคหนึ่ง เขกจักขุนาคหนึ่ง สุกันธนาค
หนึ่ง อินทจักกนาคหนึ่ง ทั้ง ๔ นี้เป็นล่ามเมือง

เทวดาอินทสิริ จึงให้เทวดาอินทผยของและเทวดาสราสนิททั้ง
๒ นี้ เทียวไปตรวจตามตาแสง เมื่อเห็นโทษอันผิดแห่งคนทั้ง

๑ “ตาแสง” เหมือนตำแหน่งถ่าน

หลาย ให้ขอกเล่าแก่ล้ามเมืองทั้ง ๔ พิจารณาให้แจ้ง แล้วจึงให้นำค
ทรรักษาเมืองทั้ง ๕ แห่งต่างคืนคืนเทอญ

ส่วนนางเทวคามัจฉานารีน ให้คัดคุณและโทษบริจิน พร้อมกับด้วย
ข้าทาสบริวารทั้งสิ้น แล้วให้ขอกแก่ล้ามทั้ง ๔ พิจารณาตามคุณและ
โทษนั้น ๆ เทวคาอินทสิรินให้เป็นผู้คากกฏเส้นไว้ แล้วให้เทวคา
สราสินีที่อ่านชื่อภูกนั้น ๆ ให้คนทั้งหลายฟังที่หากทราชนั้น เทวคา
อินทสิริเยี่ยมบางนั้นให้เป็นผู้รักษาน้ำมงคล ส่างสองหนองสามเทวคา
และนาคทรรักษาพระนครนั้น เทวคา ๖ คน นาค ๕ ตัว

ขณะนั้นนาคและเทวคาทั้งหลายจึงขอกกล่าวแก่กันว่า ให้จัด
จำคากกฏเส้นไว้จงทั่วกัน แล้วจึงพร้อมกันออกไปเนรมิต ให้เป็น
เวียงและค่ายไม้จันทน์หอมรอยพระนครทั้ง ๕ ค่าย แล้วก็กลับไปที่อยู่
แห่งตน ๆ

เมื่อบริจินไทจีนเสวยราชย์บ้านเมืองแล้ว จึงให้คนทั้งหลายกร
ข่อนาทชดไว้แต่ก่อนนั้นด้วยกระดานไม้ประคู้ แล้วให้สร้างมณฑป
กวมข่อนานไว้ และสร้างสะพานค้งแต่พระนครข้ามน้ำข่อนออกไปถึง
บ้านเดิมด้วยไม้ประคู้ ที่บ้านเดิมของท่านนั้นท่านไทสร้างวัดชนวนค้ง
พระอรหันค้งให้ชื่อว่า “วัดสวนอ้วยล้วย” แล้วสร้างวิหารชนอกค้ง
หลัง ให้พระอรหันค้งบาไคยาเห็นอยู่ พระอรหันค้ง ๒ องค์นี้ มาสั่ง
สอนพระภิกษุสงฆ์ค้งสวนอ้วยล้วยเสมอมีไคชาติ บริจินสร้างปราสาท

๑ “ล้า” บ่อน้ำ ๒ “ค้ำ” ร้ว

ขึ้นไว้ที่โพนทางใต้หลังหนึ่ง แล้วไปค้ำยทองคำ

ครั้นถึงเวลาเช้า พระอรหันต์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เดินตามสะพานนั้น เข้าไปนิมิตขบาคในพระนครเป็นปกติมิได้ขาด เมื่อถึงวันพระเป็นต้นว่า วันขึ้น ๗, ๘, ๑๔, ๑๕ ค่ำ วันแรม ๗, ๘, ๑๔, ๑๕ ค่ำ ยूरจีนออกไปรักษาคลองอยู่ที่ปราสาทหลังหนึ่งที่โพนทางใต้พระนครมิได้ขาด ครั้นรุ่งเช้าใส่บาตรเวณข้าวสงฆ์เสร็จแล้วก็ไปกระทำสักการพระพุทธรูปในพระอารามวัดสวนอ้วยด้วย และฟังพระธรรมเทศนาซึ่งพระอรหันต์เป็นผู้แสดง ครั้นเสร็จแล้วออกมากระทำสักการะ และอุทิศส่วนกุศลไปให้พญานาคและเทวดาที่น้ำค้าง ไม่นานเป็นปกติมิได้ขาด

ครั้งนั้นมหาพททวงศา ให้มหาสัจชคิอยู่สั่งสอนพระภิกษุสงฆ์วัดสวนอ้วยด้วย ส่วนควมมหาพททวงศานั้นไปนำเอาธาตุพระอรหันต์ชนิดาสพ ที่เป็นวงศ์แห่งพระศาสดามารวมไว้ในที่อยู่แห่งตน แล้วจึงบอกกับยूरจีนว่า จะบรรจุธาตุพระอรหันต์ไว้ ณ ที่นี้ ให้ขุดดินลงลึก ๕ วา กว้าง ๓ วา ก่อค้ำยอิฐให้เป็นรูปปราสาทเจดีย์ แล้วเอาแผ่นเงินเรียงปรองในภายในปราสาทนั้น แล้วจึงเอาธาตุพระอรหันต์นั้น ๆ เข้าบรรจุไว้ในที่นั้น จึงให้เอาหินหมากค่อมถมให้แน่นหนาเรียบร้อย จึงหมายสั่งมาเสมอขุดปราสาทนั้น สูง ๓ วา กว้าง ๑ วา คนทั้งหลายจึงได้เรียกกันว่า “ยามมหาพททวงศา” มีฉันทะพร้อมกัน พันทองทองงัน วัดสวนอ้วยด้วย สัจชคิ แต่่นมา

ครึ่งเมื่อพระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย
เมื่อเสร็จการก่ออุโมงค์และประดิษฐานพระอรังคะธาตุ ที่ภูเกาพราแล้ว
ก็กลับไปสู่เมืองราชคฤห์ พระมหากัสสปเถระเจ้า มองเห็นสามเณร
๓ องค์เป็นผู้ที่ทั้งอยู่ในการปฏิบัติ ถูกต้องตามคำสั่งสอน มีความ
เพียรในการกระทำสมาธิวิปัสสนา สามเณรทั้ง ๓ องค์นี้ เมื่อบวชเป็น
ภิกษุก็ได้สำเร็จพระอรหันต์พร้อมกันทั้ง ๓ องค์ องค์หนึ่งมีนามว่า
พุทธบริษัท องค์หนึ่งมีนามว่า ชรรษบริษัท อีกองค์หนึ่งมีนามว่า
สังฆบริษัทพระอรหันต์ทั้ง ๓ องค์นี้ มาแต่เมืองราชคฤห์ มาอยู่
“หนองกก” ใกล้กับภูเขาลวง

พุทธบริษัท จึงไปนำเอาอาหารตักมารพิน้อง แต่เมืองอินทปัต
นคร มาบวชในพระพุทธศาสนา แล้วไปอยู่ถรมเมืองปากฝั่งแม่น้ำ
ชองฝ่ายตะวันออก สอนวิปัสสนาภาวนาอยู่ในถน หนึ่งกลางโรง
จึงสร้างหอแพให้อยู่ ถนนี้จึงได้เรียกว่า “หอผา” มาแต่ครั้งนั้น

ส่วนเจ้าชรรษบริษัท ก็ไปนำเอามหาสุวรรณปาสาทกมารพิน้อง
แต่เมืองสุทนต์พรหมทัตมาบวช แล้วสอนวิปัสสนาภาวนา อยู่ในเวียง
งัวไค่ปากห้วยคุด้า หนึ่งกลางโรงสร้างวิหารให้อยู่ในถน

พระสังฆบริษัทนั้น ไปนำเอาเจ้าสังขวิชิตกุมารมาบวช อยู่ที่เมือง
ลาหนองคาย นำเลี้ยงพ่อนม สร้างวิหารให้อยู่ เจ้าทั้ง ๕ องค์นี้เมื่อ
ได้เรียนวิปัสสนาภาวนา ก็ด้วยพระอาจารย์ทั้ง ๓ ของคน ๆ ครั้นบวช
เป็นภิกษุก็ได้ถึงพระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์โดยลำดับ

พระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์มีนามว่า มหาวิทนต์เถระหนึ่ง จุลวิทนต์
เถระหนึ่ง มหาสุวรรณปาทเถระหนึ่ง จุลสุวรรณปาทเถระหนึ่ง สังฆวิซ
เถระหนึ่ง พระพุทธชรัทิต, อรรวมรัทิต, สังฆรัทิตเถระ, ผู้อาจารย์จึง
นำเอาสาธุศิษย์ทั้ง ๕ นี้ ไปสู่เมืองราชคฤห์

อยู่มากาลวันหนึ่ง เว้นฤดูหนาว บุรุษออกไปจำศีลเวนข้าวและ
ให้อัคคิทาน ทรวหน้าอุทิศส่วนกุศลไปให้พญานาคและเทวดา ครั้น
ถึงเวลาเย็นก็เข้าไปนอนในปราสาท พอเวลาจะใกล้รุ่งพญานาคเนรมิต
เป็นมนุษย์หนุ่มงามหล่อ นำเอาแก้ว ๑ ประการ ใส่พานทองแล้วใส่
ถุงแพรขาว พร้อมด้วยรูปงจิตรแก้วและรูปท้าวรูปนาง กยทั้งพาน
คอกไม้ธูปเทียนคุกเข่าเข้ามาให้

ส่วนรูปจิตรแก้วนั้นแล้วไปถวายทองคำ รูปท้าวรูปนางนั้นแล้วไป
ถวายเงินเรียง ฝ่ายชายจึงขอกยกับเจ้าบุรุษว่า เจ้าไถ่นางอินทสว่างลง
ซอก ซึ่งท้าวคำขางและนางคำขางผู้เป็นบิดามารดา ท่านมีความ
ปรารถนาจะนำไปถวายให้เป็นมเหสี พระยาสุมิตดวงคามรุกขนคร
อย่าได้ไถ่แก่พญานาคก็ทั้งเทวดาที่ยินดีด้วยบุรุษ ๆ ท่านจงเอา
อุจจิตรแก้วอันนี้ไปคารวะ พระยาสุมิตดวงคามันเทอญ บุรุษคิดถึง
ความหลังของตนจึงรับว่า สาธุ สาธุ พญานาคซ้ำให้ทองคำ ๑,๐๐๐
ตำลึง แล้วก็อันตรธานหายไป

เมื่อบุรุษกลับมาจากจำศีลไปสู่พระราชฐานแล้ว จึงทกลง
เครื่องบรรณาการ พร้อมทั้งข้าวของอันพญานาคนำมาให้นั้น ให้หม่น

สาร หมันนาไ้ หมันนาเหนือ หมันสองเมือง หมันเชียงซู่และพินนา
เมือง นำไปถวายพระยาสุมิตทวงศ์มรุกขนคร เมื่อพระองค์ทรงแล้ว
ยังเครื่องบรรณาการ ขณะนั้นปราสาทหลังหนึ่งก็ยู่จากพินนินขึ้นมา
พร้อมทั้งพระราชโอรสหลวงหลังหนึ่งกว้าง ๑๕ หองล้วนแล้วด้วยทองคำ
ประคิยประคิยไปคัวยแก้ว มีทั้งพระราชอุทยาน ประกอบไปด้วยพืชผล
เป็นคันว่าข้าวโพด, สาลี่, พรวัว, ตาล, หวาน, ส้ม, กล้วย, อ้อย,
หมาก, พลู, ถึงแม้ว่าพืชชาวกล่าก็บังเกิดมีขึ้น ในพระราชอุทยาน
นั้นทุกประการ

อนันต์กัวยอนันต์สังสัด ทพระองค์ได้เส้ยาครพระศาสดา เมื่อ
ครั้งเป็นพระยาโคตรบวรครั้งนั้น ความอนันต์กลอซาปรากฏไปถึง
ท้าวพระบารวยเอ็จพระนครๆมีความชื่นชมยินดี และมีความปรารถนา
จะใคร่เห็นอนันต์กัวยอนันต์สังสัด ที่ได้อุ้มยาครไปส่งพระศาสดาทั้งที่ใด
กล่าวมาแล้วข้างคั่นน

ครั้งนั้นพระบารวยเอ็จพระนคร จึงพร้อมกันนำราชธิดาเมืองละ
องค์พร้อมทั้งบริวารนางละ ๕๐๐ คน ข้างพลาย ๑๐ เชือก ข้างพัง
๑๐ เชือก ม้า ๑๐ ม้า พร้อมทั้งควาญและนายม้า กัยทั้งทองคำอีก
เมืองละ ๑๐๐,๐๐๐ ตำลึง เป็นเครื่องราชบรรณาการนำเข้ามาถวาย
แล้วพร้อมกันราชาภิเษกขึ้นเป็นพระยาสุมิตทธรรมมิกราชาธิราชเอก-
ราชมรุกขนคร ครั้นเส้จการราชพิธีแล้ว พระบารวยเอ็จพระนครจึง

พร้อมกันกลับไปสู่พระนครของตน ๆ

ครั้นถึงฤดูกาลออกพรรษาสังขารขบใหม่ พระยาร้อยเอ็จพระ
นคร จึงแต่งตั้งให้อำมาตย์เจ้าทูลพระราชสาส์นพร้อมทั้งเครื่องราชบรร
ณาการคอกไม้เงินทอง เข้ามาถวายพระยาสุเมธิตวงศาธรรมิกราชา
ธิราชเอกราช

ครั้นนั้นพระยาสุเมธิตวงศาพระองค์พระราชทานคนใช้แก่อำมาตย์
บริวาร มีหมื่นจรัสเป็นต้น กับทั้งทองคำอีกหนัก ๑,๐๐๐ ตำลึง และ
เสื่อผ้าให้ครบถ้วนทุกคน แล้วพระองค์ทรงจัดนาง ๒ นางไปประทาน
บริวาร นางหนึ่งชื่อมิ่งคลกคณัญ เป็นเชื้องค์ชาวสุลณี อีกนางหนึ่ง
ชื่อมิ่งคลทปาลัง เป็นเชื้องค์ชาวราชคฤห์ พร้อมด้วยข้าทาสบริวาร
นางละ ๕๐๐ คน ช้างพัง ๒๐ เชือก ช้างพลาย ๒๐ เชือก ม้า ๒๐ ม้า
พร้อมทั้งควาญและนายม้า เงิน ๑๐,๐๐๐ ตำลึง ทอง ๑๐,๐๐๐ ตำลึง
เสื่อผ้าสังละ ๑๐,๐๐๐ พร้อมทั้งเครื่องขัญราชกกุธภัณฑ์ มอบให้
พราหมณ์ทั้ง ๕ ตรีขบใครเพทเป็นหัวหน้า มีมิ่งคลพราหมณ์หนึ่ง สุ
มิ่งคลพราหมณ์หนึ่ง ไชยพราหมณ์หนึ่ง สัทธพราหมณ์หนึ่ง จิตควม
พราหมณ์หนึ่ง ทั้ง ๕ นั้นได้นำไปราชาภิเษกบริวาร ครั้นถึงวันมหา
พิไชยฤกษ์อนันต์ จึงตรัสสั่งให้ออกเรือขึ้นมาสู่เมืองบริวาร

ครั้นมาดงแล้ว พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงให้จอกเรือทาทาหอแพหมัน
กลางโรง จึงไปยกหมันนันทอาราม นำเตียงพอนมให้มาพร้อมกัน
แล้วสร้างแบ่งราชสำนักที่พักอาศัยขึ้น ๒ หลัง พร้อมทั้งทอขวาง

หลังหนึ่งให้นางทง ๒ อยู่ และสร้างขันสำหรับเก็บข้าวของหลังหนึ่ง สำหรับให้พราหมณ์ทง ๕ อยู่อีก ๒ หลัง ถ้อยคำอันนี้จึงได้ลือซาปรากฏไปว่า “ขอผา ท่าแขก พราหมณ์มา”

พระยาสุมิตถรรวมเจ้า พระองค์จึงให้หมนนันตะผู้เป็นปราชญ์ มาบอกเขตต์แดนเมืองให้ แต่ปากสก็งมาโดยลำกัย คนทงหลายท แดกคนอพยพหนีมาแต่เมืองร้อยเอ็จประเทศกรงนน กชนมากยทวย หมนนันตะกลางโรงผู้เป็นปราชญ์นน มีหมนหลวงกลางเมืองเป็นตน และหมนรวมเมือง หมนประสมนมเมือง หมนพระนารุ่ง หมนเซียง ส้า ครนมาถราชสำนัถแล้วกตงพักอยู่ถนนน

ครงนนหมนแก่มาตงอยทรมแม่่นาชองแต่ปากทวยคุดำไปเห็นอ คนทงหลายจิงชมนมพทจากนน นางทง ๒ จิงว่า “เขตต์แดนอย่าพาว ให้เราใช้” พนแก่ได้ยถกนจิงนำความไปบอกแก่พราหมณ์ทง ๕ ๆ จิงนำเครื่องกกฤถษทพรอมทงเครื่องขรรณการนน ๆ ไปราชากิเชก บรจัน

ครงนนบรจันจิงแต่งอำมาตย์ออกไปรับพราหมณ์เข้ามา เมื่อ เสรีจการพิธราชากิเชกแล้ว พราหมณ์ทง ๕ จิงทลบรจันว่า ยถนพระ ยาสุมิตถรรวมพระองค์มอาชญาให้ซาพเจ้าทงหลายนำนางทง ๒ มา ถวาย พรอมทงเขตต์แดนบ้านเมือง ขอให้พระองค์ไปรับเอา พระยา สุมิตถรรวมพระองค์เป็นใหญ่กว่าท้าวพระยาในสมพทวยป ๆ เทียรยอม

๑ นางทงเป็นอระคิง

นำเอาราชธิดามาถวาย ฝ่าพระองค์จะเอานางทั้ง ๒ นมาพร้อมฉบับที่
นี้ ก็เหมือนดังพระองค์เป็นผู้เฒ่าและมีอำนาจอ่อนกว่าบริจัน อนึ่งก็ยก
ไปให้ราชธิดาเสียก ถึงแม่ราชธิดาเสียแล้วก็ไปควรว นางทั้ง ๒ นี้ก็เป็น
เชอวงศ์ใหญ่โต

คำอนนอมาตยทั้งหลาย มีหม่นกลางเมืองหนึ่ง หม่นรามเมือง
หนึ่ง หม่นประสมนุเมืองหนึ่ง หม่นพระนารุ่งหนึ่ง หม่นเซียงสาหนึ่ง
หม่นแกหนึ่ง หม่นกลางโรงหนึ่ง หม่นนันทอารามหนึ่ง นำเลียงพอนม
เขาทั้งหลายเหล่านี้ มีความวิตกตามบัญญัติอันสองแจ้ง ในธรรม
อันเล็กแลขี้ ความจริงนพระยาสัตถิตธรรมพระองค์มิได้เอาใจคิด
แต่หากว่าเขาทั้งหลายมีความวิตก จึงมิได้ให้พรหมธำมณำนางทั้ง ๒
มา พระองค์มีธรรมจันทราฟังถึงคลองสาธนธรรมกตัญญู และ
ในปุตตกริยบริจาคนแท้จริง ทพระองค์ให้ชอนางทนามาถวายนั้น มี
ชื่อว่า “มังคลกตัญญูหนึ่ง” “มังคลทปาลังหนึ่ง” นั้นเป็นบัญญัติคุณ
คอยแทนแก้วเพื่ออภัยโทษ ทบริจันได้พาเอานางอินทสว่างลงฮอดมา
เป็นภรรยา

อีกอย่างหนึ่งพระองค์ขอให้เป็นมงคลแก่บริจัน เพื่อจะได้คำช
พระพุทธานุสาไปภายหน้า เหตุคนพนแก่จึงไค่นาชาวสาสนน ๆ ขึ้นมา
ทูลปฏิบัติให้บริจัน ๆ คึกคิง ในถ้อยคำนั้น ๆ จึงได้แต่งเรือให้ไปรับเอา

๑ “เลือกเล่ม” ละเอียต สุขุม

พราหมณ์ขึ้นมา เมื่อพราหมณ์ทั้ง ๕ มาถึงแล้ว จึงไต่ถามเครื่องบรรณาการพร้อมพระราชสาร เข้าไปถวายบริจัน ๆ ก็กระทำการเคารพในพระราชสาร ขณะนั้นพราหมณ์ทั้ง ๕ จึงได้พิจารณาลักษณะของบริจัน ตามคัมภีร์เพททิตนโคเลาเวรณมานัน จึงเห็นไต่ว่าเป็นโพธิสัตว์ที่ใครขอลทอพยากรณ์มาแล้ว ทนไต่กันพราหมณ์ทั้ง ๕ จึงไต่คณามและโคตรของบริจัน ก็รู้ไต่ว่าเป็นตระกูลพ่อนา พระอรหันต์จึงไต่ให้ชื่อว่า “บริชวลวย”

แล้วพราหมณ์ทั้ง ๕ จึงพร้อมกันถวาย โฉลก โคลงไว้คนละบท มังคลพราหมณ์ผู้ใหญ่มากกว่าพราหมณ์ทั้ง ๔ จึงกล่าวว่า ผู้มีบุญอรหันต์ไต่ให้ชื่อ วิฬายารมธรรมถวันแล้ว อวยจันทนาคเทวคาณายโศกลวยรูปุลุลาภไต่อินทสว่างโสทร เสวยราชควรแลนา

กุลมังคลพราหมณ์จึงกล่าวโฉลกโคลงปฏิโธมว่า ลวยคมคูปุกระทำนำให้เป็นเหตุ อวยโพเสี่ยเพศร้ายวิปลาโก ชุ่มใหญ่วิไชโยโสสามานย์ ท่านพึงบุญบรรพชาภิเชอ แหม่นบาทโพธิญาณแลนา

แล้วพราหมณ์ทั้ง ๕ จึงพิจารณาลักษณะของนาง อินทสว่างลงสอด เห็นว่านางนฤกข์องค์ตามอดีตลักษณะ เป็นเมียบุราณทุกขิกกาบริจันจึงไต่เป็นฉวี ไชยพราหมณ์จึงไต่กล่าวโฉลกโคลงว่า นางนารีบุญกัลยาณพร้อม มีศรัทธาสักกะปรารถนทรงธรรมทอไว้ ขเทวินทร์ค่างนำนมให้บริจันเป็นใหญ่สว่างกระสัน ให้ท้ายโภยภัยจริงแลนา

ลัทธิพราหมณ์จึงกล่าวปฏิเสธว่า สว่างสนิทที่แห่งนั้นนอน
เนื่อง ทรงโลกจึงแดงกายโยค ให้เอาอรุณขึ้นใหญ่ อินทร
กร่างเกรวแสงเพศ เหตุแก่นคำเคื่อง นางนารีบุญเยี่ยงลาภอัน
เลยเรือเวียงงามแลนา

ทันใดนั้น จิตควมพราหมณ์ จึงเอาอรุณขึ้นด้วยและ
นางอินทสว่างลงชอกนั้น มาเข้าประสมกันเป็น ๘ บทได้ ๒ โลก
อธิบายดังนี้ “บุ, นาง, วิ, อินทร์,” ๔ บท และ “อวย, อ, ลวย, สว่าง”
๔ บท ปุ่ขขึ้นแท่ม่นผู้บรรณก่อน นางได้ทวิระการพันโลก วิชะ-
อินทรสมภารมีข่ท่อนเปล้า อินทร์วางให้บริโภค ทรงโฉมจริงแลนา
อวยลวดให้คันธรสฟุ้งชาน อทรวงทอคน้อมโรดมสายสะชาก ลวย
ลวดไค้ ลวดไค้ลือฮา ทั้งเมืองสว่างแสงลงเยอง ยอเมืองมอขให้
จริงแล

เมื่อพราหมณ์ทั้ง ๕ พิจารณาว่าฟังถึงพระยาสุมิตตธรรมเจ้าและ
บุรุษนี้ เปรียบเทียบกันดู จึงกล่าวเป็นโลกว่า สุ, มิท, ท, ธรรม,
เอวาทะ ๔ ตัวนี้ มังคลพราหมณ์อ่านเป็นโลกว่า “สุใจจงสว่าง
แจ้งโพธิญาณ มิตตทรรณสมภารเสมอภาค ทคิยชาติเข็ชสืบ
สร้างศาสนา ธรรมราชาอาชาในยจิตต์คิยชอกจริงแล”

จุลมังคลพราหมณ์ จึงกล่าวเป็นคำโลกว่า “ธรรมราชาชาติ
เข็ชโคคม ทคิยทวิระเทยวสมภารสืบสร้าง มิตติโยไค้มางเมื่อฟ้าทำ
พันวัสสา ยังสุกเสียงแล้วเมื่อฟ้าพร้อมเมตไทรยลงแลนา

ขณะนั้นไชยพราหมณ์ จึงมาร่ำฟังถึงนางเทวีแก้ว จึงกล่าวเป็น โลกกว่า “นางนารีพรำพรำมอธยาศัย อตรรกรรมเป็นขี้จี้ตกต่าง ่วให้เขียนแฉ่งแฉ่งข้อมันแก่หัวใจ แก้วเกิดเป็นมัทรีเทยเท่านั้นรพานจริง แลนา

สิทธิพราหมณ์กล่าวโลกปฎิโลมว่า “แก้วเกิดเป็นเมียแก้ว ใจผิวแล้วในการบุญ มีคำรักซนซ้อย รื้ออนันเวลาปอมเมฆ ใ้เขียน เอกภริยา เทพคาให้ลักขณะแวนยัง นางนรทพิพาทวงแทน แล้วจึง ใ้ช้ชื่อว่าเทวีแก้วจริงแท้ขงสังสัยแลนา”

จิตวิม่นพราหมณ์จึงกล่าวเป็นโลกกว่า ส. นาง, มิต, เท, เข้า กันเป็น ๔ บท ค, วิ, ธรรม, แก้ว, เป็น ๔ บท จึงกล่าวเป็นโลกกว่า “สุจิตตเสียวสวาสกิแจ้งในบุรพ นางคุณค้าให้ทรงธรรมทานแจก มิตตจึงยกแยกขึ้นทนต์สสัง เททอกให้พิทตสงฆ์ช่วเขตคณิพพานแล นา ตะขบั้งจักให้เพียงคณหา วิวาจากรมฐานังบ่ห่อนเคียดเคียด แก้วใจ ธรรมมาเป็นอุปนิสัยสังเขต แก้วอันให้แล้วเหตุนิพพาน จริงแล

เมื่อพราหมณ์ทั้ง ๕ กล่าวโลกเสร็จแล้ว จึงถามหาน้ำมงคล เพื่อจักนำเอามาราชภิเษกบริจิน คนทั้งหลายจึงไปเอาน้ำแม่ของและ น้ำข้อมและน้ำสระพัง ทว่าเขนมงคสนนมาให้ พราหมณ์ทั้งหลายขี้เอา ใ้คันทงหลายไปหาน้ำมงคลทพญานาคใ้กระทำให้วันนึ่งจะเอา คน ึ่งหลายขอกว่าไม่มี จะสรรสร้างมหากษัตริย์ก็เทยร้อมเอาน้ำแม่ของ

น้ำขุ่นและน้ำสระพัง ที่เป็นมวงคลควรเอาตากเป็นจาวที่นาที่พญานาค
ให้ย่ำหอนมีสักเทื่อ

แม่น้ำใหญ่และแม่น้ำน้อยทั้งหลายที่ใดก่ก่ หลางมืออยู่ทุกแห่ง
แม้ไม่ได้ก็เอามาหตสรอง พรหมณทั้งหลายจึงว่า ที่จะเอามาสระสรอง
ราชาภิเษกให้เป็นท้าวพระยาตามพระเพรงวงศานัน น้ำที่จะนำเอามา
ก็ควร แต่ส่วนเจ้าบุรจนนคือน่อพุทธรังกร ได้มาเกิดในตระกูลพ่อไร่
พอนา เราทั้งหลายอยากจะได้นำมามวงคล ที่พญานาคเนรมิตไว้
สระสรอง จะล้างเสียยังกลิ่นไอ เพื่อให้ประเสริฐในภายหน้าตามอุปเทศ
ด้วยเหตุนี้ ซากิพรหมณทั้งหลายนี้ เทียบยอมรับด้วยยังมี
ลักษณะทงมวด ฉะนั้นจึงรู้ว่า เจ้าบุรจนนเป็นน่อพุทธรังกร คนทั้งหลาย
จึงกล่าวถึงพรหมณว่า น่อพุทธรังกรนี้ เทียบยอมรับเกิดชดชยตระกูลและ
พรหมณตระกูลคอกหนา

พรหมณทั้ง ๕ ไคยกันตงนัน จึงนำเอามาขังขังมหาโคลงมากล่าว
ให้คนทั้งหลายฟังว่า ยังมีสระน้ำอันหนึ่ง เบื้องนอกเสียให้แห่ง ครั้น
ถึงฤกษ์กาลฝนตก น้ำเข้ามาขังอยู่ในสระนั้น ขันน้ำก็บังเกิดขึ้น มีคอก
อันสวยงามด้วยเหตุใด คนทั้งหลายจึงทอว่าขังขังเกิดขึ้นในสระที่
ก่ด้วยเหตุแห่งน้ำ พรหมณจึงถามว่า เหตุไรคอกขังจึงเกิดด้วยน้ำ
นั้นเล่า คนทั้งหลายจึงทอว่าน่าอัศจรรย์ม ๆ อัศจรรย์ขังน้ำ สังโยคกัน

๑ “น้ำที่พญานาคให้ย่ำหอนมีสักเทื่อ” ในที่นี้หมายความว่า น้ำที่พญานาคเนรมิต
หรือกระทำไว้ นั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายยังไม่เคยเห็นว่ามีเลย

เข้าแล้ว บวจึงไท่เกิดมีกษออออกมา พราหมณจึงกล่าวว่ ตมและนำ
นมนคนธรสหรือไม่มีเด่า คนทงหลายจึงทอว่ตมและน่านนไม่มีคนธ
รสอะไร มีคนธรสแต่คอกขัวเท่านั้นแหละ

พราหมณทง ๕ นั้นจึงกล่าวว่ ตมและน่านน เป็นประตุจกขิก
และมารดาของเจ้าบรจันซึ่งเกิดในตระกูลพ่อไร่พ่อน่านนแหละ ซ่าติที่
อันบุคคลผู้ประเสริฐแล้ว แม้จะเกิดในทีใด ๆ ก็ตาม ที่เกิดนั้นแล
เป็นทประเสริฐ แก้วลูกประเสริฐก็เทียบข้อมเกิดแต่หิน ม้าฮ่าฮ่าในข
นั้นก็เทียบข้อมเกิดแต่ลา เมื่อบุคคลเกิดมาในตระกูล ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐
ชกขตระกูล และพราหมณตระกูลนั้น จะถือว่เป็นเนอหน่อพุทจก
ไปทงสันนนักห้ามไท่

ถ้าอยากจะรู้ว่ ไช้หรือไมไ้ช้ นั้น พราหมณทงหลายทรู้จขไ้ไรเพท
ทง ๓ เขาจึงไ้แกวคกฏหมายไว้ให้บุคคลทงหลายแจ้งว่ บุคคลที่เกิด
ในตระกูลทง ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ไ้กล่าวมาแล้วข้างต้นน ความทเขาไ้รู้
มาแล้วว่ ท้องเป็นผู้ทคงอยู่ในการกศล เป็นต้นว่ให้ทานรภิกษาคิลและ
ปรารธนาเป็นพระพุทจกเจ้านนแหละ จึงจะไ้ส้สมความประสงค้ เรืองน
ถ้าอยากจะรู้ให้แจ้งก็ม้อยู่ในสุทรและนียบายท่าง ๆ ให้ไปคดูเอาเทอญ

ใครท่านว่ ไช้หน่อพุททพงค้ ก็ควรเชื่อไท่ในคัมภีร์นวลกษณ
มหาบุรุษ เห็นต้นว่ “นาคิ ทังง นาคิ รสุสง นาคิ กณทง นาคิ
โจทาทง นาคิ ถุนาคิ กัสง” อธิบายความว่ “สูงข้สูงพันประมาณ
ค้ำข้ค้ำพันประมาณ ค้ำข้ค้ำพันประมาณ ชาวข้ชาวพันประมาณ

พยัพพนประมาณ ผอมบ่ผอมพ่นประมาณ” ลักษณะตกลงมาแล้ว
ข้างคั่นใต้แก้มลักษณะของขจรัน ที่ตกลงไว้วางคั่นนั้น ถ้าอยากจะ
รู้ให้แจ้งให้ไปอยู่ในคัมภีร์ที่ตกลงมาแล้วข้างคั่นนั้น

พราหมณ์ทั้งหลาย เท่ารู้แต่มหาปริสติกษณะชาติอื่นเคี้ยว ปฐู
ว่าบุคคลผู้เป็นลักษณะสิ่งนี้ ไทกคาธิการฤคสังสนสิ่งนี้จริงใดลักษณะ
อย่างนี้ อย่างนี้ไปรู้ ที่จะรู้โค่นนมแท้พระศาสดากองเคี้ยวเท่านั้นที่จะ
รู้ ในที่สุดขจรัน มีลักษณะถูกต้องตามคัมภีร์มหาปริสติกษณะแท้
ที่เคี้ยว

ขณะนั้น เป็นเวลาจวนค่ำ พราหมณ์ทั้งหลายจึงพร้อมกันมาพัก
นอนอยู่ในหอหลวง ในคั่นนั้นพอเวลาระใกล้รุ่ง เทวดาอินทสิริเจียม
ยาง จึงนำเอาหลายคำ ๒ หลาย ๆ หนึ่งเปล่า อีกหลายหนึ่งนั้น จารก
อักษรไว้ในคั่น แล้วนำมาใส่ไว้ในถุงหมากของมิ่งคิลพราหมณ์ และ
ในคั่นนั้นพราหมณ์ทั้ง ๕ เห็นเทวดาผู้ชาย ๕ คน กยนางเทวดาอีก
คนหนึ่ง พญานาค ๙ ตัว มายอกว่า หลายคำที่เปล่านั้นให้พราหมณ์
ทั้ง ๕ ปงราชนามขจรันเทอญ

ถ้าท่านทั้ง ๕ อยากรู้แจ้งในธรรมวงศาโคตร ที่รักษาอยู่ในชั้น
สันตทานขจรัน และเมืองนี้จะคงอยู่นานเท่าใด ให้ดูในหลายคำนั้นเทอญ
ครนรุ่งสว่างมา พราหมณ์ทั้ง ๕ คนจากที่ ออกมาล้างหน้าแล้ว
ก็กลับเข้าไปประชุมแก่ฝนให้กันฟัง ในคำผันนั้นก็ตรงกันทุกประการ

๑ “พี” ในที่นี้หมายความว่า อ้วน ๒ “หลายคำ” สุพรรณบัฏ

แล้วพราหมณ์ทั้ง ๔ ก็ลามังคฺลพราหมณ์ไป ทนโค่นมังคฺลพราหมณ์
จึงแก่งุมมากออกเพื่อจะกินหมาก จึงได้เห็นหลายคำทั้ง ๒ จึงอ่าน
กในหลายนรฺเรอองคฺลออกแล้ว จึงออกไปตามพราหมณ์ทั้ง ๔ นั้นเข้ามา
ในที่สังคฺ แล้วจึงเอาหลายนรฺให้ไชยพราหมณ์อ่าน และจารึกใน
หลายคำนั้นว่า อินทสิริเจียมยางผู้รักษา “ล้างสอง ทนองสาม ล่ามส์
ศรีห้า”

“เทวดา สฤรฺ นวนาคา อินทสิริ มาคา ปรัลสิทฺธิสฤก
เทวียทา รตนเกสฺวิภาคา อินทผยอง สขา สราสนิท ปุคฺโต มรฺจนารึ
ภวียา ปรัคณทสฺส ขนฺธสนฺทานเน คฤรฺรูกิ กายโลหนาโค เอกภุช
สุคนฺโธ อินทภุโก นาควินิจลยโย เสฏฺฐเชยฺยนาโค สหสฺสพล
สิทฺธิ โภโค คนฺธพพ สิริวฑฺฒโน นาโค รกฺขติ นครึ ปรัจฺนทสฺสฤ
รึโคทฺธิ” พราหมณ์ทั้ง ๕ แปลได้ความว่า คำนี้นี้เป็นอักษรวิ
เทวดาเอามาให้พราหมณ์ทั้ง ๕ เพื่อให้นำไปเฝ้ายรฺจิน จึงพร้อมกันดู
ลักษณะธรรมวงศาโคตร เห็นธรรม ๖ ตัวคงอยู่ในสันดาน

จึงกล่าว “ธรรมสังฆาโคตรยรฺจินให้แจ้งแก่คนทั้งหลาย มีท้าว
คำยางและมีเหยเป็นกัน “ว่าคิลที่เจ้ายรฺจินไครฺกษานัน เป็นประค
คังแม่เทวดา อินทสิริจึงไครฺกษาเพื่อเหตุนัน ที่เจ้ายรฺจินเวียนเอา
คิลปทฺทึในสำนักพระอรหันคฺ เพิ่มเคิมคิลปเคิมทมิอยู่นัน เทวดาประ
สิทฺธิสฤกเทวะเป็นพ่อรักษา มีใจอันชาวเ่องในกคฺลธรรม เทวดา
รตนเกสฺเป็นพี่ชายรักษา มีใจเมตตากรุณาแก่คนทั้งหลายนัน เทวดา

อินทผยของเข่นสหายรักษา มีใจอันชอกช่นนั้น เทวคาสราสนิทเป็นลก
ชายรักษา มีใจอันเลื่อมใสในการบริจาคนานนั้น นางเทวคามัจฉนาวิ
เป็นเมียบุรจนรักษา เพื่อเหตุนี้แหละพรวาทมณทง ๕ เห็นพุทศคุณ อรวม
คุณ สังฆคุณ ทงอยู่ในชั้นอสันตทานบุรจน

และทมิใจรู้ในคุณพระพุทศเจ้า พระอรวมเจ้า พระสังฆเจ้านั้น
นาคทง ๔ ทวีเป็นผู้รักษา มีกายโลหะเข่นกัน และเป็นผู้นิจฉยพิจารณา
คุณและโทษ นาค ๕ ทวีทรักษาคร้เมืองนั้น มีเสฏฐุไซยนาคเข่นกัน
และเป็นใหญ่รักษาบ้านเมืองให้มั่นคงเป็นคร้เมือง

ท้าวพระยาองค์ใดใช้มีอรวม ๖ ทวี อยู่ในชั้นอสันตทานและใช้รู้คุณ
พระพุทศเจ้า พระอรวมเจ้า พระสังฆเจ้า ถึงจะมีเชอชากิตวงค่านับ
หมื่นนับแสน ก็ไคช้อว่าทวงค่าเชอโคคร้บมีไค เหตุพระพุทศเจ้า
ทรงเทศนาไว้ว่า คนทงหลายที่ประเสริฐในโลกนี้ มี ๒ คนคือ
“ บัญญา ผู้มีบุญหนึ่ง ” “ บัญญา ผู้มีบุญญาหนึ่ง ” ๒ คนนี้พระ
พุทศเจ้าทรงสรรเสริญว่า เข่นผู้มีบุญ และมีบุญญาอรวม อันประเสริฐ
บุญในตน บุรจนถูก “ เสฏฐุรา ”

ครงนั้น คนทงหลายไคยินคำพรวาทมณทงหลายกล่าวลักษณะใน
คน และนอกตนชองบุรจน ว่าเป็นหน่อพุทศอกรทงนั้น ก็มีความชื่น
ชมยินดีให้เสียงสาอการยิ่งนัก แล้วพรวาทมณทง ๕ จึงให้เชอสาขายฝ้าย
บิคาบุรจน เขาไม่มะเคอมากกระทำเคียง และให้เชอสาขายฝ้ายมารคา
นางอินทสว่างลงชอก เขาไม่คำตมากกระทำเป็นสินสรง พรวาทมณทง ๕

ก็สาธยายตามเทศที่ตนได้เรียนจบมาแล้ว ไชยพราหมณ์จึงนำบุคคล
ที่เขย่งเชือกตัวดำอย่าง และเชือกตัวขาวมารดาบัจฉิน ไปประทักณ
ทานามงคล

ไชยพราหมณ์ออกจากเวียงไม้เงินต้นไป เป็นระยะทาง ๓,๐๐๐
ทง ๔ คำน จึงไปพบกษัตริย์แก้วพระพทธเจ้า ทรมหนองคนแห่เสือนำ
จึงได้ทักทายไว้ว่าเป็นเจตีย์อันประเสริฐจักเกิดมาณภายหน้า แล้วไชย
พราหมณ์จึงวกเวียนไปทางใต้ ซ้ำแม่แม่น้ำของวกเวียนกลับไปทางขวา
จึงได้พบลินนำที่พญานาคคู่ยักวกไว้แต่ก่อน ๒ ลิน จึงกระทำการบวง
สรวงสาธยายเทวดาประสิทธิ์สิทธิ์กเทวะและเทวดารัตนเกส จึงบอกชื่อ
ของคนทั้ง ๒ แก่ไชยพราหมณ์ ว่าเป็นผู้รักษานามมงคลอยู่ที่นั่น

ไชยพราหมณ์ได้ทราบความดังนั้น จึงบอกแก่พราหมณ์ทั้ง ๔
มีมงคลพราหมณ์และสิทธิพราหมณ์ทั้ง ๒ ให้ไปนำเขานำลินที่ออก
ไปข้างนอกเมืองซึ่งเทวดาประสิทธิ์อยู่ที่รักษานั่นไคมา แล้วจึงอาราธนา
บัจฉินขึ้นนั่งบนเคียงไม้ระเคอ แล้วเอาหอยสังข์ควมู ตักน้ำใส่ลินสระ
สรวงราชาภิเษกและปงราชนามบัจฉิน ตามหลายคำอันเทวดาให้มัน
มีนามว่า “พระยาจันทยรประสิทธิ์สิทธิ์กเทวะ”

จุลมังคละพราหมณ์และจิตควมุนพราหมณ์ พราหมณ์ทั้ง ๒ จึง
ไปนำเขานำลินที่ออกมากำในเมคังนมา แล้วจึงเอาหอยสังข์ควมู
ตักน้ำ สรวงนางอินทสว่างลงศอกให้เป็นราชเทวี ให้ปงราชนามตาม

๑. ต้นฉบับบอกแต่เพียงว่า ๓,๐๐๐ ไม่ทราบว่าเป็นเส้นหรือวาเน

หลายคำอันพระยาสุเมตทธรรมให้แก่บุรุษนั้น มีนามว่า “อินทสว่าง
 รัตนเกสรราชเทวี” เมื่อเสร็จการราชาภิเษกแล้วจึงกระทำการบาศี
 พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงถวายพระพรพร้อมด้วยหลายคำคาถาโศลกที่เทวดา
 ให้พระยาจันทบุรีทรงอ่าน แจ้ในคฤหาสน์พราหมณ์กษัตริย์เทวดา พระ
 องค์ทรงกระทำสักการบูชา และทรงจมน้ำอุทิศส่วนกุศลไปตั้งเทวดา
 และนาคทั้งหลายเป็นปกติ

ขณะนั้นไชยพราหมณ์จึงบอกกับพราหมณ์ทั้ง ๔ ว่า ได้พียงงจิตร
 แก้วพระพุทธรูป พราหมณ์ทั้ง ๔ จึงทูลขอเอากำลึงด้วยพระยาจันทบุรี
 ได้แล้ว ไชยพราหมณ์จึงพาไปสู่ริมหนองคันแทเสือน้ำ กระทำสักการ
 บูชา แล้วจึงเอาหินมุกข์ ๔ เหลี่ยมมาจารึกบอกไว้ว่า ทนพระพุทธรูป
 มายนทำนายนว่า พระยาองค์ชื่อว่าศรีธรรมมาโคก จักก่อแรกเจดีย์ประ
 เสริฐ พราหมณ์ทั้งหลายมาราชาภิเษกบุรุษ ให้เป็นพระยาเสวยราช
 สมยศฐานเมือง ที่พญานาคมาก่อนไว้อุทิศถวายนั้นได้เห็น จึงได้
 จารึกหินฝังหมายไว้ให้แจ้ พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงให้คนทั้งหลายคัดเอา
 คำนานั้นไว้ และว่าอย่าให้สร้างเวียงโลมเต็งงจิตรแก้วทนน เหตุ
 ว่าพระพุทธรูปได้ทรงไว้ยังงจิตรแก้ว เติ้งโลมนครศาสนาทางมवल

พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงกล่าวเป็นโศลกนครไว้ว่า “นครเจดีย์ท้าว
 หนึ่ง” “นครท้าวพลคนหนึ่ง” “นครชนเหม็นหนึ่ง” “นครส่วน
 ตระเกินหนึ่ง” “นครอวนเอาเชิญหนึ่ง” “นครเข้าเชิญมาหนึ่ง”

• “บาศี” สมโภช

“นครพาราสุรหนึ่ง” “นครจาศกษิปหนึ่ง” “นครมรรคาหนึ่ง”
“นครราชาทรงศักกหนึ่ง” “นครอินทาทงหนึ่ง” “นครจักราวุธหนึ่ง”
“นครอุคคโมหนึ่ง” “นครโสฬสชมพหนึ่ง”

เวียงอนโค ล้วยไค้เป็นรูปคองนี้ ชื่อว่า “นครเจกียท้าว” สร้าง
พระพุทธรูปปางนารุ่งเรืองแต่แรก นานไปก็จะรกร้างเสียแก่นักยวาชญ์
มีอิทธิย์มากนัก เวียงล้วยเหนือตงนี้ชื่อว่า “นครท้าวพลคิน”
กระทำสงครามบ่ลู่ ถึงแม้ว่าอยู่กันใหญ่ เวียงรูปนี้ชื่อว่า “นคร
ชนเหม็น” อยู่เคียงร้อยมทะเลาะวิวาทผิดเดียง รบราฆ่าฟันซึ่งกันและ
กันมิได้ขาด เวียงรูปนี้ชื่อว่า “นครล้วนชะเค้น” อยู่ย้อมฉิบหายแล
เวียงรูปนี้ชื่อว่า “นครอวนเอาเชญ” หรือชื่อว่า “นครเข้าเชญมา
เวียง” ๒ อันนย้อมเข่นพยาธิเต้าไซ้เต้าหนาว เวียง ๔ อันนี้ชื่อว่า
“นครพาราสุร” เหตุว่าเป็นรูปพรอยจิตรแก้ว พญานาคบ่คองนี้ให้เขียน
คองเป็นเหล่าเป่ล่าเสียผี ถ้าจะคองเวียงสำหรับทำการสงครามแล้วเป็นค
ทศกัณฐ์ชยชนะ อยู่อย่าให้ถึงช่วยขี้ให้หายไปเสียทอน เวียง ๔ อันนี้
ชื่อว่า “นครวินาสแล” เวียงรูปนี้ชื่อว่า “นครจตุทิศ” ทุกถึยกัมา
ส่งล้วยเงินค้ำ เวียงรูปนี้ชื่อว่า “นครมรรคา” พระพุทธรูปปางนารุ่ง
เรือง ต่างประเทศก็จักเข้ามาสู่สมภาร นครราชาทรงศักกตึนรุ่งเรือง
กัวยท้าวพระยาผู้ใหญ่มีความสขุขงนัก เวียงทง ๒ นี้ชื่อว่า “นคร

๑ “ล้วย” รี้ เรียว ๒ “บ่ลู่” ไม่ตลอด ไม่สำเร็จ
๓ “เต้า” ในที่นี้แปลว่า นำมาซึ่งความฉิบหายและความเจ็บไข้

อินทาทัง” เทวคาอินทร์พรหมและพญานาคย่อมรักษาช่วยอุปถัมภ์
คำชุกนิก เวียงรูปนชอว่า “นครจักรวาล” คำคุณ คนอยู่ก็มีชัย
แมนไปก็มีโชค บ่ทุกข์ยากโศกเศร้าสักอัน เวียงรูปนชอว่า “นคร
อุทตโม” ประเสริฐบริบูรณ์ไปด้วยเสนาอำมาตย์ราชมนตรีมีมากนัก
ช้าง ม้า เกิดมากประเสริฐวิมิงคสทุกประการ เวียงรูปนชอว่า “นคร
โสฬสขมพู ๑๖”

เมืองใหญ่ในชมพูทวีป ย่อมส่งส่วยนาง เวียง ๘ ช่อ นกทุกอัน
ให้ท้าวพระยาทั้งหลายตั้งบ้านสร้างเวียงอยู่คั่นกัน แม้วางไว้ก็มีโชคมี
ชัย ทักถ้าวมานฉิวโลมจกจิตรแก้วกัโศกชอว่า “นครวินาสแล”
ฉิวโลมจกจิตรแก้วรอยบาทลักษณะแท้ ชอว่า “นครวินาสา” แล

ครั้นนั้นคนทั้งหลาย มีหมื่นหลวงกลางเมืองเข็นคน จึงได้ให้
พันแก่ไปทันเอามาบังพรหมณๆ จึงลาพรากจากกันคนมาสู่ศาลจอก
ของคน แล้วพันแก่จึงไหว้พระยาจันทยรว่า พระยาสมิตตธรรมให้นำ
นาง ๒ คนมาพระราชทาน แลระจกให้เชคค์แคนบ้านเมืองไว้ ขอ
พระองค์จึงไปรับเอาเทอญ

ครั้นนั้น พระยาจันทยร คำนึงถึงพาลมิจฉาวคกเข้าแล้ว ก็ทรง
พระสรวล จึงครวสสั่งให้พันแก่คนไปบอกแก่คนทั้งหลายก่อน พระองค์
บ่มีได้มีพระทัยอันย่อท้อ เท้ามีพระทัยชานขานด้วยของท้พระราชทาน
“น ท้ สิปป์ น ท้ ชน” อธิบายความว่า มีศีลปศาศศร์อยู่ในโยธาน
บ่มีไค้ชใจท้งบ่นเอากัไค้ไค้ ชาวของๆ คนมีอยู่ในมือของท่านผู้อื่น

บรรยทุมีความปรารถนาเพื่อจะสาธยาย หรือว่าจะขอขายเมื่อใดก็ไม่
ได้ทำตามความพอใจ ข้าของและศิษย์ศาสตร์นั้น ๆ ก็หาเป็นของ ๆ ตน
ไม่ ฉันท

พระยาจันทบุรี ทรงว่าฟังถึงอรรคมถาทนอยู่ในพระทัย พระองค์
จึงให้แต่งแบ่งราชปราชสาท ประคัมประคองไปด้วยแก้วจนคงชนเรือ
พระที่นั่งศิวะราชสีห์ลาหนึ่ง ยาว ๒๑ วา เรือนนไถลงรักยัดทองและ
นาก แล้วพระองค์เสด็จขึ้นประทับเรือพระที่นั่ง ยাত্রาไปริบเอานาง
ทั้ง ๒ พร้อมกับด้วยบริวารเช่นอื่นมาก

ครั้งนั้น เทวคาทั้ง ๕ มีปรีติพิศิกะเทวคาเป็นประธาน ตาม
ไปรักษามีไค้ซาค เทวคาทั้งไค้คามไปนั้น ก็มีแต่อินทสิริเจียมบาง
เท่านั้น ส่วนนางเทวคามัจฉนารีน เนรมิตเป็นปลาคนาคตัวหนึ่ง
ยาว ๒๕ วา เกิดคเป็นทองคำทงสน หลังเป็นร่องแบ่งดองออกเป็น ๒
ชูโงมเรือขึ้นสูงพิน้ำ ๓ ศอก คนทั้งหลายเห็นดังนั้น มีความอัศจรรย์
เกรงกลัวฮานภาพ ก็มีกรายแทบยาท พระยาจันทบุรีเสด็จขึ้นสถิต
บนปราสาท นางเทวคามัจฉนารี ถลึงเพศเป็นนางขึ้นมาอยู่กับด้วย
เทวคาทั้ง ๕ ถอลายตามแก้วคอบรักษาพระยาจันทบุรีอยู่ในที่อันสมควร

เทวคาทั้ง ๔ มีปรีติพิศิกะเทวคา รัคนเกส อันทผของ และ
สรวาสนิต จึงอาณตนางเทวคามัจฉนารี ให้ไปยื่นคลไจนางทั้ง ๒ เข้า
มาถวายบังคมพระยาจันทบุรี คนทั้งหลายก็ถวายตามโดยลำคัย

พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงให้หมันหลวงกลางเมือง หมันประชุมเมือง นำ
 เขาคันรังผู้มากกระทำให้เป็นลิน หมันกลางโรง และนำเลี้ยงพ่อนมนั้น
 ไปนำเขาคันรังเมียมากกระทำเป็นเสาลิน หมันนันทอาราม หมันพระ
 น้ำรุ่งนั้น ให้ไปนำเอาไม้ค้อนมากกระทำเคียง หมันแก่ หมันเซียงสา
 ให้ไปนำเอาไม้ข้อมากกระทำเป็นเท้าเคียง

แล้วจุลมังคลพราหมณ์ จึงสาธยายอาคมไปตามริมแม่น้ำของ
 ถึงปากห้วยยางพวน เห็นมเหศักดิ์คั่นคลอง เขาไปถึงภูเขาลองได้
 พยน้ำวังใหญ่วังหนึ่งว่าเขื่อนน้ำมงคล บัพพารนาถ จึงเนรมิตเป็นสาว
 มาบอกให้คักเขาน้ำเค็งแปนนั้น และให้ขึ้นเขาฟัดไม้เทิงโพนมาบิคน้ำ
 ไม้ให้หัก

พราหมณ์รู้ได้ว่าเป็นพญานาค จึงได้กระทำตามความขอกเล่า
 เมื่อขึ้นไปเขาฟัดไม้ขันทันไม้สูง จึงได้เห็นงจิกร์แก้วพระพุทธรเจ้าอยู่
 ณที่นั้น มีความยินดียิ่งนัก จึงได้เอาหินหมายไว้ แล้วกล่าวว่
 ไชยกิจเกิดมีขึ้นในพื้นแผ่นดิน เหตุด้วยพระอรหันต์และพระยาจันท
 ยวี พราหมณ์จึงได้พิจารณา ดูเห็นยังคลองพระเนตรพระพุทธรเจ้า
 สถิตที่นั้นคล้อยตกภักเวียน แล้วกลบคนมาขึงแต่ปากห้วยนถองคำ
 มาได้ พราหมณ์กล่าวว่า ชะรอยพระพุทธรเจ้าจะทรงไว้กจิกร์แก้วที่
 ภักเวียนนั้น ภายหน้าโพน พระพุทธศาสนาฝั่งปากแม่น้ำของนี้จึกรุ่ง
 เรือง แต่ปากห้วยนถองคำนี้ลงไปทางใต้ ขณะนั้นคนทั้งหลายที่

๑ “ฟัดไม้เทิงโพน” ถังไม้ข้างบนนั้น

ไปด้วยไถยในคำพรหมณ์กล่าวดังนั้น จึงกฎหมายเอาคำที่ทำนายไว้ แล้วลัทธิพรหมณ์จึงได้นำเรือล่องลงมาตามแม่น้ำของ จึงพูดกันว่า เราทั้ง ๕ นี้ มีมงคลพรหมณ์เป็นผู้ใหญ่กว่าเราทั้งหลาย ๆ จึงพร้อมกันไปตักจิตรแก้วพระพุทธรูปเจ้า ที่หนองคันแทเสือนาวนน เราทั้งหลาย ก็มีได้พิจารณาคุณของเนตรพระพุทธรูปเจ้าแม่แต่สักคน ถึงแม้ว่าไชยพรหมณ์เป็นผู้เห็นก่อนเราก็จริง ประจักษ์ว่ามีได้เป็นพรหมณ์รู้ยไครเพทเลย หรือว่าเสือนามันถ่วงมเราให้หลงความคิดไปเสีย เราทั้ง ๒ มาสาธยายฮาคมผ้ายเสื่อ ให้หลับอยู่ในหนองนั้น ทุกวัน แล้วจึงไปพิจารณาคุณของเนตรพระพุทธรูปเจ้าให้รู้แน่นอนแล้ว เราจะได้นำไปเล่าถวายพระยาสุมิตถรรวม

ทันใดนั้น พรหมณ์ทั้ง ๒ จึงออกจากเรือไปสู่ริมหนองคันแทเสื่อนำคามาเพศของคน ชั่งนอยพิจารณาคุณของเนตรแบ่งไปตักเงินพันโกลกนิก เมื่อเรากลับคืนไปจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบเทอญ ชะรอยพระพุทธรูปเจ้าจะทรงไว้วางจิตรแก้วรอยพระบาทลักษณะนั้น คุณของเนตรจึงได้กลับคืนมา

วิคณพรหมณ์จึงสาธยายฮาคมไปตามริมแม่น้ำของ ผ้ายเห็นอ จึงไต่ไปพบนักเวียงว่าเป็นมงคล สวรรณาคจึงนมิตเป็นผ้าขาวผู้หนึ่ง ออกมายอกว่า ให้ไปตักน้ำเค็งแปวเพียงหินแข็ง ๒ หน่วียนน

๑ “กึ่งถวม” ปกบีต, กัมบัง ๒ “ผาม” ปราบปราม

๓ “หินบั้งสองหน้าช” หินใหญ่ ๒ ลูก

แล้วให้ขึ้นไปเอาฟักไม้ทิ้งภูเขามาข้างหน้าเมื่อเทอญ แล้วผ้าขาว
ผู้นั้นก็เดินหันลงน้ำไป

ทันใดนั้น พราหมณ์ทั้ง ๒ รู้ว่าเป็นพญานาค จึงกระทำตาม
ความขอกเล่านั้นทุกประการ เมื่อขึ้นไปหักเอาฟักไม้ทิ้งภูเขามา
นั้น จึงได้เห็นรอยงงจิตรแก้วพระพุทธรูปเจ้า มีความยินดียิ่งนัก จึง
งอขยพิจารณา ดู เห็นยังคงเนตรพระพุทธรูปเจ้า เปล่งให้ลูกเมือง
ท้าวคำยาง แล้วกลับคืนมายังอยู่เสมอทางคอน พราหมณ์ทั้ง ๒
จึงกล่าวว่า ค่อยไปภายในบ้าน เมืองท้าวคำยางนี้ก็จะเสื่อมศูนย์ไป
และที่ทางคอนนี้ พระพุทธรูปเจ้าจะยังเกิดขึ้นในภายใน พราหมณ์
ทั้ง ๒ จึงว่า ชะรอยจุลมังคลพราหมณ์จะไปทำได้ พยงจิตรแก้ว
พระพุทธรูปเจ้าที่ภูเขาลงนั้นเป็นแน่

ทันใดนั้น พราหมณ์ทั้ง ๒ จึงลงมาสู่ที่พักของนางทั้ง ๒
พิจารณาความคล่องพระเนตรกำขวาของพระพุทธรูปเจ้า ทอดขำแม่แก้ว
เปล่งไปโพนจิกเวียงจิว กัดขวกเวียงขันไปริมหนองมณฑล เห็นต้อง
พระโรงพระยาจันทบุรี พราหมณ์ทั้ง ๒ จึงกล่าวว่า ค่อยไปภายใน
บ้าน พระพุทธรูปเจ้าจะมาประคิยฐานรุ่งเรืองอยู่ที่ศาลเจดีย์นี้ มา
ช่วยช่วยที่ช่วยมณฑล เมื่อว่าพระเนตรข้างขวาของพระพุทธรูปเจ้ามีได้
ทอดขำแม่แก้วคนมา พระพุทธรูปเจ้าและบ้านเมืองก็รุ่งเรืองเลข
ขันไปถึงคราว ๒๐,๐๐๐ และคนที่ไปช่วยนั้นได้ย่นถักฎหมายเอาไว้

๑. “ศาลเจดีย์” ที่พักหรือที่ประทับชั่วคราว

พราหมณ์ทั้ง ๒ จึงมาสู่เรือล่องคามาถ้ำน้ำมาที่ศาลขอ กุลมิ่งคล
พราหมณ์มาดังก่อน จึงทวงชนว่า เจ้าทั้ง ๒ นั้นมีเกล้าอันยาว ประเสริฐ
กว่าผู้ช้ำ ส่วนผู้ช้ำก็มาลืความคึกเสียด พราหมณ์ทั้ง ๒ จึงว่า
สาธุ สาธุ ไต่บุญก็เข้าส่วนหนึ่งเทอญ

กุลมิ่งคลพราหมณ์ มีความยินดี จึงถอกแหวนอำมรงค์ให้กับ
พราหมณ์ทั้ง ๒ นั้น คนละลูก แล้วพราหมณ์ทั้ง ๕ จึงปฏิสังขาร
ซึ่งกันและกัน ครั้นเสร็จแล้วจึงเชิญให้นางทั้ง ๒ ขึ้นนั่งบนเตียง
แล้วนำเอามาบังนำวังใหญ่ที่ภูเขาลงนั้น มาโล้ระสง นางมิ่งคล
ทปาลัง ให้เป็นอัครมเหษีฝ่ายขวา และเอานายเวียงมาสระสงนาง
มิ่งคลกคณูญ ให้เป็นอัครมเหษีฝ่ายซ้าย เมื่อเสร็จการพิธีแล้ว
พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงนำเอาพานทองคำ มาใส่เครื่อง คารวะ พร้อมด้วย
เผือกเส้นเชดค์แคน เข้าไปถวายนางทั้ง ๒ เพื่อให้นางทั้ง ๒ นำเข้า
ไปถวายพระยาจันทบุรี เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็น จึงทรง
ทราบได้ว่า เชดค์แคนย่านเมืองทศิไค ให้ทั้งแต่ปากกะกิงมาถึงเมือง
ทศิเหนือ ทั้งแต่คชยันทกิงวี มาจากเมือง ทางนอก ตั้งแต่เมืองแก
ตรงไปทศิไค เสมอปากกะกิง ทรงขึ้นไปทศิเหนือ เสมอคชยันทกิงวี
ฝั่งปากน้ำเมืองสุวรรณภูมิ เป็นเมืองท้าวคำยาง มาแตรมนางมนนทงสน

ขณะนั้น คนทั้งหลายเห็นพระยาจันทบุรี ทรงเลื่อมใสยินดีในรส
ธรรม อันพราหมณ์ทั้ง ๕ บอกว่า เป็นหน่อพุทธจักร ทมนหลวง
กลางเมือง ทมนรามเมือง ทมนประชุมมนเมือง ทมนพระนารัง

หมื่นเชยงสา หมื่นแก่ หมื่นกลางโรง และหมื่นนันทอาราม ทั้งนางและข้าทาสบริวาร ๑๐๐ ช้างพลายเชือกหนึ่ง ช้างพังเชือกหนึ่ง ม้า ๒ ม้า พร้อมทั้งควาญและนายม้า ค่า ๑๐,๐๐๐ เงิน ๑๐๐,๐๐๐ พร้อมทั้งเสื่อผ้าเส่มอกันทุกเมือง มาบาสช่วยโอบน้าเลี้ยงพอนม มีกายขรรค์ไชยศรีท้ามแก้ว ๔ เล่ม ฝักคำ คายท้ามแก้ว ๔๐ เล่ม ชันทองคำลูกหนึ่ง ชนเงินลูกหนึ่ง ของเหล่านี้เป็นทรัพย์สินมรดกของเจ้าสังขวิชกุมารได้มาแต่เมืองร้อยเอ็ดประคูน นำเขามาถวายในการบาศิพระยาจันทบุรี

เมื่อพระองค์ทรงรับของเหล่านี้แล้ว จึงตรัสถามน้าเลี้ยงพอนมว่า เจ้าสังขวิชกุมารเป็นโอรสของผู้ใด น้าเลี้ยงพอนมจึงทูลว่า เจ้าสังขวิชกุมารนี้ เป็นโอรสพระยาสุริยวงศ์ลิลิตเทษธรรมิกราชาธิราชเอกราช เมืองร้อยเอ็ดประคูน ผู้ชำทั้ง ๒ พร้อมด้วยหมื่นกลางโรง จึงไปอยู่ภูธรากรักษาเลี้ยงดูมาแต่ยังเยาว์ เวลานั้นเธอออกบวชได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ อยู่ที่โพนจิกเวียงงัวปากเมืองนั้น และข้าน้อยได้สร้างวิหารถวายให้ท่านอยู่ในที่นั้น

พระยาจันทบุรี จึงตรัสถามหมื่นกลางโรงว่า ท่านได้แจ้งด้วยเหตุใด ว่าพระอรหันต์อยู่ในสำนักท่านมี ๓ องค์ หมื่นกลางโรงจึงทูลว่า ข้าน้อยได้สร้างหอแพขาวถวายให้เป็นที่อยู่ของพระอรหันต์ ที่โพนจิกเวียงงวนน ๓ องค์ และข้าน้อยได้สร้างวิหารถวายให้เป็นที่อยู่

๑ “ฝักคำ” กร้าทอง

ของพระอรหันต์ที่มีเมืองลาหนองคายนั้น ๒ องค์ คือเจ้าสังขวิชุกุมาร
องค์หนึ่ง พร้อมทั้งพระอรหันต์ที่เป็นอาจารย์ เช่น ๘ องค์ด้วยกัน

พระยาจันทบุรีจึงตรัสว่า ถ้าเราไม่มารีบนาง ก็เท่าไร แต่ว่า
พระอรหันต์ที่อยู่ในเขตต์เมืองเรา ๒ องค์ ที่เราได้อพยพจากนั้นเท่านั้น
บุญอันนั้นจึงได้มาค่ามาชเราเป็นดังนี้ แล้วพระองค์จึงตรัสถามต่อไป
ว่า เวลานพระอรหันต์คงอยู่หรือ หมั้นกลางโรง น้ำเลี้ยงพอนม จึง
ทูลว่า เวลานพระอาจารย์ทั้ง ๓ ได้นำไปสู่เมืองราชคฤห์นครได้ ๓ วัน
แล้วพระองค์จึงตรัสถามอีกว่า ท่านยังจะกลับคืนมาหรือ ๗ ว่าไม่มา
ถ้ามา จะมาวันใด เมื่อไร หมั้นกลางโรง น้ำเลี้ยงพอนม จึงทูลว่า
พระอรหันต์ท่านได้ส่งกับขานอัยทั้ง ๒ ว่า จะกลับคืนมาในวันพรุ่งนี้
พระยาจันทบุรีทรงยินดี จึงตรัสว่า สาธุ สาธุ แล้วพระองค์เอา
ทองคำพระราชทานให้ภัย หมั้นแก่ หมั้นกลางโรง น้ำเลี้ยงพอนม คน
ละ ๑๐๐,๐๐๐ ตำลึง จึงตรัสว่า เราจักยังอยู่คอยพระอรหันต์ ฌีว่า
บุญมีก็หากจักได้ก็มีสักการ

ขณะนั้น คนทั้งหลายจึงพูดกันว่า พระยาจันทบุรี พระองค์ได้
ราชสมบัติเหล่านี้ด้วยเหตุใด ลางคนพูดว่า ได้ด้วยบุญสมภารที่ได้
สร้างสมมาแต่ปางก่อน ลางคนพูดว่า ได้ด้วยบุญสมภารที่ได้สร้าง
มาแล้วนั้น เรามีความสงสัย แล้วพูดว่า เราไม่เห็นอย่าพ้าวห่อนว่า
คำเหล่านี้ไม่ใช่ พระยาจันทบุรีได้ยศศักดิ์สมบัติด้วยบุญสมภารแห่ง

๑ “เราไม่เห็นอย่าพ้าวห่อนว่า” เราไม่เห็นอย่าพ้าวห่อนว่า

พระยาสุเมธิตถรรวมวงศา พระองค์จึงให้พรหมณ์ราชาภิเษก ลางคนว่า
 ได้ด้วยพญาสุวรรณนาคและเทวดาทิ้งหลายให้ยื่นเมือง แล้วพระยา
 สุเมธิตถรรวมจึงให้มาราชาภิเษกที่หลัง ลางคนว่าได้ด้วยบุญที่พระองค์
 กระทำในปีจุ๋บันละเพาะหน้า พญานาคจึงให้ชวกไม้จันทน์ เทวดาจึง
 มาช่วยทนต์บำรุงคอก พระยาจันทบุรีได้ทรงสัคย์ ก็เสด็จออกมารับสั่ง
 ตามเขาทั้งหลายว่า เมื่อตะกน สู้เจ้าทั้งหลายปราสัยกันด้วยเหตุสิ่งใด
 เขาทั้งหลายเหล่านั้น จึงกราบทูลว่า ชาน้อยทั้งหลายประสังสีทชีกคณา
 จาถึงบุญคุณสมภารมหาราชาเจ้าทเขนใหญ่ก็ฆ่าแล แล้วพระองค์จึง
 ตรัสว่า สู้เจ้าทั้งหลายจงพากันฟังเถิด เราจักกล่าวยังปัญหาอุปมา
 ให้สทั้งหลายแจ้ง

ยังมีจิตตาอันหนึ่ง เทวดาทากรินาควัดแล้วบริบูรณ์ และ
 กานคาคืออันหนึ่ง บุคคลหากกระทำไว้ด้วยคลังลาน เทวดาจึงเอา
 จิตต์มาจำกานตาอันนี้ให้เป็นรูป และหนึ่งคือ ซอนาม แห่ง มหากษัตริย์
 แล้วบุคคลจึงเขียนลงไขลานสืบตามความพอใจ อันนั้น จะเป็นสิ่งใด
 เล่า แล้วพระองค์ตรัสเป็นคาถาทพระองค์ได้ทรงสัคย์มาแต่สำนักพระ
 อรหันต์ว่า

“ ฟูพูเพว สันนิวาเสน	ปัจจุปัจขุนทีเคน วา
เฮวนเต ชายเต เปมี	อุปัจปลัว ยโถทเถ
กานานัน รกขติ สิท	สิโห รกขติ กานานัน
น ภเช ปายเกมิคเต	นภเช ปุริสาอมุเม
ภเชถ มิคเต กลุยาณ	ภเชถ ปุริสคคเม ”

อธิบายว่า ความรักพระยาสุเมตตธรรม มีในพระยาจันทบุรี ด้วย
เหตุที่ทรงพระองค์ไว้รวมอยู่กันด้วยกันมาแต่ในชาติก่อน ทั้ง ๒ พระองค์
จึงได้มีความรักซึ่งกันและกัน ประการหนึ่งรักกันด้วยอันเป็นประโยชน์
และเป็นคุณในอีกภพชั่วนั้น เช่นทั้งคอกอุบลและนำมาตกต้องกันเข้า
จึงชนยาน

อธิบายครั้งที่ ๒ ว่า ข้าเป็นทออาศัยและรักษาฝั่งราชสีห์ให้ช้อย
ความสุข ราชสีห์ที่รักษาไว้ไว้ให้ตกหนา ชาติท้าวพระยามหา
กษัตริย์ต่างประเทศใ้มาถืออย่าได้ห้าม เปรียบประทุกันน้ำมหาสมุทร
แม่น้ำใหญ่น้อยทั้งหมด ย่อมไหลไปสู่ที่นั้น ตลอดถึงกัน ไม่มีสิ่งกีดกัน
ให้ไหลเข้ามาทั้งกลางวันและกลางคืน อันนี้ฉันใด

อธิบายครั้งที่ ๓ ว่า บุคคลผู้เป็นนักปราชญ์ ไม่เคยได้เสียยัง
มิตรที่ชั่ว คนขายชอธรรม ย่อมเสียแต่มิตรผู้มียุญเสมอกันหรือยัง
และเป็นชายผู้ประเสริฐ พระยาจันทบุรีตรัสดังนี้ แล้วทรงรำพึงอยู่ใน
ปัญหาที่พระยาสุเมตตธรรม ฤทัยโทษที่พระองค์ได้นำเอานางอินทสว่าง
ลงสอดมาเป็นเมีย และพระองค์ได้นำเอานางทั้ง ๒ มาถวาย และ
ทรงให้ชื่อนางทั้ง ๒ มาให้เราปรากฏ นางคนที่ช่อมิ่งกลดปลาลงนั้น
ว่าพญานาคให้แก่ ๗ ประการ เป็นอันประเสริฐยิ่งนัก และเราขมิได้
เอาไว้กับตัวเราบุรุษนี้ เราให้นำเอาแก่ ๗ ประการไปถวาย โรงหลวง
ปราสาทและอุทยาน จึงยังเกิดมีแก่พระยาสุเมตตธรรมคอกหนา ดังนั้น
พระองค์จึงได้ให้ชื่อนางมาว่า มิ่งกลดปลาลง นั้นแล

พระยาจันทบุรี พระองค์ชำระล้างคณาจารย์วัน ๒ ทศมิงคลก
กตัญญูนี้ ให้รู้ว่าพระราชทานคอบุคตได้แก่ ๗ ประการ และได้
เป็นใหญ่ในชมพูทวีป ท้าวพระยาทั้งหลายได้นำเอานางมาถวายดังนี้
จึงให้ชื่อนางนั้นมาว่า มิงคลกกตัญญู ท้าวพระยาสมิตถรรวมอภัยโทษก็
เราได้นำเอานางอินทสว่างลงชอกมาเป็นเมียนั้น พระองค์จึงให้
พราหมณ์ทั้ง ๕ มาราชากิแยก และให้เชคกัณฑ์ เพื่อเทศน์

พระยาจันทบุรีทรงรู้แจ้งในปัญหาเหล่านี้ในพระทัยแล้ว จึงแจ้ง
กล่าวคาถาภายหลังให้พราหมณ์ทั้ง ๕ ไต่ถ้อย ท้าวพระยาพราหมณ์ทั้ง ๕
ได้นำเอานางมาพร้อมแล้ว แต่มีได้ถวายเมื่อราชากิแยกนั้น พระองค์
ทรงคำนึงถึงใจแห่งคนทั้งหลาย มีหมื่นหลวงกลางเมืองเป็นต้น พระ
องค์จึงตรัสเป็นคาถาว่า “โกโธ ปลาโส กติมาโน มายา สาเดยยุ
อิฐา อุปปเนตฺตทพฺโพ สวรกมาโน อสฺมิเชยฺย มขฺเขรียโก สขุช-
มทโท มุฑฺถสฺสติ ทุปฺพณา ทุพฺพจฺจ ทุเสวิ อหฺวิกั พุทฺธิจฺจ อสฺสติโก
อินฺทริยสฺสโร อคฺคติโก โขภาสีโก มหฺขุโธ โอบุคฺคปฺป อชนฺติ
คฺรุจฺจโต อชฺริยา อคฺคิ มหิตฺสฺสนํ อสฺสิจฺจ ธี” ดังนี้

พระยาจันทบุรีทรงทราบตลอดแล้วว่า พราหมณ์ทั้ง ๕ มีศีล
ประเสริฐแท้ แต่ทว่าคนทั้งหลายที่เป็นขุดชน หากบุญแพ้แข่งแข่งเอา
พระองค์จึงตรัสแก่คนทั้งหลาย ว่าบุคคลเกิดมาในโลกนี้ มีความ
มักโกรธหนึ่ง ลึกลับท่านหนึ่ง มีมานะมากหนึ่ง มีมายาอันปกปิด
บาปไว้หนึ่ง มีความคดในข้ออันกระดูกและใจหนึ่ง มีความชอบ

อุษยาแก่ท่านหนึ่ง มีความโกรธแล้วอาฆาตหนึ่ง มีใจกระต้างคัง
เสาทินหนึ่ง คิดเคียดผู้เฒ่าผู้แก่และสมณพวกรวมหนึ่ง มีใจมานะ
นิกน้อยหนึ่ง ๑๐ ประการนี้ ย่อมมีแก่บุคคลผู้มิได้เป็นนักปราชญ์
ย่อมให้บังเกิดขึ้นในตนตัว เมื่อว่าเป็นดังนี้

คนทั้งหลายเหล่านี้ หามิตรให้เขียนประโยชน์แก่ตนมิได้ เทียบ
ย่อมมีกักระหนพันประมาณ มักเกียจคร้านภาวนา เท่าชอขยยัง
กามคุณและมัวเมาอยู่เป็นนิตย์ และมีความประมาทปราศจากสติ
และหาปัญญามิได้ เป็นผู้ว่ายากสอนยาก เทียบย่อมเสพมิตรผู้
ที่ชั่ว และเป็นผู้ขี้มีละอายค่อขาย และเป็นผู้รู้ปลิ้นจากคำเจ้าคน
และเป็นผู้ไม่เชื่อคำสอนพระพุทธเจ้า จึงมิได้สำรวมอินทรีย์ของตน
เป็นผู้ไม่ชอบสันโดษ มักมากด้วยอาหาร มักมากด้วยสมบัติ ไม่มี
ความพยายามละเสียจากขาย และเป็นผู้ไม่มีความอดใจ ไม่มีความ
ยำเกรงต่อครูบาอาจารย์ของตน จึงหาสิ่งขริขรรรมอันขาวในใจมิได้
เท่ามองดูแต่ชายผู้ถ้อย แล้วไปมัวสมถกด้วยชายผู้นั้น จึงได้หลงอยู่
ไม่รู้พ้นไปได้แล

คนทั้งหลายได้ยินดังนั้น ก็มีความคิดถึงโทษของตนเป็นอัศจรรย์
ยิ่งมีความเลื่อมใสในพระยาจันทบุรี ว่าเป็นดังพระองค์ใดเห็นด้วยพระ
เนตร และทรงสั่งสอนพวกเราทั้งหลายให้รู้ยังคลองที่แท้จริง แล้ว
เขาทั้งหลายจึงพร้อมกันไหวกราบทูลว่า เมื่อเป็นดังนั้นขายจักมีอย่างไร
พระยาจันทบุรีจึงทวิสเป็นคาถาว่า

“อด ป่าปานี กมุมานิ อกรโณโต น พุชฺณติ
เสหิ กมุเมหิ ทุมเมโไฮ อคฺคิทฺทฺโคมว ตปฺปติ”

อธิบายว่า บุคคลใช้ไม้ไผ่กระทำกรรมอันเป็นบาป ก็ไม้ไผ่ที่รู้อย่าง
วิบากแห่งคนว่าเป็นบาปโทษใด ๆ บุคคลตั้งไม้ไผ่กล่าวมาแล้วแต่
ก่อนนั้น ไม้ไผ่ก็เกิดในรกทหนทุกขเวทนา จึงจะได้รู้จักยังกรรมวิบาก
แห่งตน แล้วคนทั้งหลายจึงทูลว่า จะกระทำสิ่งใดจึงจะหายจาก
กรรมวิบากนั้น ๆ พระยาจันทบุรี จึงทูลเป็นคาถาว่า

“อပ္ปมาโท อมคํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อပ္ปมคฺคา น มียนฺติ เย ปมคฺคา ยถา มคา
สทฺโฆ สึเลน สมฺปนฺโน ยโสโถคสมปฺยิโต
ยํ ยํ ปเทสํ ภชฺติ กคฺถ กคฺถเว ปุชฺชิตฺติ”

อธิบายว่า บุคคลเหล่าใดขบประมาทหลงลืมในกุศลบุญ และคุณ
แก้วทั้ง ๓ ประการนั้น เป็นคนของอินทรีไต่ถึงยังพระนิพพาน บุคคล
เหล่าใดมีความประมาทในคุณแก้ว ๓ ประการนั้น หากเป็นคนของ
แห่งความตาย และผู้ที่มีไม้ไผ่ประมาทนั้น ถึงแม้ว่าตายแล้วก็โทษชัวยัง
ยังมีชีวิตอยู่ บุคคลที่มีความประมาท ถึงแม้ว่าชีวิตมีอยู่ก็โทษชัวยัง
ตายแล้ว บุคคลที่ประกอบไปด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย และเป็นผู้อยู่
ตั้งอยู่ในศีลนั้น ข้าวของเงินทอง ลูกเมีย ช้างม้า ยศศักดิ์ก็มีไต่ละเสียบ
แม้ว่าบุคคลผู้นั้นไปตกประเทศใดก็ตาม คนทั้งหลายก็เทียวย่อมสักการ
บูชาไม้ไผ่ชาก เปื่อยขบประคุดึงฝนที่ตกลงมาแต่ที่สูง ย่อมไหล

ลงไปสู่มหาสมุทรทั้งสี่ ^{๕๕} ลินโค

พระยาขันทุบุรี คริสต์กาลาท้งหลายจบลงแล้ว พระองค์ทรงหล่อ
เทียนเงินเทียนทองหนักเล่มละ ๑๐๐,๐๐๐ คำลึง คอกไม้ทองเงิน
หนักคันละ ๑๐,๐๐๐ คำลึง พร้อมด้วยขันเงินขันทอง และพระชรรค์
ไชยศรี คัมแก้ว คาบ คัมแก้ว ทั้งสิ้น ^{๕๕} ที่เป็นของเจ้าสังขวิชัยกุมารนั้น
ทรงจารึกพระนามคึกเทียนทั้ง ๒ ^{๕๕} เพื่อนำไปถวายพระยาสุเมธิตธรรม
ให้ทรงทรายในความนอบน้อม แล้วพระองค์จึงตรัสสั่งให้นายช่าง
เขาไม้รังมากระทำเป็นปราสาทหลังหนึ่ง ^{๕๕} ฟูให้แล้วไปด้วยเงิน และ
ให้อาณัติสาฎกมุงหลังคา ทรงกระทำเป็นคอกบุญชริก ๑๐ คอก แล้ว
ไปด้วยเงินไว้ในปราสาท ประดับประดาไปด้วยเครื่องประดับสวยงาม
ยิ่งนัก ^{๕๕} เพื่อบอกข่าวว่ามีพระอรหันต์ ๑๐ องค์ อยู่ในพระนคร แล้ว
ให้ช่างเอาทองคำมาแผ่ออกให้เย็นแผ่น ขนาดยาว ๓ วา กว้างวาหนึ่ง
ให้เขียนเป็น รูปมหาสมุทร และ รูปสะพาน พร้อมด้วยรูปพระสังฆเถระ
และรูป อินทร์พรหม เทวบุตร เทวคา พร้อมด้วยรูปชาวพระนครได้
สะพานข้ามไปมาอยู่มิได้ขาด ^{๕๕} เพื่อให้แจ้งในสภาวะของพระองค์ว่า
ปรารภนาพระโพธิญาณ

แล้วพระองค์จึงเอาเครื่องราชบรรณาการนั้น ๆ พระราชทานให้
แก่พรหมณทั้ง ๕ และหมื่นนันทอาราม พร้อมด้วยบริวาร ฝ่ายใค้มี
หมื่นหลวงกลางเมือง และหมื่นรามเมือง หมื่นประทุมมเมือง หมื่น
พระนารุ่่ง หมื่นเซียงสา หมื่นแก้ว ^{๕๕} นำไปถวายพระยาสุเมธิตธรรม

คนทั้งหลายที่ออกนามมาแล้วนั้น ก็พร้อมกันกราบทูลลาไปสู่ที่อยู่
แห่งตน ๆ

ส่วนพราหมณ์ทั้ง ๕ นั้น เมื่อกลับไปถึงเมือง มรุกชนครแล้ว
ก็นำเครื่องราชบรรณาการนั้น ๆ เข้าไปถวายพระยาสมิตตธรรม เมื่อ
พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นวัตถุข้าวของทั้งหลายนั้น ๆ ทรงรับเอา
แผ่นทองคำมีรูปสะพาน และรูปมหาสมุทร พร้อมทั้งดอกบุนนาค ยกขึ้น
เหนือพระเศียร ถึง ๓ ครั้ง แล้วจึงตรัสว่า หน่อพุทธจักรเกิดแล้ว
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุถึง ๑๐ องค์ กล่าวคือ ดอกบุนนาคนั้น

ครั้งนี้แล้ว พระองค์ตรัสเป็นคาถา ถึงที่พระองค์ทรงได้เป็นอุป
นิสสัยมาแต่เมืองร้อยเอ็ดประเทศ ก็ดกด้วยพระองค์มาว่า

“ทุลลโภ ยฺวีสาชฌโณ น โส สพฺพุตฺต ชายติ
ยถฺถ โส ชายติ ชิโร ทํ กุฬํ สุขเมธติ”

อธิบายว่า บุคคลที่เกิดมาเป็นบรมผู้อาชาในยนั้น หาได้ยาก
บุรุษที่เป็นอาชาในยนี้ มีที่นอนเกิดในที่ทั่วไป เป็นบางแห่งที่จะมีบังเกิด
ขึ้น เมื่อว่าบรมผู้อาชาในยเกิดมีในที่ใด คนทั้งหลายอยู่ในที่นั้น ก็มี
ความสุขในโลก

แล้วพระองค์จึงตรัสถามพราหมณ์ทั้ง ๕ ถึงเหตุการณื ประเทศ
บ้านเมืองของพระยาจันทบุรี พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงทูลถวายโพล่งว่า
“อินทสิริเจียมบาง ส่างสอง หนองสาม ลำน้ำสี่ ศรีหาแห่ง แจ่งส่อน

๑. “แจ่งส่อน” ในที่นี้หมายถึง กงจิตรแก้วมีอยู่ในที่นั้นทั้ง ๔ ทิศ หรือ ๔ มุม

๑๑๔

กึ่งนี้ พระยาสมิทธกตธรรม มีพระประสงค์จะใคร่ให้พราหมณ์ทั้ง ๕
แต่งลักษณะโฉลกเมือง พระองค์จึงใ้พระราชทาน ค่ายค้ำแก้ว ผัก
ทองคำ ที่พระยาจันทบุรีถวายมานั้น แก่พราหมณ์คนละเล่ม

ทันใดนั้น พราหมณ์ทั้ง ๕ จึงบอกแก่กันว่า พระองค์พระราชทาน
ค่ายแก่เราทั้งหลายนี้ ด้วยพระองค์ทรงเลื่อมใสและพอพระทัยจะทรง
ทราบ จึงกราบทูลว่า อินทสิริเจียมขางนั้น เป็นชื่อของเทวดาคตนหนึ่ง
อยู่รักษาราชสมบัติของพระยาจันทบุรี เทวดาคตนนั้นสถิตอยู่ปราสาท
โรงหลวง เป็นใหญ่กว่าเทวดาทั้ง ๕ ดังที่ข้าพเจ้าทั้งหลายจะได้ทูล
ถวายต่อไปข้างหน้านั้น

ขอทูลข้าพเจ้าทั้งหลายปวงราชนามนั้น ด้วยเหตุแห่งชวคไม่เจนน
ของพญานาค และชื่อทพระอรหันต์ทั้ง ให้ว่า บริจันช่วยด้วย เมื่อดวง
เป็นพ่อน่าว่าเป็นผู้ข้าเพื่ออยู่ณนั้น เช่นคน ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงใ้ใ้เอา
ชื่อเทวดา ๒ คน ทักษานามมงคลมาสรรสรรราชาภิเษก ประสมกัน
เข้าคามแพสแห่งครกถ้ำวานั้น ด้วยมีแท้ ส่างสองนั้น เทวดาคตนหนึ่ง
ชื่อว่า ปรีดิทธิศักดิ์เทว อีกคนหนึ่งชื่อ รตนเกตุ ศึกษานำลินมงคลคน
ละลิน และลินน้ำอันนั้น พญานาคเป็นผู้คุ้มควัก ออกมาแต่ข้อแก้ว
๗ ประการ อันเป็นมงคล ให้ไหลออกเป็นร่องน้ำไปกำหัวเมือง มาตก
แม่น้ำของ เลยโรงหลวง และหนอง ๓ อันนั้น มีเทวดาคตนหนึ่ง ชื่อ
อินทผลของ มีสมอันหยิก อยู่ในขัง กำไ้เวียงนั้น อีกคนหนึ่งชื่อ
สราสัทธิ อยู่รักษาสระน้ำทคนเวียงกำเหนือ เทียรข้อมรักษาคตนทั้ง

หลาย และคุณแลยังคุณและโทษของอาณาประชาราษฎร์ในพระนครนั้น
 เทวดาอีกคนหนึ่งชื่อ มัจฉานารี รักษาพระยาจันทบุรี พร้อมด้วยข้าทาส
 บริวารในพระราชสำนักทั้งสิ้น

ลำ ๔ นั้น มีนาค ๔ ตัวเป็นผู้วินิจฉัยใคร่ทรงองค์คุณและโทษ
 ของอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลาย ตัวหนึ่งชื่อ เอกจักษุ อีกตัวหนึ่ง
 ชื่อว่า กายโลหะ นาค ๒ ตัว อยู่นอกเวียง ตัวหนึ่งชื่อ สุกันธนาคร
 อยู่ท่าคทวายกลางแม่น้ำ อีกตัวหนึ่งชื่อ อินทจักษุ นาค อยู่ปากห้วย
 มงคล

ตัว ๕ นั้น มีนาค ๕ ตัว อยู่รักษาครี่เมือง เป็นใหญ่กว่านาค
 เองทั้งหลาย ด้วยมีแท้ว พทโธธปาปนาคนั้น เป็นใหญ่กว่านาค
 ทั้งหลายที่เคยออกชื่อมาแล้วข้างคณน

ส่วนพญาสุวรรณคณนั้น เป็นใหญ่กว่านาคทั้งหลาย แต่ที่ว่า
 ท่านได้คงอยู่ในสรวงคณนี้ รักษาภังจักรแก้วพระพุทธเจ้า ทภเวียง
 เทคนิจงโคกล่าวดังท่าน ท่านมาในทน ก็แต่ในเวลาที่มาเนรมิตบ้าน
 เมืองไว้ให้แก่พระยาจันทบุรีเท่านั้น แล้วก็กลับไปอยู่หาความสุขของ
 ท่านตามเดิม

ส่วนนาคทั้งหลาย ๕ ตัว ที่มามมาแล้วข้างคณนนี้ เทียรยอม
 อยู่รักษาบ้านเมืองและพระพุทธานุชาสนา และแจ้งทมิแก้ว ๔ ลูกนั้น
 คือพระพุทธานุชาสนาที่เสด็จมายนพักอยู่ที่ริมหนองคันทเสธนา ทรงไว้
 ภังจักรแก้วทนนแห่งหนึ่ง แล้วพระพุทธานุชาสนาเสด็จข้ามน้ำของไปประทับ

ฉันทว่าในร่มไม้ป่าแข่ง ทภูเขาสลวง ทนเป็นกงจักรแก้วอกแห่งหนึ่ง
แล้วพระพุทเจ้าเสด็จกลับ ข้ามแม่น้ำของไปซ้าย ไวรอยบาทลักษณะ
กงจักรแก้ว และฉันทเพนทเวณฑลของตนนี้ แห่งหนึ่ง ข้านอยทั้งหลายก็
เห็นโดยลำดับ เมื่อกลับคนมาจึงได้ไหว้กงจักรทเวณฑล

แล้ว ข้านอย ทั้งหลาย จึงได้ พิจารณาตาม คลองพระเนตรพระ
พุทเจ้าเปล่งไปทกหนองทานทั้ง ๒ แล้วพระองค์เสด็จจากเวณฑล
มาอธิบายรอยบาทลักษณะไว้ ทก่อนหินเหนือเมืองเรานี้ แล้วจึงเสด็จ
ไปสถิตภักดิ์พรา เสมอเมืองเก่าศรีโคตรของ ทรงอิงคันรังเปล่ง
พระเนตรไปเมืองโคตรของ ๆ จึงได้รุ่งเรืองเพื่อเหตุนี้ แล้วทอก
พระเนตรมายัง เมืองมรุกขนคร ๆ จึงได้รุ่งเรือง เป็นใหญ่ในชมพูทวีป
พระพุทเจ้าเปล่งพระเนตรไปที่บาทลักษณะเรือนปลา แล้วเสด็จ
กลับคนมายังทโคสนน ภายหน้าโพ้นเมืองมรุกขนครก็จะย้ายกลับคืน
ไปดังทนน เจกษณหนึ่ง ก็จักบังเกิดในทของพระองค์พระวาทาน
จึงกล่าวคาถาที่ได้มาแต่สำนักพระอรหันต์ สยคำพระพุทเจ้าว่า

“ สจฺจํ ภณณ กุชฺฌเฉยฺย ทชฺช อပ္ปสฺสมี ขาจิโต เขเตหิ
จาเนหิ คจฺเฉยฺย เทวานํ สนฺตึเก ”

บุคคลพึงกล่าวยงคำสัตย์เพียง ท่านให้ชาวของนอยกคิ พงใจ
วัยเอา แม้ว่าทวมินนอย ก็พึงใจให้เป็นทานแก่ผู้มาขอท้วยคน ๓ ประการ
นี้ เทียรยอมไปสู่สวรรค์เทวโลก “ ทานสฺสณฺจ สกฺกจฺจํ สุกฺวา
อมมํ ปสฺสึทถิ สจฺจํ ขนฺติ ฯ กตญฺญู ทิณฺณานํ รัตนํ สวิ อิมานิ

สกุตปุณฺณานิ สมฺมา สมฺพุทฺถวณฺณิตํ มหปฺผลํ ฯ สพุเพสํ อสง-
เขยฺย อนนฺตํ”

บุคคลกระทำบุญให้ทานรักษาศีล ควบคุมการระ ฟังธรรม ควบคุม
ยินดี มีคำสัจย์ ออกตน และรู้จักท่านใดก็ตามทำไว้แล้วแก่ตน และ
ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย บุคคลทั้งหลายที่ใดก็ตามทำนั้น ๆ พระ
พุทธเจ้าย่อมทรงสรรเสริญว่าดี มีอานิสงส์ผลได้อสงไขย หาที่สุดมิได้
แก่บุคคลผู้นั้นแท้จริง

“ อโกลเรน ชินเ โภถ อสํฐํ สาธุนา ชินเ
ชินนทริยํ ทานเนน สจฺเจนาลิกวาทีนํ”

บุคคลผู้ขี้มักโกรธ ย่อมแพ้ผู้มักโกรธ บุคคลผู้ขี้ขลาด
ย่อมแพ้บุคคลผู้เป็นขี้ขลาด บุคคลผู้มักให้ทาน ย่อมแพ้ผู้ตระหน
ในกาไรให้ทาน บุคคลผู้มีสัจย์ ย่อมแพ้บุคคลผู้มีสัจย์ “ ปาตุถเก
สุคฺคา พิชฺฐา ปฺรหฺตุเถ คคํ ฉมฺมํ ยถา อิจฺเจ น ลพฺภติ”
พระพุทธเจ้า ท้าวถลขคนมายงตนน เหตุนี้ เมืองมรุกชนครเท่าจักได้
เป็นใหญ่ สมัยเมื่อมหाराชเจ้าตนมีบุญสมถาวรนแหละ แม้ว่าพระพุทธ
ศาสนาจักจะเป็นมีชัยนิมิตศาสนา ด้วยเหตุว่าพระพุทธองค์ได้อธิษฐาน
รอยพระบาทไว้ที่กอนหินในนากำเหนื่อเมือง แล้วจึงเสด็จมาประภิชฐาน
กงจิตรแก้วไว้ที่ภูกำพรา ทรงประทับองค์นรงทนน

ส่วนเมืองทนองหนนทั้ง ๒ นั้น ก็ห้ามเหมือนแต่ก่อนไม่ ด้วย
เหตุพระพุทธเจ้า ทอดพระเนตรไป ทาง เมือง พระยาจันทบุรี ๆ นั้นและ

ประเสริฐยิ่งนัก เหตุที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากภักทิวาไปเมืองหนอง
หาน แล้วพระองค์เวียงนกลยคนไปไว้กัจจิมิถ์แก้วทกภูเวียง จึงเสด็จ
ไปคายนันทกัจจิมิถ์ วกัจจิมิถ์แก้ว ณท่ามกลางแม่น้ำของ ไหลผ่านเมือง
พระยาจันทบุรีไป ที่คายนันทกัจจิมิถ์จึงเกิดเป็นเมืองขึ้น รุ่งเรือง
ไปด้วยพระพุทธศาสนา แต่ทว่าจะต้องเข้าไปอ่อนน้อม ขึ้นแก่เมืองที่
พญานาคเนรมิตให้แก่พระยาจันทบุรีนั้น ถึงแม้ว่าเมืองมรุกขนคร ก็
ฉนั้นเดียวกัน ด้วยเหตุว่าพระพุทธเจ้าได้มาไว้กัจจิมิถ์แก้วทรมหนของ
คนแพเสื่อนานก่อน พระองค์จึงได้เสด็จกลยคนไปทางข้างขวา วกัจ
จิมิถ์แก้วและพงศ์เสมอกันทุกแห่ง ข้าน้อยทั้งหลายได้พิจารณา
โลกเมืองตามคัมภีร์ศาสนานครนันทที่ไคเรียนมา และได้เอาพื้น
เมืองทั้ง ๓ มาเข้าประสมกันก็ ตามที่พระพุทธองค์ได้เสด็จมาสู่เมือง
สุวรรณภูมินั้น เอาคองเข่นอชิตีเข้าแพคกันก็ เมืองมรุกขนครถูก
มีชัยนิมนคร เคษเข่นอชิตีราชา ภายหน้ามีฉนั้น

ท้าวพระยาของคไคจกมาเข่นใหญ่ ขมีอาณาคณณสมภวารน้อย
จกไคเข่นอนแก่เมืองทกวางขวาง คือเมืองที่พระยาจันทบุรี กิณอยู่ ณ
ท่ามกลางขัตติ เมืองทกขณที่คายนันทกัจจิมิถ์ ก็ถูกไซคิราชาเขา
ส่วนสังฆไซคิมาลัย ภายหน้าท้าวพระยาคนไคมาเสวยราชสมบัต
ชอยกระทำยุทธกรรมมากนัก แต่ภายหลังก็จะเสียมคณนย์เสีย ด้วย
เหตุว่า เคษสุวรรณราชา มีในคัมภีร์ศาสนานคร แต่ทว่าจกรุ่งเรืองแต่

สังฆเถรเข็นใหญ่ยิ่ง เทกว่าโลกศาสนานครนิทาน ในคัมภีร์สังฆ
 ราชา อธิปไตยพระพุทธานุชา ถูกข้าน้อยทั้งหลายฝูงเป็นพราหมณ์
 เวทคุ ไท้แจ่งในคัมภีร์เทศกัณ ขอลถวายแก่มหาราชเจ้ากัซ้าแล

ขณะนั้น พระยาสุเมตคธรรม พระองค์ทรงยินดี จึงตรัสว่า
 สาธุ สาธุ แล้วจึงพระราชทานข้านี้รางวัลแก่พราหมณ์ทั้ง ๕ เป็น
 อันมาก จึงตรัสสั่งให้แต่งโลกเมือง และรพรอบกองจิตรแก้ว กับทั้ง
 รูปแม่นำใหญ่ มีน้ำของ เป็นต้น พร้อมทุกสิ่ง คึงที่ใดกล่าวมาแล้ว
 ข้างคันทันนี้ เขียนลงในแผ่นผ้าขาวด้วยเส้นหมึก พร้อมทั้งรูปสิ่งที่เป็น
 มงคล ไว้ให้บุคคลที่มิขัญญาพิจารณาคุณแป้นแม่น้ำ และรูปนั้น ๆ เทอญ
 ว่าด้วยพราหมณ์ทั้ง ๕ กลับคืนสู่เมืองมรุกขนคร
 จบแต่เพียงเท่านี้

ต่อคันทันไป จะใดกล่าวถึง เจ้าพุทธรัชชิต ธรรมรัชชิต สังฆรัชชิต
 เถระที่นำสัตว์วิหริกทั้ง ๕ มีมหารัตนเถระเป็นต้น ไปสู่เมืองราชคฤห์
 นำเอาพระบรมธาตุหัวหน้าพระพุทธเจ้า ๒๕ องค์ ธาตุเขี้ยวฝาง ๗
 องค์ พระธาตุผ้าคันชวา ๕ องค์ มายังอยู่ที่เมืองคอนราชนคนทง
 พระอรหันต์ทั้ง ๘ รู้แจ่งในพฤกคิกการณว่า ครงเมื่อพระศาสดายังทรง
 ทรมานอยู่ พระองค์ใดเสด็จมาสถิตที่ถ้ำแก้ววิหริการ ระหว่างภู
 ๒ ลูก ถัดละไว้นั้น พระอรหันต์ทั้ง ๘ จึงได้พร้อมกันไปจารกพนมบ้าน

พื้นเมืองและอุปเท่ห์ที่ทานทั้งมวลไว้ในแผ่นดินและพื้นพระธาตุพระพุทธรูป
เจ้าที่จะได้ไปประดิษฐานอยู่ในชมพูทวีป และพื้นรอยพระบาทลักษณะ
พร้อมทั้งศาสนานครนิทานไว้พร้อมสรรพ

ส่วนพระอรหันต์ทั้ง ๓ ที่เข็นอาจารย์ จึงสังคายน่าทั้ง ๕ ไว้ว่า ให้
นำพระบรมธาตุที่ได้มานั้น คือพระธาตุหัวเข่า ให้เอาไปประดิษฐาน
ไว้ที่ภูเขาหลวงนั้น ส่วนพระธาตุฝ่าเท้าขวานั้น ให้นำไปประดิษฐาน
ไว้เมืองลาหนองคายน พระธาตุเขี้ยวฝางนั้น ให้นำไปประดิษฐานไว้
ที่เวียงงัว ๓ องค์ และที่หอแพ ๔ องค์ ครั้นสั่งเสียเสร็จแล้ว พระ
อรหันต์ผู้อาจารย์ทั้ง ๓ ก็กลับคืนไปสู่เมืองราชคฤห์

ขณะนั้น พระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงนำเอาพระบรมธาตุพระพุทธรูปเจ้ามา
ประดิษฐานไว้ที่ริมไม้ป่าแข็ง ที่ภูเขาหลวง ครั้นนั้น พระยาจันทบุรี
พระองค์ได้ทรงทราบความจากหมื่นกลางโรงว่า พระอรหันต์ ๕ องค์
กลับจากเมืองราชคฤห์ ได้นำเอาพระบรมธาตุพระพุทธรูปเจ้ามา พระ
องค์ทรงชื่นชมยินดียิ่งนัก จึงครั้นสั่งอำมาตย์ให้ไปรับนางอินทสว่าง
ราชเทวีรัตนเกสรี พระนางทรงทราบในการขณู จึงได้เอาทองคำหล่อ
เข็นรูปสี่เหลี่ยม ๔ ศอก หนักตัวละ ๑๐,๐๐๐ ตำลึง แล้วพระนางให้นำ
สิ่ง ๔ ศอกมาตั้งรวมติดกันเข้า หันหน้าออกตัวละทิศ แล้วเอาทองคำ
๒๐,๐๐๐ ตำลึง หล่อเข็นรูปอุโมงค์ ประดับด้วยแก้ว ครั้นเสร็จแล้ว
พระนางจึงให้เอาสิ่ง ๔ ศอกนั้น พร้อมด้วยอุโมงค์ ลงสู่เรือพระที่นั่ง
เสด็จยาตราไปสู่ที่ศาลาออกพระสวามี

ขณะนั้น นางทั้ง ๒ จึงมาคอยการระไววันช้อยู่ณที่นั้น พระนาง
เห็นนางทั้ง ๒ มีพระทัยรักใคร่ขึงนัก พระนางจึงพระราชทานเครื่อง
ยศ เช่นคันฉ่อง ขัน ถาดทองคำ ม้าทองคำประดับเพชร ขันเกล้า
ทองคำประดับเพชร ค่างหูกทองคำฝังเพชร พร้อมทั้งพระภษาทกลึง
เล่มอกกันทั้ง ๒ นาง แล้วพระยาจันทบุรี จึงได้นำอัครมเหสีทั้ง ๓ ไป
สู่ภูเขาสลวง เพื่อกะทำการสักการบูชา

ขณะนั้น พระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์ จึงได้พร้อมกันอธิษฐานพระบรม
ธาตุว่า ฅ็ว่าพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าจะประดิษฐานตั้งอยู่ณภูเขาสลวง
ตลอดกาล ๕๐๐๐ พระวรรษา ในฐานันดรชั้นนวิเศษแท้ ขอให้แผ่นดิน
จงแยกออกเป็นหลุมให้ลึก ๘ วา กว้างด้านละ ๑๐ วา ทั้ง ๔ ด้าน
เทอญ

ทันใดนั้น แผ่นดินก็แยกออกตามคำอธิษฐานของพระอรหันต์
แท้จริง พระยาจันทบุรีทอดพระเนตรเห็นดังนั้น จึงตรัสสั่งให้เสนา
อำมาตย์ ก่อเป็นคูเมืองคั่นเวียงกันขึ้น แต่เท่าฝ่ายทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ
๕ วา หนา ๒ วา สูง ๔ วา ๓ ศอก หินทุกก้อนถมค คนทั้งหลาย
ไปเที่ยวหาหินมาได้แห่งละเล็กละน้อยไม่พอ

ทันใดนั้น บัพพารนาถ จึงเนรมิตเป็นผ้าขาว ถือไม้แทกคำตัว
เมื่อเป็นนาคนั้น มาบอกแก่คนทั้งหลายว่า หินของแกกของไว้ของ
คะวันตกตรงนั้นมากหลาย ท่านทั้งหลายจงไปเอามาก่อให้แล้วเทอญ

๑. “ไม้แทกคำตัว” ไม้วัดแก้ตัว

คนทั้งหลายว่าไกลหรือใกล้จ้ะ ผัวขาวว่าแทบไปแค่นี้ ๑,๐๐๐ ชั่วโมง
อนัน คนทั้งหลายว่าไม่แทบยวนัก เรียบไป ผัวขาวจึงทำให้ไม
นนทกลงมาให้โตเต็มชวาคำม คนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ด้วยไม
นน เขาจึงเข้าไปไหว้พระอรหันต์และกราบทูลพระบาทันที่ชื่อว่า ผัวขาว
ปะไมอนันไวทหนค่อหน้า

พระอรหันต์จึงบอกแก่คนทั้งหลายว่า นนค้อยพพารนาคค้อยไค
พนญูเชานแทะละมาช่วยเรา ท่านทั้งหลายจะหาแผ่นดินไคง่ายไมยาก
แล้ว คนทั้งหลายผู้ไคแรงเหกนจากพระอรหันต์ จึงเอาไมวัดแก
คั่นไปไค ๑,๐๐๐ ชั่วโมงสุค พอพบหิน ๓ ก้อนงามนค คนทั้งหลาย
จึงพกกันว่า ไมเอา ๆ เราควรเอาไมวัดไปไคแนกอน พญานาค
บอกวาคินมีมากนค คนท่วคและคนทั้นขวาวคมาไค ๑,๐๐๐ ชั่วโมง
แล้ว ก็ไมเห็นมีกของหิน ฝ่ายคนทั้นจึงว่า ไคเท่าไคก็เอาเท่านั้น
อย่าให้เสียเวลาทมา แล้วจึงพากันหามเอาหิน ๓ ก้อนนั้นมา ทิน
ช้กเกิดขนมออกเป็น ๒ ก้อน เขาทั้งหลายจึงพร้อมกันหามเอามาอีก
คินนช้กเกิดมาอีกเป็นอนมาก ไมรู้จักหมคจกสัน คนทั้งหลายท
ไปเอาหินนั้นจึงพกกันว่า เราเห็นว่าสำเร็จแน เมื่อสำเร็จ เราทั้งหลาย
จึงพร้อมกันสร้างแปลง รปรอยเท้าพระอรหันต์ปากคว เป็นเครื่องหมาย
ไว้ในทน และจารึกไว้ว่า “ขาทลักษณะพระอรหันต์พนค้ำ” แค่นนมา

๑ “หด” ในที่นี้ ทำให้สั้น หรือย่น ๒ “วาคำม” หมายความว่า วาด

๓ “ปะ” ละทิ้ง ๔ “ปากคว” พุคจาแนนนอน, พุคอุคต้อง

คนทั้งหลายได้เห็นแล้วจึงไต่ถามกันว่าวันละ ๓ คืบ แล้วไปด้วยชะตาข
ลายจัน และมีการมหรสพบูชาทุกวันทุกคืนมีไต่ซำก จนสำเร็จ

พระยาจันทบุรีจึงตรัสให้ช่าง แผ่นทองคำ ๓ แผ่น ขนาด
กว้าง ๒ วา เป็น ๔ เหลี่ยม ขนาดหน้าเท่าโบลาน นางทั้ง ๒ ให้
ช่างแผ่นเงินที่บริสุทธิ์ คนละแผ่น ใหญ่และหน้าเท่าแผ่นทองคำ
หมื่นกลางโรงให้ช่างแผ่นเงินแผ่นหนึ่งหน้าเท่าแผ่นทองคำ พระยา
จันทบุรีจึงตรัสสั่งให้เอาแผ่นเงินทั้ง ๓ นั้น รองพื้น เอาแผ่นทองคำทับ
ลงไปทั้ง ๓ แผ่น แล้วจึงให้เอารูปสัตว์ทองคำเข้าบรรจุตั้งบนแผ่น
ทองคำ เอาโมงค์ทองคำตั้งบนหลังสิ่งหนึ่งอีกชั้นหนึ่ง แล้วพระองค์
จึงเอาเสื่อ ที่เชกจากขนาด และกายโลหนาคำให้นั้น ถวายบูชาอย่าง
สิ่งไว้ นางอินทสว่าง เอาผ้าสะไบขาวขลิบทองคำ ขึ้นทองคำ นาง
ทั้ง ๒ เอาผ้าสะไบเชิงขลิบทองคำ ของเหล่านี้ถวายบูชาอย่าง
สิ่งไว้ พระยาจันทบุรี ทอดพระเนตรเห็นนางอินทสว่างเอาขึ้นเกล้าใส่บูชา
ไว้ด้วย พระองค์ทรงคำนึงถึงเชกที่สหัสนาคให้ จึงทรงบูชาไว้ใน
ที่นั้นเหมือนกัน

ทันทีนั้น พระอรหันต์ จึงนำเอาพระบรมธาตุหัวหน้า ๒๕ องค์
ถวายพระยาจันทบุรี พระองค์ทรงรับเอาพระบรมธาตุเข้าบรรจุขวด
ไม้จันทน์ที่สหัสนาคให้นั้น ๑๐ องค์ ในขวดแก้วผลึกที่บริสุทธิ์สัก
เทวดาให้นั้น ๑๐ องค์ นางทั้ง ๓ รับเอาพระบรมธาตุที่เหลืออน

๑๒๔

เข้าบรรพในฉอบทองคำ นางละ ๓ องค์ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ใน
อุโมงค์ทองคำทองอยู่บนหลังสิงหนัน แล้วพระองค์จึงให้ช่างกระทำ
ยนต์ง่าว กวักแกว่งไว้ในต้นทอง ๔ ล้าน จึงกลบคืนให้เสมอกิ่งเก่า
พระอรหันต์ จึงให้คนทั้งหลายเอาหินที่ปราหมันฝังไว้แต่ก่อน มาฝัง
หมายไว้เสมอขอกอุโมงค์ เมื่อเสร็จการบรรพพระบรมธาตุแล้ว
พระองค์ก็เสด็จกลับคืนมาสู่พระนคร

ครั้นนั้น พระรัตนเถระ และ จุฬรัตนเถระ จึงพร้อมกันนำเอาพระ
บรมธาตุเขี้ยวฝาง ๔ องค์ มาประดิษฐานไว้ที่ท่าหอแพ ส่วนมหา
สุวรรณปาสาทพน้องนั้น นำเอาพระบรมธาตุเขี้ยวฝาง ๓ องค์ มาประ
ดิษฐานไว้ที่โพนจิกเวียงจัว ส่วนมหาสังฆวิษเถระนั้น นำเอาพระบรม
ธาตุผ้าเท้า ๕ องค์ ไปประดิษฐานที่เมืองลาหนองคาย นำเลี้ยงพ้อม
พร้อมกัวยชาวเมือง สร้างอุโมงค์สำหรับประดิษฐานพระบรมธาตุนี้
ไว้พื้นแผ่นดิน ขนาดกว้างด้านละ ๒ วา ๒ ศอก สูง ๓ วา แล้วไป
กัวยชะทายลายเงิน จึงเอาแผ่นเงินอันบริสุทธิ์ของพน แล้วนำเอา
พระบรมธาตุเข้าบรรพในฉอบทองคำ นำไปประดิษฐานไว้ในอุโมงค์นั้น

ครั้นนั้น พระอรหันต์ ย่าโต๋ ย่าเหนื่อ ก็เข้าสู่นิพพานเรียงวันคืนกัน
มหาสังฆวิษเถระ ก็กลับคืนมาหา มหาสุวรรณปาสาทพน้อง ที่โพนจิก
เวียงจัว แล้วพร้อมกันมาหา มหารัตนเถระเจ้าพนองที่หอแพ เพื่อ
จะได้พากันมาคารวะพระอรหันต์ทั้ง ๒ ที่เขาสู่นิพพานนั้น

พระอรหันต์ทั้ง ๕ มาถึงเสมอหนองแปวี่เซษฐุไซยนาค คำพอดิ
 เซษฐุไซยนาค จึงเนรมิตหอไชยไว้ ๕ หลัง ให้เข็นทัพกพระอรหันต์
 ทั้ง ๕ ครั้นรุ่งเช้าจึงไต่ออกมาถึงชยาค ช้ามสะพานเข้าไปในพระ
 ราชฐาน พระยาจันทรบริทรงบาศรแล้ว จึงอาราธนาพระอรหันต์ทั้ง ๕
 องค์ให้อยู่โปรด มหารัตนเดระพินอง มหาสุวรรณปาสาทพินอง เภิน
 ทามริมอเงเลาะเลยยคนไปหาที่อยู่สบาย ถึงเสมอหาคทวายผ่อทล่ำ
 ทินนเป็นทเทียวไปมาของเซษฐุไซยนาค ๆ เนรมิตเป็นผ้าขาว ถึอเผยก
 ไหมขาวพิน ๗ เกลี่ยว มาไหว้พระอรหันต์ทั้ง ๕ ว่า ข้านี้ถึอเอาเผยก
 อนน วัตแตร์มีน้ำของชินมาสุคเผยกแคค้วเมื่อเข็นนาคนัน ไท้ ๓๐ ชั้ว
 เผยกน ทินนเข็นมงคलयนงกแล พระอรหันต์ทั้ง ๕ รั้วว่าเซษฐุไซย
 นาค ภิรวินมนต์ทั้ง ๒ องค์ คอิ มหารัตนเดระ และ จุลรัตนเดระ ให้อยู่
 ในที่สุดคของเผยกทินน เซษฐุไซยนาคจึงว่า เจ้ากอยู่ทักกเผยกน
 ๒ องค์เทอญ

แล้วเซษฐุไซยนาค จึงเอาเผยกวัคแต่ข้ากกเผยกออกไปนอก
 ทางท้ายหนองคินแทเสอนานน ไท้ ๓๓ ชั้วเผยกเข็นที่สุด และทินน
 ก็เป็นทเทียวไปมาของเซษฐุไซยนาค ๆ จึงนิมนต์ให้มหาสุวรรณปาสาท
 และจุลสุวรรณปาสาทเดระอยู่ในทินน สถานทินน คนทงหลายจึงให้
 ชื่อว่า “ร่องนาคา” และทคนเผยกนนให้ชื่อว่า “ข้ากกเผยก”

เซษฐุไซยนาค จึงเอาเผยกนนมาทขเข้าเข็น ๔ ทข แล้วทค้ตออก

๑ “แปวี่” ปล้อง ๒ “เผยก” เข็อกสำหรับวัต, กระแส

ขีพพารนาคเอาผ้าสาฎกผืนหนึ่ง ยาว ๑๐ วา มาถวายพระสังฆวิเชียระ
 นาเลียงพอนม จึงนำเอาผ้านั้นมาตัดเย็บพระยาผ้า ห่มคทัง ๑๐ วา ผ้า
 นั้นก็เกิดเพิ่มขึ้นมาตามจำนวน นาเลียงพอนมก็เอาผ้าที่เกิดใหม่นั้น
 มาตัดเย็บพระยาผ้า จนครบทั้ง ๕ ผืน เมื่อครบจำนวนแล้ว ผ้านั้น
 ก็หายงเกิดขึ้นอีกไม่

และผืนที่หนึ่งก็นำเอาไปถวายมหารัตนเดระ ผืนที่ ๒ ถวาย
 รุตรัตนเดระ ผืนที่ ๓ ถวายมหาสุวรรณปาสาท ผืนที่ ๔ ถวายจุล
 สุวรรณปาสาท ผืนที่ ๕ ถวายมหาสังฆวิเชียระ ๗ ไท่ทรงผ้าแล้วก็มา
 รวมกันอยู่ที่ยาโพนภายนอก คินนนั้นมีความสุขยิ่งนัก ด้วยเหตุที่ไต่
 ทรงผ้าที่ขีพพารนาคถวาย

ครั้งนั้น พระอรหันต์ทั้ง ๕ ชายซึ่งในคาถา ๔ บท ซึ่งพระมหา
 กัสสปเถระเจ้าแสดงไว้แต่ชาติปางก่อนนั้นว่า “ตฤณนุติ นรคฤณนุติ”
 อธิบายว่า ผู้ประเสริฐเที่ยวทางมาพยกกันเข้า ก็เข้ายิ่งประเสริฐกว่าเก่า
 ไต่แก้่มหารัตนพนอง เมื่อครั้งเป็น พระยาสุวรรณภิงคาร และ พระยาคำ
 แดง ความข้อนุทาเทียบว่า เข้าไป “โก เว นรโก เว” ผู้ฉลาด
 ค้อผู้ฉลาดมาพยกกันเข้า ก็ยิ่งฉลาดมากยิ่งขึ้นกว่าเก่า ไต่แก้่มหาสุวรรณ
 ปาสาทพนอง เมื่อครั้งเป็นพระยาจุลฉัพพรหมทัต และพระยาอินทขีรูนคร
 ความข้อนุทาเทียบมาว่า ขามา “เฉยเยชา นรเฉยเยชา” ผู้รู้ค้อผู้รู้มาพย
 กกันเข้า ก็รู้ยิ่งกว่าเก่า ไต่แก้่มหาสังฆวิเชียระ เมื่อเป็นพระยานันท

• “พระยาผ้า” ในที่นี้หมายถึง ผ้าสำคัญในประเภทผ้าครอง

เสน ได้มาพบกับพระยาโคตรบรู ที่เมืองร้อยเอ็จประคู้ เข้ามาพอกัน
ในชาตินี้ ปัญหาเทียบว่า เขาไป “สาถนที นรสาถนที” ได้แก่
พระยาโคตรบรู และนางรัตนเกสรี พระยาจันทบุรี กับ นางอินทสว่าง
ลงชอก เคยเป็นสามีภรรยากันมาแล้วแต่ชาติก่อน เมื่อเที่ยวทางมา
พอกันเข้า ก็ยอมได้เป็นสามีภรรยากันโดยไม่ต้องสงสัย ทรงถาม
ปัญหาเทียบว่าเขือมานันแล

ครั้น พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๒ บ้าเหนือป่าไผ่ รุ่งแจ้งในป่าเพ
สนนิวาสนาของ พระยาจันทบุรี และพระราชนที ว่าเคยร่วมกันมาแต่
ชาติก่อน พวกจึงไปถึงพระยาสมิทธธรรมเมืองมรุกขนคร เพื่อได้
รู้ปนาพระอรุณจากพระพุทเจ้าที่ภูเก้าพร้าว

พระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงได้พากันไปสู่เมืองมรุกขนคร เข้าไป
บิณฑบาต คามริมแม่น้ำ ที่พระพุทเจ้าทรงอธิษฐานรอยบาทไว้ให้แก่
พญาปลา พระอรหันต์ทั้ง ๕ ครั้นออกจากพระนครมา ได้เอาข้าว
ให้ทานแก่ปลาทั้งหลายณที่นั้น แล้วกล่าวว่า “ที่ฉายโก โทท”
ปลาทั้งหลายจึงมีอายุยืนเทอญ คนทั้งหลายได้ยินถ้อยคำของพระ
อรหันต์ดังนั้น จึงให้ชอชานทนนั้นว่า “บ้านเชียงยง” แต่่นมา

แล้ว พระอรหันต์ ทั้งหลาย จึงได้กลับ ข้าม แม่น้ำไป ฉนข้าว ที่
พราหมณทั้ง ๕ ว่าเมืองมรุกขนครจะย้ายชนมาคงอยู่ณที่นั้น เมื่อพระ
อรหันต์กระทำกตกิจเสร็จแล้ว จึงพากันไปสู่ภูเก้าพร้าว ปฏิบัติธรรมซึ่ง
กันและกัน ครั้นรุ่งแจ้งมา มหารัตนเดระพนองจึงเข้าไปบิณฑบาตใน

เมืองอินทขันธ์ นคร โปรกพระยาอาวีที่เป็นจุลภิกษาของเธอทั้ง ๒

ส่วนมหาสุวรรณปราสาทพนองนั้น ไปยัชฌายาทในเมื่องที่ตนเกิด เพื่อโปรกพระยาปุคคฤณีพรหมทัต และนางยัชฌิมเทวี ที่พระภิกษา และพระมารดา เพื่อจะให้มาช่วยชูปนาพระอรังคชาตุ กัยด้วย พระยาสุมิตตธรรม ส่วนพระสังขวิษเดระ เข้ามายัชฌายาทในพระราชฐาน พระยาสุมิตตธรรมมรุกชนคร พระยาและนางเทวีแก้ว ทอดพระเนตรเห็นพระสังขวิษเดระ ห่มผ้ามีสีประศุกดังสีดอกคำที่พญานาคถวายนัน ทรงพระบศเลื่อมใสซาบซึ้งไปในพระชนนธสันดาน ประศุกดังลูกราชสีห์ ที่พลัดจากพ่อแม่มานาน แล้วจึงไต่มาพบกันเข้า และมีความกระสันต่อกัน ฉนนัน

พระยาสุมิตตธรรมพร้อมด้วยพระราชเทวี บ่มีอาการทรงพระองค์ อยู่ได้ มีพระทัยหวั่นไหวเหมือนคิงช่อของทกวัตแกว่งด้วยลมฉนนัน จึงไต่เสด็จลงมาจากปราสาท ขึ้นพระมหาเดระขึ้นไปสถิตในปราสาท แล้วถวายเป็นภัคคอาหารอันปราณีต แล้วพระองค์พร้อมด้วยพระราชเทวี จึงตรัสถามพระมหาเดระว่า เจ้ากุ่มอินทรย์อันหมตจกสะอาคแล้ว และเห็นที่เจริญตาเจริญใจของโยมยั้งนัก เจ้ากุ่มแต่ที่ไต่มาโปรกโยมเล่า

ขณะนั้น มหาสังขวิษเดระจึงทูลว่า อาคมาลูกแต่เมื่องร้อยเอ็จ ประศุกโพ้น มาเที่ยวแสวงหาบิดามารดา พระยาสุมิตตธรรมพร้อมด้วยพระราชเทวี จึงตรัสว่า บิดามารดาเจ้ากุ่มอยู่ณที่ใดเล่า พระ

มหาเถรเจ้าจึงทูลทอว่า บิคารมารดาของอาตมาอยู่เมืองศรีโคตรบองนี้ และ ข้าทูลทอไปอีกว่า บิคารมารดาของอาตมาภาพหนีจากเมืองศรีโคตรบองไปมีภรรยาอยู่ที่เมืองร้อยเอ็ดประเทศ เมื่ออาตมาภาพคลอเคลียออกมา ท่านทั้ง ๒ ได้ละทิ้งอาตมาภาพเสีย หนีมาอยู่ที่เมืองนี้

ขณะนั้น พระยาสุเมตตธรรมและพระราชเทวี ไม่ทรงทราบในถ้อยคำนั้น ๆ ทรงนึกหวั่นระออยู่แต่ในพระทัยว่า มหาเถรหลงพ่อแม่ เธอประจบไปด้วยความทุกข์ ทันใดนั้น มหาเถรเจ้าจึงทูลถามว่า มหาราชทั้ง ๒ เสกจากที่ใดมาประทับอยู่ที่นี้ พระราชาจึงให้ว่า โยมทั้ง ๒ มีได้จากที่ใดมา โยมหากเกิดแต่ตระกูลวงศ์ในตนเอง มหาเถรเจ้าจึงทูลว่า อาตมาภาพมิได้ทูลถามหาเชื้อพระวงศ์ อาตมาภาพทูลถามถึงชาติก่อนนั้น พระยาและพระราชเทวีจึงทูลว่า เจ้ากษัตริย์หรือมีเชื้อหรือ มหาเถรถวายพระพรว่า ถูกแล้ว

ในขณะนั้น อัจฉรย์ก็บังเกิดขึ้น เทพดาที่อยู่รักษาภิมิตรของพระองค์ และเทพดาทรงรักษาภาพราทั้งสี่ จึงพร้อมกันเบี่ยงหอยสังข์ขึ้นประโคมทั่วในพระราชฐาน และในทันใดนั้น เห็นตสนุกสนานยั้งนักคนทั้งหลายโคยันแต่เสียงสังข์ หากได้เห็นเทพดาไม่ จึงพร้อมกันให้เสียงสาธการแข่งแซ่ทั่วไปทั้งพระนคร

แล้วเจ้าสังข์วิเศษเถระ จึงถวายพระธรรมเทศนาแก่พระยาสุเมตตธรรมและพระราชเทวีว่า กรามหาราช อาตมานมาแต่เมืองพระยาจันทร์บุรี เพื่อไปรคมาทาบพิตรทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อชาติก่อนโพ้น

มหาราชได้เป็นพระยาโคตรบรู ครึ่งเมื่อพระศาสดายังมีพระชนม์
 อยู่ ได้เสด็จมาประทับแรมที่ภูเก้าพร้าว พระศาสดาทรงทราญในพุทธ
 วิสัย ครั้นรุ่งเช้าทรงผ้ากาสาพัด อ้อมเอายังบาตรเสด็จไปอิงคันทวัง
 ใต้เมือง เพื่อโปรดมหาราชให้ถึงสุข แล้วพระพุทธองค์จึงได้เสด็จ
 เข้าไปนิเทศขยาตในเมืองศรีโคตรบรู มหาราชได้ถวายนิเทศขยาต
 แล้วทรงปรารณาคำขุพระพุทธศาสนา ฉะเพาะพระพักตรพระศาสดา
 พระศาสดามีไ้ทรงรับเอาซึ่งบาตรจากมหายพิตร เสด็จลลาคนสู่ที่
 ประทับได้คันทวัง มหาราชทรงขัตยินดี อ้อมเอายังบาตรนำไปถวาย
 พระศาสดาถึงคันทวัง

ครั้งนั้น อาตมาเป็นน้องของมหายพิตร เมื่อมหายพิตรรุดจาก
 ชาตินั้น จึงได้ไปเกิดในเมืองสาเกตนคร เป็นพระยาเสวยราชสมบัติ
 ในเมืองร้อยเอ็จประตู ส่วนนางศวีรัตนเทวีก็เคยได้เป็นราชเทวีมา
 แต่ก่อน

ส่วนอาตมาภาพ ครั้นนั้นได้เป็นพระยานครเสน เสวยราชสมบัติ
 ในเมืองศรีโคตรบรูได้ ๑๓ ปี พระศาสดาจึงได้เสด็จเข้าสู่นิพพาน
 แล้วพระอรหันต์ ๕๐๐ มีพระมหากัสสปเถระเจ้าเป็นประธาน นำเอา
 พระบรมธาตุหัวอกของพระศาสดามาประดิษฐานไว้ที่ภูเก้าพร้าว อาตมา
 ภาพและพระยาทั้ง ๔ ได้พร้อมกันก่ออุโมงค์ที่ภูเก้าพร้าว ประดิษฐาน
 พระบรมธาตุหัวอกของพระศาสดา ครั้นนั้น พระยาทั้ง ๔ พร้อมด้วย
 ครัวอาตมา ได้ปรารณาให้ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่

สมทบแล้ว ขอให้สำเร็จพระอรหันต์ ฉะเพาะหน้าพระอรหันต์ ๕๐๐
มีพระมหากัสสปเถระเจ้าเป็นประธาน พระอรหันต์ทั้งหลายพร้อมกัน
อนุโมทนาในความปรารถนาทุกองค์ อากมาภาพจึงได้มาบวช และ
ได้สำเร็จพระอรหันต์ในชาติก่อนนี้ เมื่ออากมาจติจากชาติขึ้นเป็น
พระยานันทเสน ได้ไปเกิดในท้องแห่งนางศรัทธิตนเทวี พระราชเทวี
พระยารัษฎีประยูร ก็คือ มหาราชเจ้า กับทั้งพระนางเทวีแก้วกับคนแล

ครั้งนั้น เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย พร้อมใจกันอพยพหนีจากเมือง
ศรัทธิตนของ มาสร้างเมืองอยู่ที่ป่าไม้รวก แล้วจึงพร้อมกันราชา
ภิเษกโอรสแห่งนางเทวบุปผา ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระยามรุกขนคร
เมื่อนางศรัทธิตนเทวี ประสูติอากมาภาพออกมาได้ ๗ วัน นางก็จติมา
เกิดในวงศ์พระยามรุกขนคร แล้วพระยามรุกขนครขอเอานางมาเป็น
พระราชธิดา เมื่อมหาราชเจ้าจติจึงได้มายังเกิดเป็นพระราชโอรส
พระยามรุกขนคร

แต่ชาติก่อนนั้น มหาราชเจ้าและนางเทวีแก้ว เป็นพระบิดาและ
พระมารดาของอากมาแท้จริง ทวยเหตุนี้ อากมาภาพจึงได้รับคำเวียง
มหาราชเจ้าทั้ง ๒ ว่า เป็นพระบิดาและพระมารดาหลงมาอยู่ในทันที
ทั้ง ๒ พระองค์ เมื่อได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาออกคชชาติจากมหา
เถระวันนั้น มีพระทัยประคองว่าระลึกได้ยังพระชาติหนหลัง มีนา
พระเนตรตกลงมาฉะเพาะหน้ามหาเถระ

ขณะนั้น อำมาตย์และข้าทาสบริวารในหัตถ์ถาศ ได้เห็นยั้งน้ำ

พระเนตรมหาราชทั้ง ๒ หยตย์ยตกลงมามีไต่ซาค ก็ยังเกิดโทมนัส
รำร้องให้ไปตาม ๆ กัน มีเสียงอันมนนทวทงทองพระโรงหลวง ทน
ไทนัน นางเทวีแก้วจึงไหว้พระมหาเดระเจ้าว่า เมื่อโยมจกิตึงเจ้ากุ
เสียแต่เมื่อยังเยาว์อยู่นั้น ใครผู้ใดเป็นผู้ปลดมภ์เจ้ากุนั้นเล่า มหา
เดระเจ้าจึงทูลว่า นาเลียงพอนม พร้อมทงนางทเชนบาทยริจาพระยา
วชัยเฮ้ประตุไค้โฮมาเลียงไว้

เมื่อขานเมืองเกศยคเคอญ ครงนนั้นนางทงหลายเหล่านัน ลางคน
ก็ตาย ลางคนก็หนักลยคินไปสูบ้านเมืองเคิม นาเลียงพอนมจึงได้
นำเอาอาคมาภาพอพยพหนีมาอยู่เมืองสุวรรณภูมิแต่ยังเล็กอยู่ เจ้า
สังขรชกิตเดระ จึงได้นำเอาอาคมาไปยวช และสั่งสอน จนได้สำเร็จพระ
อรหันต์ ท่านจึงไค้กลับไปสูเมืองราชคฤห์ตามเคิน

ขณะนั้น พระยาสุมิคธรรม ทรงระลึกลงพระยาจันทบุรี ที่ได้ทำรูป
แป้น และ ปราสาท มงค้วย ผ้าสาฎก พร้อมทั้ง ตอกบุณชกริก มาถวาย
ครงนนั้น พระองค์จึงครลถามมหาเดระเจ้าว่า พระอรหันต์มีในเมือง
สุวรรณภูมินั้นกองค์ มหาเดระเจ้าทูลว่า มี ๑๐ องค์ กลับไปสู
เมืองราชคฤห์แล้ว ๓ องค์ นิพพาน ๒ องค์ มากับค้วยอาคมานัน
๔ องค์

ทันไทนัน พระอรหันต์ทั้ง ๔ มาจากเมืองอินทบุรีนคร และเมือง
จุลณพรหมทัต ก็เข้ามาสูปรางคปราสาทก้วยเจ้าสังขรชกิตเดระนั้น จึง
ทูลว่า ทูรามหาราช มหายพิตรทรงปรารณาคำชูพระพุทศาคาสนา

๑๓๔

ถวายเท่า ๕๐๐๐ พระวรราชา และพระยาทั้ง ๕ ที่มาก่ออุโมงค์ทูล
กำพร้าว ประทับฐานพระอรังคธาตุพระพุทธรูปเจ้าศรีนครนนิ ก็คือเจ้าสังขวิษ
ณะ ไรศของมหाराชของคันทง พระยาทั้ง ๕ นั้น ถัดจากมาภาพ
ทั้ง ๕ ที่มาโปรดมหाराชเจ้า ยศันแล

ขณะนั้น นางเทวีได้ทอดพระเนตรเห็นพระอรหันต์ ทรงผ้าดอกคำ
ที่พญานาคถวาย เข้านั่งเรียงกันโดยลำดับในปรางคปราสาททองงาม
ยิ่งนัก พร้อมทั้งได้ทรงสคัญเสียงของ พระอรหันต์ มาถูกค้องโสต
ประสาท ก็ยิ่งเพิ่มความขกขนพองสยองเกล้า ประคยตั้งว่าจะลอยขึ้นไป
บนอากาศ

ครั้งนั้น เทวดาทงหลาย จึงพร้อมกันเข้าสังขประกิคมชนพร้อมกัน
ท้วพระราชาฐาน เป็นครั้งที่ ๒ พระยาสมิทธคธรรม และพระราชาเทวี
จึงตรัสสั่งให้พ่อครัวจักโภชนาหารเข้ามาถวายพระเถระทั้ง ๕ ครั้น
สำเร็จภคคกิกแล้ว เสียงสังขประกิคมชนนั้นก็เงียบไป พระราชาจึง
ตรัสถามพระอรหันต์ทั้ง ๕ นั้นว่า พระยาทั้ง ๕ ได้มาฆวชสำเร็จเป็น
พระอรหันต์พร้อมกันยคน เจ้ากุงคโคทเป็นพระยาเมืองโคแต่ก่อน
เล่า มหารัตนเถระ จึงทูลว่า อาตมานคือพระยาสุวรรณภิงคาร กิน
เมืองหนองหานหลวง ครั้นนั้นพระศาสดาได้เสด็จไปโปรดอาตมา ๆ
ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอสูพระศาสดาโดยแท้

บุตรคนเถระนี้ น้องของอาตมา คือ พระยาคำแดง ที่กินเมือง
หนองหานน้อย มหาสุวรรณปราสาทเถระนั้น คือ พระยาจุลณพรม

ทิด จุลสุวรรณปาสาทเถระของคณิง ก็คือ พระยาอินทบุรีนคร ส่วน
เจ้าสังขวิชเถระนั้นเล่า คือ พระยานันทเสน กินเมืองศรีโคตรบองแทน
มหาราช เมื่อครั้งมหาราชเป็นพระยาโคตรบอง ใ้จักไปเกิดในเมือง
สาเกตนคร ทนไคนั้น พระยาสุเมตคธรรม พร้อมด้วยพระราชเทวีกับ
ทั้งข้าทาสบริวาร ทรงยกและกระพุ่มแห่งมือชนเหนือเคียว ให้เสียง
สาธุการ เทวดาทิ้งหลาย ก็ให้เสียงสาธุการขึ้นพร้อมกันว่า สาธุ
สาธุ มีเสียงอันไพเราะยิ่งนัก แล้วพระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงนำเอาฉันทะ
ว่า ภูภำพรำนั้นไต่ชื่อว่าคอกกัปปนศิริ พระพุทธเจ้าณะเพาะซึ่งมหาราช
เพื่อจะให้ไต่รู้ปนาพระอรังคธาตุ พระยาสุเมตคธรรมทรงเลื่อมใส
จึงตรัสว่าโยมจะไปก่อสร้างรูปนา พระอรหันต์ทั้ง ๕ ก็ถวายพระพร
ลาไปสู่ภูภำพรำ

ครั้งนั้น พระยาสุเมตคธรรม พระองค์ทรงตรัสสั่งกับด้วย พลเทว
อำมาตย์ ผู้ฉลาดด้วยการตกแต่ง ให้เอาถ้ำรังวัลตามพระอรหันต์ไป
และให้ สร้างวิหารไว้ค้ำนทิศตะวันตก ๒ หลัง นอกอาณาเขตต์ชั่ว
๑๐๐ วา ให้มีทวารคนเถระเจ้าอยู่องค์ละหลัง ให้สร้างวิหารไว้
ค้ำนใต้ ๒ หลัง ให้มีมหาสุวรรณปาสาทพน้องอยู่องค์ละหลัง และ
ให้สร้างทางทิศค้ำนเหนือ หลังหนึ่ง ให้เจ้าสังขวิชเถระอยู่

พลเทวอำมาตย์ จึงให้คนทิ้งหลายแล้วถางภูภำพรำเรียบร้อยแล้ว
จึงสร้างยังราชสำนักพระยาสุเมตคธรรมไว้เสมอปากน้ำเซ และสร้าง
ราชสำนักชนอก ๒ หลัง ไว้สำหรับพระยาผู้คฤกุลประพรมทัก และ

พระยาจุลินทขี้นคร ภาได้ปากน้ำท่าแห่งหนึ่ง ครั้นเสร็จแล้ว พล
เทวอำมาตย์จึงกลับไปคอยพระพระยาสุเมตตธรรม เมื่อพระองค์
ทรงทราบ จึงตรัสสั่งให้จัดเครื่องสักการบูชาทุกสิ่งสรรพ และให้ตัก
แก่งเรือพระที่นั่งมงคลปราสาท ณท่ามกลาง ส่วนรพลข้างม้านั้น ให้
ไปทางสถลมารคทั้งสิ้น ส่วนพระองค์เสด็จทางชลมารค มีกระบวน
เสด็จเสมอ ๒ ส่วน ไปทางสถลมารค ๓ ส่วน ผู้ที่ไปในกระบวน
ให้แก่งควนงูขาวห่มขาวทั้งสิ้น

ครั้งนั้น ประทศโมงคก็ปรากฏเห็นว่าขี้เคเสยสน เมื่อพระองค์
เสด็จถึงแล้ว จึงตรัสสั่งให้ตั้งเครื่องสักการ และมีกรมทรสพสมโภช
บูชาที่ลานอุโมงค์ พอเวลาเที่ยงคืน พระอรุณคชาตพระพุทธรเจ้าก็
กระทำปาฏิหารย์ เป็นประจักษ์เมื่อครั้งอินทราธิราชลงมาบูชา วันนั้น
ประทศโมงคก็หากเบ็ดออกไว้ถึง ๔ ล้าน พระยาและนางเทวีแก้ว
พร้อมด้วยบริวาร มีความอัศจรรย์ยิ่งนัก เทวดาทรงหลายที่อยู่รักษาใน
ที่นั้น จึงพร้อมกันให้เสียงสาธการ และประโคมด้วยเสียงสังข์ กกก้อง
ตลอดไปในราวป่าที่นั้น เช่นวารอินถวัน ๓

พระยาสุเมตตธรรม จึงตรัสสั่งแก่พลเทวอำมาตย์ ให้ไปบอก
กล่าวแก่คนทั้งหลายว่า บุคคลเหล่าใด ยังพอใจในการพระราชศรัทธา
เราจะให้รัชการให้เป็นข้าอยู่ใตพระมหาธาตุ เราจะอภัยโทษ
เว้นเสียจากราชการบ้านเมือง และให้ยงที่คนไรนาไว้แก่เขาเหล่านั้น

* “คอบ” บอกลกล่าว, กราบพูด

ขณะนั้น คนทั้งหลายพากันหนึ่งจึงชวนกันว่า ข้าน้อยจะรับอาสา
 คำชะตาย อีกพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้าน้อยจะรับอาสาหาเปลือกไม้
 เป็นต้นว่า เปลือกกระโดน และยางขง อีกพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้า
 น้อยจะรับอาสาทำสวนอ้อย อีกพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้าน้อยจะรับอาสา
 สานตะกร้าและเครื่องทนายเครื่องหาม อีกพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้าน้อย
 จะรับอาสาขับช้างเอาคำมาพอก อีกจำพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้าน้อยจะ
 รับอาสาชกเอาแห่มาให้ถ่ม อีกจำพวกหนึ่งชวนกันว่า ข้าน้อยจะรับ
 อาสารักษาคันไฟหรือขี้ยาตร และหาหนังหาปูนมาเป็นเครื่องชะตาย

แล้วพลเทวอำมาตย์ กติเส้นเขาได้ ๓,๐๐๐ คนบริบูรณ์ ให้
 ล่ามรองเขาเส้น แล้วให้เขียนเจ้าเวียงจันทน์ จึงนำเส้นเจ้าเวียงจันทน์
 เข้าไป ถวาย พระยาสมิทธคธรรม ๆ พระองค์จึงให้เอาพระเนียบ เงินคำ
 และเครื่องใช้ในการงานทั้งสิ้น ให้กับพลเทวอำมาตย์ ไปพระราชทาน
 แก่คนทั้งหลาย พลเทวอำมาตย์รับเอาไปให้ล่ามนำไปแจกจ่ายแก่
 นายค่านายกอง เงิน ๑๐,๐๐๐ คำ ๑,๐๐๐ เลือผ้า ส่วน
 คนทั้งหลายนั้นใครรับพระราชทานเงิน ๑,๐๐๐ คำ ๑๐๐ เลือผ้า
 พร้อมทั้งเครื่องใช้ในการงาน เป็นต้นว่า มีด พร้า จัก เลียม
 ขวานเล็ก ขวานใหญ่ สิว ซิว ให้พร้อมสรรพ คว้ายาคู่หนึ่ง เกวียน

๑ กรวด ๒ ปุ่นที่ผสมน้ำเชื้อ ๓ จดเอาชื่อ

๔ ในที่นี้หมายความว่า ให้เสมียนจดเอารายชื่อผู้ที่เป็นหัวหน้า และตั้งให้เป็น

นายค่านายกองดูแลการงาน ๕ “จก” จอบ ๖ “ซิว” สว่าน

เล่มหนึ่ง เรือลำหนึ่ง เสมอกันทุก ๆ คน และให้เขาพาเขาถูกเมีย
ญาติพี่น้องของวงศ์วานเข้ามาตั้งบ้านสร้างเมืองอยู่ในที่นั้น

สรรพเงินทองข้าวของทั้งหลายที่จ่ายออกพระราชทานนั้น เป็น
เครื่องราชบรรณาการ พระยาร้อยเอ็จพระนครนำมาถวายแก่พระองค์
ยี่สิบ ๒ ครั้ง ก็วยกุศลบุญทูลพระองค์ได้ใส่ยาครแล้วอุ้มยาครไปถวาย
พระศาสดา และปรารภว่าคำชู้พระพุทธรักษา ดังที่ไต่กล่าวมาแล้ว
แก่ข้างต้นโพ้น เมื่อแจกจ่ายพระราชทานเสร็จแล้ว พระองค์ก็เสด็จ
กลับคืนสู่พระนคร พร้อมด้วยพระราชเทวีแก้ว คนทั้งหลายจึงได้ก่อ
สัปดาห์ต่องแก่พลาณอุโมงค์ขึ้นที่นั้น ขึ้นเป็นพลาณชั้นถวน ๒ เหลือไว้

ครั้งนั้น พระยาปุตตกุลดิพรหมทัต พร้อมด้วยนางปรีดีมราชเทวี
พระยาจุลอินทย์ขุนคร พร้อมด้วยพระราชเทวี เสด็จมาประทับที่ภูเก้าพร้าว
อมฤตย์ และโยธิตฤตย์ ก็มาสู่ที่ภูเก้าพร้าวที่นั้น พลเทวอำมาตย์จึงให้
ล้ามร้องเข้าไปกราบทูลพระยาสุเมตคกรรม เมื่อพระองค์ทรงทราบ
ก็เสด็จออกมาประทับในพระราชสำนัก แล้วเสด็จไปสู่ภูเก้าพร้าว เชิญ
พระอรุโณคาตออกมาประทับที่ฐานบนพานทองคำ

พระยาปุตตกุลดิพรหมทัต และพระยาจุลอินทย์ขุนคร พร้อมด้วย
ฤกษ์ทั้ง ๒ จึงเอาอุโมงค์หินยอดภูเขานั่นขึ้นไปตั้ง พระยาสุเมตคกรรม
จึงเชิญเอาพระอรุโณคาตขึ้นไปชูปานาไว้ พลเทวอำมาตย์นำพระแก้ว
ขึ้นไปถวาย พระยาสุเมตคกรรม ทรงรับเอาโลงสุวรรณพระอรุโณคาต
เสนาอำมาตย์ทั้งหลายจึงให้นำเอาพระพุทธรูปเงิน และธาคูพระอรหันต์

ที่คนไต่ส่วนน้อย มาอุปนาไว้ความมุนและริมอุโมงค์นั้น

พระยาทั้ง ๓ ก็เสด็จขึ้นไปบนยอดด้วยพระองค์เอง คนทั้งหลาย
 ลางพวกก็ขี้ขรัง ลางพวกก็พอนว่า ลางพวกก็คึกคักเข้าทิวคนคร
 เทวคาทั้งหลายประโคมด้วยเสียงสังข์ และให้ฝนตกลงมา บุคคล
 จำพวกใดชอบชุ่มเย็น ฝนก็ตกลงมาถูกต้องบุคคลจำพวกนั้น บุคคล
 จำพวกที่ไม่ชอบ ฝนก็ไม่ตกลงมาถูกต้อง บุคคลที่เป็นพาคี เป็น
 คันว่า เขี้ยว ทุหนวก คาบอด ทดเรอน เมื่อไต่เข้าไปพร้อมใน
 การฤคณนั้น ๆ พยาธินั้น ๆ ก็หายสิ้น เทวคาทั้งหลายก็ไปรยปราย
 ชาวคอกคอกไม้ทิพย์ลงมาสักการบูชา ทิวบริเวณภูกำพร้าทัน

พระยาทั้ง ๓ มีพระยาสุมีตธรรมเป็นประธาน พระองค์ทรง
 ประรณนาให้ไต่เสวยราชสมบัติ ทิวทุกพระนคร ที่มีในชมพูทวีป ทั้งสิ้น
 และให้ไต่เป็นผู้ค้าชูพระพุทธศาสนา ตลอด ๕๐๐๐ พระพรรษา ครั้น
 จุติให้ไต่ไปเสวยสุขในชั้นกุสิต ลงมาพร้อมด้วยพระอริยมฤคไทรย
 โพธิสัตว์

ส่วนอมรฤช จึงประรณนาเป็นพระพทธมิตาในภายหน้า พระยา
 ปุคคฤคณพิรหมทัต และพระยาฤคณอินทยัฐนคร ว่าไต่เสด็จออกอุโมงค์
 ครั้งแรกนั้น มีพระชนมายุไต่ ๑๓ พรรษา มีไต่ประรณนาแม้แต่
 อย่างใด พระอรหันต์ ๕๐๐ มีพระมหากัสสปเถระเจ้า เป็นประธาน
 ไต่เห็นแจ้งแก่ตาแท้จริง

พระยาปุคคฤคณพิรหมทัต จึงไต่ประรณนาเป็นพระอัครสาวกฝ่าย

ชาย พระยาสุรินทบัณฑิตย์ ปรารภนาเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา
เมื่อพระยาสุมิตตธรรมไศร์ศรีเป็นพระพุทธรเจ้า โยธิกะฤณี ปรารภนา
ยวชเป็นภิกษุในศาสนา และให้ไต่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ องค์วิเศษ
พลเทวอำมาตย์ ปรารภนาไปเกิดในเมืองสาวัตถี สืบพระพุทธรศาสนา
ครายเท่างเมืองสุวรรณภูมิ ครั้นจุติจากชาตินั้น ๆ ขอให้ไปยังเกิด
ในชั้นกุสิล ดงมาพร้อมพระอริยมะตไตรยโพธิสัตว์

ส่วนนางเทวีแก้ว ปรารภนาเป็นเทวีแก้วของพระยาสุมิตตธรรม
ครายเท่างเมืองไศร์ศรีเป็นพระพุทธรเจ้าเข้าสู่นิพพาน นางขนิมวราชเทวี
ปรารภนาเป็นมารดาพระยาสุมิตตธรรมทุก ๆ ชาติ ครายเท่างไศร์ศรี
เป็นพระพุทธรเจ้า นางเทวีมารดาหารัตนเดระทั้ง ๒ ปรารภนา
เป็นอัครสาวิกา องค์หนึ่ง

ครั้นนั้น พระอรหันต์ทั้ง ๕ พร้อมกันอนุโมทนาในพระราชาสกุล
นั้น ๆ ด้วยคำว่า ความปรารภนาของมหाराชทั้ง ๓ ขอจงสำเร็จ
โดยพระราชประสงค์ทั้งประการ ขออย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเกิน
ทางความปรารภนาของมหाराชแม้แต่น้อยเทอญ ถึงแม้ว่าความ
ปรารภนาของฤๅษีทั้ง ๒ กิติ พระนางทั้ง ๓ กิติ พลเทวอำมาตย์กิติ
ขอให้ไต่สัมฤทธิ์ทั้งความปรารภนาทั้งประการ ด้วยอานิสงส์ผล
ที่เราผู้อรหันต์กิติ จงได้คำชญาติเฝ้าพงศังศาที่ไต่กล่าวพระนาม
และนามมาแล้ว จงสัมฤทธิ์ทุกประการเทอญ

ทันใดนั้น พระยาสุมิตตธรรม พร้อมด้วยพระยาทั้ง ๒ ทรงพระ

โสมนัสยิ่ง จึงทูลว่า สาธุ สาธุ แล้วพระองค์จึงให้แต่งเครื่อง
 อยู่ดูจากพระอริวงศาตย์ เป็นต้นว่า พานทองคำ ๒ ลูก พร้อมด้วยเครื่อง
 มีค่าเป็น ทองพลู จอกหมาก ขอบยา ขอบนวด มีค่ามทองคำ รวม
 ทั้งสิ้นหนัก ๗,๐๐๐ บาท พานทองคำของขอมเมืองค่า ลูกหนึ่ง พาน
 นาคทองคำของน้ำเค็มทองคำ ลูกหนึ่ง หนักเสมอพานเงิน พานเงินตั้งรอง
 พานทองคำใส่ซองผ้าเช็ดหน้า หนัก ๓,๐๐๐ ค่าลง

พลเทวอำมาตย์นำเครื่องเหล่านี้เข้าไปตั้งไว้ในโถงค์ พระยา
 สุมิตตธรรม พร้อมด้วยพระราชเทวีแก้ว เสด็จเข้ามาทรงจัดเรียงลำดับ
 พานทองคำจึงกระทยพานแก้ว พระยาสุมิตตธรรม และนางเทวีแก้ว
 พร้อมด้วย พลเทวอำมาตย์ เห็นเครื่องอยู่ดูจากพระอริวงศาตย์ ที่พระยา
 อินทร์คกแก่ทั้งเวียงไว้งามสลึง จึงพร้อมกันยกขึ้นเห็นอเคียรเกล้า
 แล้วก็มีใ้ปรากฏแก่ตาคนทั้งหลาย ผู้มีบุญสมภาร เทวดาจึงให้เห็น
 พระยาและนางจึงไ้ไ้ศกัออกเวียนประทักษิณ ๓ รอบ แล้วจึงรั้งให้
 ก่อกำแพงล้อม และถวายเชคค์แคนไว้กับพระมหาราชเจ้า พระ
 ราชทานคนที่มีกำลัง ๓,๐๐๐ คน มีล้ามหลวง เป็นต้น อยู่เป็นขา
 โอกาสหยากน้ำ ทรายเท่า ๕๐๐๐ พระพรรษา แล้วพระองค์ทรง
 หลั่งน้ำไว้ละปะหน้าพระอรหันต์ทั้ง ๕ แล้วเสด็จมาประทับที่ราชสำนัก
 พระยาจุลณพรหมทัต พระยาอินทปัฐนคร พร้อมด้วย ฤๅษทั้ง ๒ จึง

๑ “อุบชา” คลับชา ๒ “อุบนวด” คลับขี้ผึ้ง

๓ “อุบเมื่อง” ถล่องใส่เมื่อง

พร้อมกันเข้าไปกราบทูตลาไปสู่พระนครและที่อยู่แห่งคน ๆ

ครั้งนั้น พระยาสุเมตตธรรม พร้อมกัวยุพลโยธา เสด็จไปทูล
พระเนตรคันทรี ทูลว่าพระองค์ได้ข้อมาตรนำไปถวายพระพุทธรเจ้า เมื่อ
ได้ทูลทูลพระเนตรเห็นแล้วทรงเลื่อมใส จึงได้ก่อกุโมงค์มีลักษณะเหมือน
กุโมงค์ที่บรรพพระอรังคะตฤ พระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงไปสู่เมืองราช
คฤห์ นำเอาพระบรมธาตุสังหลังของพระศาสดา มาบูชาไว้ ณ ที่นั้น
แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับคืนมาสู่เมืองมรุกขนคร

ครั้งนั้น พระยาสุเมตตธรรม จึงตรัสสั่งให้พลเทวอำมาตย์ไปตรวจ
ดูเมืองร้อยเอ็ดประตู จึงได้เห็นอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายมีเหลือ
อยู่ ๑๐๐,๐๐๐ คน ผู้ชาย ทาวบศ ๕,๐๐๐ คน พระสงฆ์ ๕,๐๐๐
องค์ สามเณร ๗๐๐ องค์ พลเทวอำมาตย์จึงยกเอามารายทูล
ให้ทรงทราบ แล้วพระองค์ตรัสถามพลเทวอำมาตย์ว่า เมืองร้อยเอ็ด
ประตูเคยมีเขาอาศัยซึ่งเมืองใดเล่า พลเทวอำมาตย์กราบทูลตอบ
ว่า ทุกวันนี้เขาได้นำดอกไม้เงินทองและเครื่องบรรณาการไปถวาย
พระยาอัครมหาเสนา และพระยากรรณนคร ที่เขาได้นำเครื่องราชบรรณา
การมาถวายมหาราชาทุกวันนี้แล้ว

พระยาสุเมตตธรรม ละเสด็จจากเมืองมรุกขนคร ไปเสวยราช
สมบัติในเมืองร้อยเอ็ดประตูสืบพระพุทธรศาสนา ครั้นจึงได้ไปบังเกิด
ในเมืองพาราณสี แล้วออกบวชเป็นฤๅษี มีนามชื่อว่า “สุเมตตธรรม
ฤๅษี” อยู่ในป่าหิมพานต์ กล่าวอรังคะตฤนิทาน ศาสนานครนิทาน

ยากลัษณนิทาน สันซื่อความแต่เท่านั้น

นิทานอนัน พระอรหันต์ทั้ง ๕ แดงไว้ในวัด เมืองร้อยเอ็ดประค
 วิสสุกรรมเทวบุตร นำเอาไปจารึกใส่ลานทองไว้ในชั้นดาวดึงส์ ครั้นถึง
 สมัยพระยาจันทพานิช สร้างเมืองปากหนองคันแทเสือนานัน พระยา
 อโศกได้เกิดมาโชคนาพระพุทธานุชา พระยาอภัยภูฏาคุมคามณ
 สร้างโลหปราสาทในเมืองลังกาทวีป วิสสุกรรมเทวบุตร จึงได้นำเอา
 ลานทองค่านั้นไปใส่ไว้ในโลหปราสาท มหาพุลโฆษาจารย์ไปสู่
 เมืองลังกา จึงได้จำลองเอามาไว้ในเมืองอินทขันธ์นคร เป็นอันนาน
 มาแล้ว

ครั้นถึงสมัยพระยาโพธิสารราชเจ้า พระองค์เสด็จไปบรรณปฏิสัง
 ขรณ์พระมหาธาตุ และได้สร้างวิหารขึ้นหลังหนึ่ง มงกุฎยอดแก้วสีนทิง
 หลัง แล้วทรงเลือกสรรคนเอาเข้าโอกาสได้บ้างไม่ได้บ้าง แล้ว
 พระองค์จึงได้บริจาคเพิ่มเติมเข้าให้ครบจำนวน ๓,๐๐๐ คน ครั้นน
 ึ่งยังมีลูกขา ๒ คน เมื่อก่อนได้นำเข้าไปถวายพระองค์ไว้แต่เล็ก ๆ
 พระองค์เลี้ยงไว้เป็นข้าในหัตถบาล ผู้พี่ชื่อว่า "ข้าชะเอง" ผู้น้อง
 ให้กินเรือนหิน ชื่อว่า "พินเรือนหิน" พระองค์สละโปรคให้ยื่น
 ใหญ่ คุแลปลูกรักษาข้าโอกาส พระราชทานจุ่มให้ และหลังน้ำไว้
 แล้วทรงสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ช่างทึคเห็นอกกำพรา ให้ชื่อว่า "วัดสม
 สนุก" ถวายข้าโอกาสไว้ ณ ทนนั้นด้วย และทรงเพิ่มเติมเขตต์แดน

๐ "จุ่ม" ทราย หรือสังฆฆาบัตระ

ตั้งแต่ปากห้วยปลาเซอมนั้น ให้เขียนเขตต์แดนของพระมหากษัตริย์
ไว้เสกต์กลับคืนมาสู่พระนคร

ครั้นอยู่ต่อมาถึงหนึ่ง พันเรือนหิน จึงไต่หนกลบขึ้นมา และเข้าไป
ไปเฝ้า พระยาโพธิสวราช จึงตรัสว่า กูไต่ให้เชอพี่น้องเข่นข้าพระ
มหากษัตริย์แล้ว กูจักใช้สรอยมิ่งตัวราชการอื่น ๆ ไต่ไต่แล้ว เมื่อ
ชอยมาอยู่ก็ชอยตามเคิม แต่ว่าเมื่อออกพรรษาแล้ว ให้มิ่งนำเครื่อง
ไทยทานอุปเตียนของกูไปบูชาให้เป็นปฤกษิเทอดู

ข้าชระเองผู้พจิงไต่แต่งคน ๓๐ คน มาอยู่คแลคคหน้าคตามหลัง
พันเรือนหิน แต่พวกที่ส่งข้าวกลมกลปลา ๓๓๐ ชนกินเมืองทั้งหลาย
มีความสงสัยแก่พันเรือนหิน จึงให้แต่งใส่เวียกชารัม ๓๐ เหาการ ก็
ไต่เช็กชารัม ตั้งแต่นั้นมาแล

ครั้นมาถึงสมัย พระไชยเชษฐาธิราชเจ้า พระองค์ได้ทอดพระ
เนตรตำนาน จึงได้ทรงก่อสร้างพระเจดีย์ใหญ่ โดมเจดีย์พระยาศรี
ธรรมมาโคก ทนุ และทรงสร้างวัดป่าอุษสังทรชนนวัดหนึ่ง แล้วทรง
อุโมงค์ โดมธาตุพระอรหันต์ ที่ขามหาพทวงศา อีกแห่งหนึ่ง ทรง
สร้างวัดชินทขากนทองนนแห่งหนึ่ง และทรงสร้างวัดชินททองนง
ค้ำนนแห่งหนึ่ง แล้วจึงไต่เสกต์ไปทรงสร้างพระเจดีย์ โดมพระบรมธาตุ
หัวเหน่า ทภเขาหลวง และทรงตั้งพระพทธศาสนานในทนุแห่งหนึ่ง
ทรงสร้างพระอารามชินทโพนทนองกอีก แห่งหนึ่ง แล้วพระราชทาน

๑ “ปลาเซอมน” ปลาเนื้ออ่อน

ข้าโอกาสและเขตก่อกนไว้ทุก ๆ แห่ง

แล้วพระองค์จึงได้เสด็จไปสู่เมืองมรุกขนคร ทรงสร้างพระเจดีย์
ไว้ในถนน องค์หนึ่ง พระองค์จึงได้เสด็จไปนมัสการพระบรมธาตุที่
ภูเก้าพรา และทรงบูรณปฏิสังขรณ์ แล้วพระราชทานจุ่มไว้ในพระพุทธร
ศาสนา แล้วพระองค์จึงเสด็จไปสู่เมืองรามลัก ก็ครั้งนั้นแล เจ้า
ลานช้างได้ทรงทอพระเนตรเห็นตำนานนั้น จึงเสด็จไปสร้างพระเจดีย์
โถมพระธาตุผาคัน ที่เมืองหนองคาย และสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ที่หน้า
โอง แทนที่ปราสาทซึ่งพญานาคเนรมิตให้บริจันอ้วยล้วยและอินทสว่าง
ลงฮอก จึงได้ชื่อว่า “วัดมโนภิรมย์มาจันทบุรี” เพื่อเทคนั้นแล

ข้าพระบาท พระยาศรีไชยชมพู่ ถวายอัฐังคชาคันทาน และพระ
บาทลักษณะนิทาน ศาสนานครนิทาน อันนี้ เพื่อให้เป็นมงคลวิ
ศรีสวัสดิ์ และอุโมงค์ที่ผู้ขายทั้งหลายก่อนนั้นไปแล้ว อุโมงค์ที่
ผู้หญิงทั้งหลายก่อนนั้น ผู้ชายทั้งหลายพากันไปก่อช่วย จึงได้แล้วก่อน
คาวประกายพฤษ์ขึ้น แม้ว่า พระยาจุลดิพรหมทัต พระยาอินทขัย
นคร และพระยานันทเสน ทอดพระเนตรเห็นโคมไฟ ที่จุดไว้บนยอดเขา
ทรงเข้าพระทัยว่าเป็นคาวประกายพฤษ์ขึ้นจริง ก็อย่าได้ระวางที่เขา
ก่ออารามหินไม่แล้วนั้นเสีย

พอเวลาใกล้รุ่ง พระมหากัสสปเถระเจ้าพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐
นำเอาพระอัฐังคชาคันทานไปประดิษฐานไว้บนแท่นอุโมงค์ ที่ยังไม้แล้วนั้น
ก่อน จึงได้เข้าไปยึดชยาคันในเมืองหนองหานหลวงและหนองหานน้อย

พระยาสุวรรณหิงคาร พระยาคำแกง พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งหลาย
 พร้อมกันใส่ยาตร แล้วจึงได้จับเครื่องสักการบูชา เป็นต้นว่า ดอกไม้
 ธูปเทียนให้พร้อมสรรพ พระยาสุวรรณหิงคาร เสด็จพาเหล่าบริวาร
 ทามพระอรหันต์ขึ้นไปบนเขา นมัสการพระอรุณรังษาคู และประทับนิมิตเป็น
 วาร ๓ รอย แล้วจึงได้สรรเสริญคุณพระอรุณรังษาคู ขณะนั้น
 พระองค์ทอดพระเนตรอุโมงค์เห็นไม่แล้ว ทรงกริ้วแก่ชาวเมืองทั้ง
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

๕๕ พระมหากัสสปเถระเจ้า ทรงรำพึงถึงวิรุทธขัณฑาธรรม
 จึงได้นำมาเทศนาแก่พระยาสุวรรณหิงคารว่า “กัฏฐุ อุนโท ชาโต
 อคฺคินา กัฏฐุ มณินา อคฺคิโรจคิ อสฺสิโร จรคิ อจฺจิตฺโต นโร ชามิ”

๕๖ กุกรมหาราช พระพุทธเจ้าทรงตรัสเทศนาธรรมวิรุทธขัณฑา
 ๕๗ ฉะนั้นว่า อะไรร้อนไต่ยิ่งกว่าไฟ อะไรรุ่งเรืองสว่างยิ่งไปกว่าแก้วมณี
 ๕๘ อะไรไม่มีตัวตนรู้เห็นเที่ยวไปมาได้ อะไรไม่มีจิตตั้งใจรู้ถึงยังคนได้
 ๕๙ นั่นเล่า มหายพิศร

๖๐ พระยาสุวรรณหิงคารทรงตอบขัณฑาของพระมหากัสสปเถระเจ้า
 ๖๑ ไม่ได้ จึงได้รับสั่งถามพระมหากัสสปเถระเจ้าว่า ขัณฑานี้ขอพระผู้
 ๖๒ เป็นเจ้าจงอธิบายให้โยมแจ่มแจ้งด้วยเทอญ

๖๓ พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงอธิบายถวายเป็นข้อ ๆ ไปว่า สิ่งที

ร้อนยิ่งไปกว่าไฟนั้น ไ้แก่วาระคณหา สิ่งทั้งเรื่องสว่างยิ่งไปกว่า
 แก้วมณีนัน ไ้แก่สคยัญญา สิ่งที่ไม่มีความรู้เห็นเกี่ยวไปมาได้นั้น
 ไ้แก่นามธรรม สิ่งที่ไม่มีความรู้เห็นถึงคนใดนั้น ไ้แก่ความชรา
 ทว่าวาระคณหาร้อนยิ่งกว่าไฟนั้น เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว จะเขานำมาดับ
 สักเท่าใด ก็ไม่สามารถจะดับได้ ส่วนไฟนั้น เมื่อบังเกิดลุกลามขึ้น
 สามารถจะเขานำมาดับได้ พระพุทธเจ้า และ พระมีเขกโพธิเจ้า
 พร้อมด้วยพระอริยสพทั้งหลาย ประจกตั้งตัวอาคมมาทั้งหลายนี้ ไ้
 ดับเสียแล้วยังคณหา ก็ยังมีผู้หญิงทั้งหลายเข้ามาคลุกคลี เข้าทยอก
 ยิงชายทั้งหลาย ๆ บมีสังวรจิตต์ใจของคนด้วยก็ อุโมงค์จึงไม่แล้ว
 ด้วยเหตุนี้แล

พระยาสุวรรณภิงคารไ้ทรงสคยยังัญญา ก็ทรงดับเสียไ้ยัง
 ความกริ้วแก่คนทั้งหลาย พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงทูลค่อไปว่า
 อุโมงค์อันนถึงแม้ก่อนแล้ว ก็ไม่ไ้ประคิษฐานยังพระอรังคชาคไว้ในทน
 พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ไ้เสก้จมาสถิตแทนทนก็จริง แต่พระ
 พุทธองค์ทรงวิสังอาคมมาไว้ว่า ไ้ให้อาคมานำเอาพระอรังคชาคนี้ไป
 ประคิษฐานทักกำพรว้า

ทนใดนั้น พระยาสุวรรณภิงคารจึงตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นโยมจะขอ
 แย่งเอาพระอรังคชาคไว้ครั้งหนึ่ง แล้วโยมจะก้ออุโมงค์คนให้แล้ว
 จะไ้รู้ยนาพระอรังคชาคไว้ในทน พระมหากัสสปเถระเจ้าทูลห้ามว่า
 ขอมหาบพิตรอย่าไ้มีม้างพุทธวณะของพระศาสดาเลย ไม่เป็นมงคล

แก่บ้านเมืองคอก โยธาธรรม พุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า
 ท้าวพระยามหากษัตริย์องค์ใดมางพุทธวณะ ทรงเข้าพระทัยว่าเป็น
 การกุศลดังนี้ เทวดาทิ้งหลายพร้อมด้วยมเหสีกษัตริย์ทวักษามิ
 สदानบ้านเมือง และรักษาพระบรมธาตุพระพุทธเจ้า เทียบยอมศิโยน
 และโกรธมากนัก ไม่ให้มีความเจริญแก่บ้านเมืองแท้จริง

ศุกรมหาราช ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสป โส
 ณะเสด็จเข้าสู่นิพพาน ครัสต์สังไว้กับพระอรหันต์องค์หนึ่งว่า ให้นำเอา
 พระบรมธาตุของพระองค์ไปประดิษฐานไว้ในคหาแห่งหนึ่ง ไว้คอบท่า
 พระยาองค์หนึ่ง ที่จะเกิดมาในภพภาคหน้านั้น ด้วยเหตุที่พระองค์
 ทรงทราบในพระญาณว่า พระยาองค์นั้นจะได้จุติมาไซตนาพระพุทธ
 ศาสนาของพระองค์

พระยาลังกาไม่ตั้งอยู่ในพระพุทธรวณะ ให้นำเอาพระบรมธาตุ
 จากคหามารักษาไว้เป็นสักการบูชาเพื่อประโยชน์ในการกุศล ครั้น
 นั้น เทวดาและมเหสีกษัตริย์ทวักษามิสดานบ้านเมือง และเทวดา
 ทวักษาพระบรมธาตุทุกคหานั้น คอยคอบอยู่นาน ก็ไม่เห็นเอานำมา
 ประดิษฐานไว้คอบคอบ คหานั้นก็เย็นเปล่าเศร้าคูนัย ถึงแม้ว่าเทวดา
 ทิ้งหลายอื่น ๆ ที่เคยได้ไปสักการบูชา มาไม่เห็นพระบรมธาตุพระพุทธ
 เจ้า จึงถามเทวดาทวักษานัน เทวดาทวักษาจึงบอกวว่า พระยาลังกา
 นำเอาพระบรมธาตุไปไว้สักการบูชา เทวดาทิ้งหลายเหล่านั้น จึง
 พร้อมกันกล่าวศิโยน และโกรธพระยาลังกาองค์นั้นเย็นอนมาก

จึงไปสมคบกันกับเทวดาทูยักษาเขตต์แดนท้าวพระยาร้อยเอ็ด ให้เข้าไปขรรคจิกคักใจท้าวพระยาทั้งหลาย ให้พร้อมกันไปกระทำ ยุทธกรรมสงครามล้อมเมืองลังกาไว้ พระยาลังกาทรงทราบ จึงได้นำเอาพระบรมธาตุไปซ่อนไว้ในหลุมแห่งหนึ่ง แแต่เป็นย่นต้ง้าว กวักแกว่งย่องกันไว้ในถันนถึง ๕ ชั้น

ครั้งนั้น พระยาลังกา พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ จึงได้ยกพยุหโยธาออกไปสู้รบกับด้วยท้าวพระยาร้อยเอ็ดพระนคร ท้าวพระยาทั้งหลาย ล้อมจับเอาพระยาลังกาและเสนาอำมาตย์ได้ทั้งสิ้น เมืองลังกาก็พิเนาศึบหายไป ท้าวพระยาทั้งหลายเข้าค้นเก็บเอาทรัพย์สมบัติข้าวของ จึงได้เห็นหลุมย่นต้ง้าว เข้าใจว่าเป็นหลุมฝังเงินทอง ลงไปคุ้ก็ไม่ได้ เทวดาทั้งหลาย จึงเนรมิตเป็นหมู่พราหมณ์มาบอกว่า ในหลุมนี้มีพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าอันประเสริฐยิ่งกว่าข้าวของทองเงิน มากนัก

ครั้งนั้น บัณฑุกรรมพลศิลาอาศน์ของพระยาอินทร์ก็กระถ้างแจ้ง พระยาอินทร์ทรงทราบด้วยทิพเนตร จึงตรัสสั่งแก่เทวบุตรเทวดาทั้งหลาย มีเทวบุตรทั้ง ๕ เป็นประธาน เสด็จลงมาสู่ที่ชุมนุมท้าวพระยาทั้งหลายในเมืองลังกา พระยาอินทร์ จึงตรัสสั่งให้เทวบุตรทั้ง ๕ มีสุริยเทวบุตร, จันทเทวบุตร เป็นประธาน คลอดถึงราหอสัตินทเทวบุตร ให้พร้อมกันไปปรายปรามทำลายย่นต้ง้าวเสียให้สิ้น ของคละชั้น พระยาร้อยเอ็ดพระนคร จึงเข้าไปนำเอาพระบรมธาตุพระกัศัลย์พุทธเจ้า

กลับคืนไปประดิษฐานไว้ในคฤหาตามเดิม ครั้งนั้น เทวดาทงหลาย มีความยินดี มาบอกเล่าแก่พระขรรค์ชัยศรีพระนคร ให้ไปนำเอาแก้วแหวนเงินทองในถ้ำถ้ำนั้นไม่รู้หมดครึ้น

คุณกรมทหารราช ถึงแม่พระพุทธรเจ้าของเรานักก็ เมื่อครั้งพระองค์ทรงตรัสรู้สัพพัญญูครั้งแรกนั้น ได้ทรงประทานพระเกศาธาตุแก่คฤสภักดิ์ ๘ เส้น ครั้งนั้น พระศาสดา ตรัสสั่งว่าให้เอาไปไว้ในคองสิ่งศุกร พระยาเชษฐนคร แยกเอาหนึ่งลงสำเนาไปเสีย ๒ เส้น พญานาค ลักเอาหนึ่งไปเสียอีก ๒ เส้น

ครั้งนั้น เทวดามเหสถักชะ ย่นแก่พระยาเชษฐนครและพญานาคว่า ม้างพุทธวณะทำให้เกิดอันตรายแก่บ้านเมือง พระศาสดาทรงรู้แจ้ง จึงโปรดให้เทวดาไปนำเอาพระเกศาธาตุมาจากพระยาเชษฐนครและพญานาค นำเอาไปไว้ในฉะรอยให้ครบจำนวน ๘ เส้น ตามเดิม ก้วยความอหิฐานของพระยาปลนกร ๆ จึงเป็ดยังฉะรอยออกดู เห็นพระเกศาธาตุยังครบบริบูรณ์ แต่พระองค์ไม่ทรงทราบว่าคองสิ่งศุกรอยู่ที่ไหน พรหม และ วิสสุกรรม เทวบุตร เทวดา มีความยินดียิ่งนัก จึงมาบอกทักคองสิ่งศุกร และช่วยกัษพระเจดีย์ ชูปนาพระเกศาธาตุพระพุทธรเจ้าไว้ในถ้ำนั้น แค่นั้นมา พระองค์ก็ได้เสะพุทธวณะอันใดแท้จริง

พระยาสุวรรณภิงคาร ทรงทวายในพระธรรมเทศนาว่า ม้างพุทธวณะไม่ชอขก้วยพระพุทธรโหวาทของพระศาสดา จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์แต่งเครื่องสักการะคารวะ และให้คนทงหลาย เอาหินยอก

อุโมงค์ที่สร้างไม่แล้วนั้น มาโสรจสงขลอม นำเอาพระอัฐิธาตุทุกชิ้น
ที่หุ้มห่อและปกปิดด้วยผ้ากำพลนั้น ตั้งไว้ท่ามกลางปราสาท แล้วให้
เลือกสรรเอาแต่บุคคลที่ดี ให้นั่งผ้าขาว สวมเสื้อขาว สำหรับหามพระ
อัฐิธาตุไปสู่ภูเก้าพร้าว พร้อมด้วยพระอรหันต์ แล้วทรงประกาศแก่
คนทั้งหลายให้ทราบว่า ห้ามไม่ให้พูดถึงการแข่งขันพระนั้นกัน แม้แต่
อย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งแต่ก่อน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน จะเอาตัวทำโทษ

อนึ่ง ห้ามไม่ให้นำเอาผู้หญิงไปสู่ภูเก้าพร้าวแม้แค่คนเดียว หญิง
เหล่านั้นย่อมกระทำให้เป็นเหตุแก่การกุศล ถ้าผู้ใดนำเอาหญิงไป
เราจะกระทำทัณฑ์กรรมแก่บุคคลคนนั้นเป็นอันเด็ดขาด

ขณะนั้น หญิงทั้งหลายได้ทราวยในคำประกาศ ก็พากันเข้าไปไหว้
พระมหากัสสปเถระเจ้าว่า ผู้ชายทั้งหลายนี้ก็ได้พร้อมใจกันก่ออุโมงค์
สำเร็จบริบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้ชายทั้งหลายพร้อมกันเข้ามาไหว้พระผู้
เป็นเจ้า ขอเอาพระอัฐิธาตุพระพุทธรูปเจ้าไปบูชาไว้ ณ ที่นั้น

ครั้นนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงให้พระอรหันต์กลับไปสู่
ที่ถวายพระเพลิง นำเอาพระอังคารพระพุทธรูปเจ้ามา ๓ ทะนาน ด้วย
อิทธิฤทธิ์ ให้แก่หญิงทั้งหลายนำไปบูชาไว้ ณ ที่นั้น สถานที่นั้นจึง
ได้ชื่อว่า “ชานารายณ์” ตามคำหญิงทั้งหลายกล่าวเมื่อแรกจะก่อ
นั้นว่า ใครจะมีกำลังเสมอกับพระนารายณ์นั้นเล่า ผู้ชายก็มีมือข้าง
ละ ๕ นิ้วเหมือนกันนั้นแหละ อุโมงค์นี้ผู้เฒ่าคนแก่ทั้งหลาย จึงให้
ชื่อว่า “อุโมงค์อิศริมายา” พระยาสุวรรณภิงคาร จึงตรัสว่า ท่าน

ทั้งหลายอย่าได้มีคำพระอรหันต์เลย ให้เรียก “พระธาคนาจารย์” ตามคำของพระอรหันต์นั้นเทอญ ส่วนอโงศที่ผู้ชายก่อไม่สำเร็จนั้น ให้ชื่อว่า “ภูเพ็กมุตสา” ตามเหตุอันนั้น

ครั้นนั้น พระยาคำแดงเจ้าเมืองหนองหานน้อย ให้ก่ออโงศเป็นรูปพรหม ๔ หน้าไว้ที่ขั้วหลวงแห่งหนึ่ง ที่ขั้วกุ่มน้อยแห่งหนึ่ง ที่ก่อใกล้กันยังมีไก่ป่ารากฏ แต่พระองค์ทรงทราบข่าวว่า พระอรหันต์ทั้งหลายไม่ประภิชฐานพระอรังคธาตุไว้ ณ ที่นั้น และนำเอาไปประภิชฐานไว้ที่ภูกำพร้าว พระองค์จึงได้นำเอาข้าวของเงินทองขึ้นบรรทุกย่นหลังช้างหลังม้า แล้วพระองค์เสด็จขึ้นทรงช้างมั่งคด พาบริวารเสด็จมาสู่เมืองหนองหานหลวง เพื่อจะนำเอาพระอรังคธาตุไปสู่พระนคร

ชาวเมืองหนองหานหลวงเห็นดังนั้น ก็พากันแตกตื่นเข้าใจว่าข้าศึกยกเข้ามารบถวน จึงได้นำความเข้าไปกราบทูลพระยาสุวรรณภิงคาร ๆ จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์ผู้ฉลาดออกไปตรวจตราดู ก็รู้ว่าพระยาคำแดง ซึ่งเป็นพระอนุชาข้างฝ่ายพระมารดาของพระองค์ นำเครื่องไทยทานเสด็จมา อำมาตย์จึงได้นำความเข้ามากราบทูลเมื่อพระองค์ทรงทราบว่าพระอนุชาเสด็จมา ทรงยินดียิ่งนัก จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่ออกไปต้อนรับเชิญเสด็จเข้ามาให้ที่ในเพลานั้น จะเสด็จไปสู่ภูกำพร้าวพร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย ทันใดนั้น พระยาคำแดง พร้อมด้วยอำมาตย์ เสด็จและมาถึง พระยาสุวรรณภิงคารเสด็จออกไปต้อนรับ และทรงปฏิสันถารก็ด้วยพระอนุชา แล้วพระ

ราชาทั้ง ๒ ก็เสด็จไปสู่ภูมิกำพร้า

ครั้งนั้น พระยาอินทขันธ์บุตร พระยาจุลฉัตรพรหมทัต พระยานันทเสน ทรงทราบ จึงได้ทรงตระเตรียมไพร่พลโยธาไว้ริมแม่น้ำเสมอปากเซ พระยาสวรรณิงคาร พระยาคำแดง ได้ทูลทูลพระเนตรเครื่องสำตราวุธยุทธภัณฑ์ และไพร่พลโยธาของพระยาทั้ง ๓ ก็ยังเกิดความสงสัย คิวยเหตุว่าพระยาทั้ง ๒ พันอง มีได้ตระเตรียมไพร่พลโยธา และมีได้นำเอาเครื่องสำตราวุธยุทธภัณฑ์ไปคิ้วย

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงได้แกวถกถกหมายคิวยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้าไว้ในน้ำพระทัยของพระราชาทั้ง ๒ พระมหากัสสปเถระเจ้าก็ความยินดีที่จะมีให้น้ำพระทัยของพระราชาทั้งหลายกระแกงกระแกงต่อกัน พระมหาเถระเจ้า มีความปรารถนาอยู่แต่จะให้พระราชาทั้ง ๕ มีน้ำพระทัยอันเบิกบาน จึงได้ออกไปเชิญท้าวพระยาทั้ง ๕ เข้ามาประทัยสนทนาซึ่งกันและกัน ณท่ามกลางพระอรหันต์ทั้งหลาย แล้วพระมหากัสสปเถระเจ้า จึงถวายพระพร ตามขัญญา พระยาธรรมว่า “เชื้อไป ชามา ขาไป เชือมา” ดังนี้ แล้วพระผู้เป็นเจ้าเอาขัญญาพระยาธรรมผูกเข้ากับขัญญาธรรม เพื่อเล่าโลมน้ำพระทัยพระยาทั้ง ๕ ว่า “คชฺชนฺติ นรคชฺชนฺติ โโกเว นรโกเว ฉเยชฺชา นรฉเยชฺชา สากนฺติ นรสากนฺติ โจริ นรโจริ เตโน นรเตโน นรา นุเร นุเร” ดังนี้ พระมหากัสสปเถระเจ้ากระทำให้พระยาทั้ง ๕ เข้าใกล้กัน และให้ได้วิสาสะคุ้นเคยชอบในพระอริยาศัยซึ่งกันและกัน

พระมหากษัตริย์เจ้ามองเห็นอนาคตว่า พระยาสุวรรณภิงคารและพระยา
คำแดง จักจุติไปเกิดในเมืองอินทขันธ์นคร ร่วมพระราชบิดาและพระ
ราชมารดาเดียวกัน จึงได้นำเขาบุญหาพระยาธรรมเข้ามาแตรวงแซง
ว่า “ เชื้อไป ” เพื่อเหตุนี้

ยทว่า “ ขามา ” ไ้แก่พระยาสุลณีพรหมทัต พระยาอินทขันธ์
นคร ทั้ง ๒ จักจุติมาเกิดในเมืองสุลณีพรหมทัต ร่วมพระราชบิดา
และพระราชมารดาเดียวกัน

ยทว่า “ ขาไป ” นั้น ไ้แก่พระยาโคตรบรู จุติแล้วจักไ้
ไปยังเกิดเป็นพระยาสุริยวงศา ในเมืองสาเกตนคร พระยานันทเสน
ผู้เป็นพระอนุชา จักไ้เสวยราชสมบัติแทน ๑๓ ปี จึงระไ้เสด็จมาสู่
ภูถ้าพว้า แล้วจึงไ้จักไปเกิดในครรภ์แห่งนางศรัทธันทวี พระราชเทวี
ของพระยาสุริยวงศา

ยทว่า “ เชื้อมา ” นั้น ไ้แก่นางศรัทธันทวี จะไ้จักเกิดมาเกิด
ในวงศ์พระยานันทเสน พระยาสุริยวงศาก็จักไ้จักเกิดมาเกิดเป็นโอรส
พระขามรুকษนคร ไ้แก่นางศรัทธันทวี มาเป็นราชเทวี

อนึ่ง พระมหากษัตริย์เจ้ามองเห็นว่า ท้าวพระยาทั้งหลาย
จักไ้เป็นพระยาธรรม คำชพระพุทธศาสนาในเมืองศรีสัตตนาค ทศอย
นันทกัร และเมืองจันทบุรีศรีสัตตนาค ด้วยเหตุอภิศาติที่ไ้ผลลิต
เปลี่ยนแปลงกันเป็นพระยาศรีโคตรบรู มีอมฤตย์เป็นต้น

พระมหากษัตริย์เจ้ารู้แจ้งดังนั้น จึงได้นำเขาบุญหาพระยา

ธรรม มาเปรียบเทียบกับพระยาทั้ง ๕ พระมหากษัตริย์ว่า พงคัง ๕
กล่าวว่ “ เชื้อไป ชามา ” คังนี้ ผู้มีบุญญาเป็นบรมราชาในย
หากจกัฐ์แจ่งต่อภายหน้า อรรคกตก่าเชื้อไป เป็นปัจจุบันชาติเห็นละเพาะ
หน้า “ คุณนุติ นรคุณนุติ ” ผู้ประเสริฐต่อผู้ประเสริฐ เทียวทาง
มาเจอเกันเข้า ยังเข้าประเสริฐกว่าก่อน บทน พระมหากษัตริย์เจ้า มอง
เห็นในท้าวพระยาทั้ง ๕ ใ้สร้างสม บุญสมภาร มาแล้ว ๑๐๐,๐๐๐
มหากัลย์ เข้าใ้มาเจอเกัน ยังเข้าประเสริฐยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าแต่ก่อน

ยทว่า “ โกวเว นรโกวเว ” นี้ แปลว่า ผู้ฉลาดต่อผู้ฉลาด
เทียวทางมาเจอเกันเข้า ก็ยังเข้าฉลาดรู้คังามยิ่งกว่าแต่ก่อน

ยทว่า “ เฉยชยา นรเฉยชยา ” นี้ แปลว่า ผู้รู้ต่อผู้รู้ เทียว
ทางมาเจอเกันเข้า ก็ยังรู้หลักนักปราชญ์เพิ่มเติมขึ้นไปยิ่งกว่าเก่า

ยทว่า “ สากนุติ นรสากนุติ ” นี้ แปลว่า ผู้รักต่อผู้รัก เทียว
ทางมาเจอเกันเข้า ก็ยังเข้ารักกันยิ่งกว่าเก่า

อธิบายคาถาบทนี้ว่า ค่างคนค่างเป็นท้าวพระยา มีบุญสมภาร
เกิดแต่ธรรมชาติ ว่าเป็นผู้ฉลาดรู้หลักนักปราชญ์ กถว้แต่สังสารทุกขภัย
มีหัวใจเป็นมงคล และรักในแก้วทั้ง ๓ เพื่อเป็นที่ใ้ตามเข้าไปสู่พระ
นิพพาน ใ้มีความคคเค็ยด้วยท้าวการสงคราม

ยทว่า “ โจริ นรโจริ ” นี้ แปลว่า ผู้เป็นโจรต่อผู้เป็นโจร
เทียวทางมาเจอเกันเข้า ยังเข้าชวนกันประพฤคิเป็นโจร เทียวฆ่าฟัน
แย่งชิงยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

ยทว่า “เถโน นรเถโน” นี้ แปลว่า ผู้ชำนาญในการลัก
ขโมย เทียวทางมาเจอกันเข้า ก็ยังซ่าชวนกันไปเที่ยวลักขโมย
ยิ่งกว่าแต่ก่อน

ยทว่า “นรา นุเร นุเร” นี้ แปลว่า คนทั้งหลายผู้ที่เป็น
สัจธรรมมีความเพียร เทียวทางมาเจอกันเข้า ก็ยังซ่าชวนกันกระทำ
ความเพียรยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน อธิบายว่า พระยาทั้ง ๓ ทมาน ถึงแม้
จะมีเครื่องสาตราวุธกระทำยุทธสงครามมาด้วยก็จริง ก็ทำให้พระ
ราชาทั้ง ๓ มีพระราชประสงค์เช่นนั้นตอก พระราชาทั้ง ๓ หากเป็น
สัจธรรมผู้มีความเพียรเสมอกัน

พระราชาทัง ๓ ทรงทราวยาวสาส์นว่า พระอรหันต์ ๕๐๐ จะนำ
เอาพระอรังคธาตุมาประดิษฐานณที่นี้ พระองค์แสวงหาขังพระนิพ
พานเสมอด้วยพระยาทั้ง ๒ พระมหากัสสปเถระเจ้าผู้แจ้งในพุทธ
วิสัยที่พระศาสดาทรงพยากรณ์ไว้แล้วว่า “กบฏนคิริ” แปลว่า คอย
เชื่อใจเป็นก่าพรา พระพุทธเจ้าอาศัยขังพระยาโคตรบรูพระองค์นั้น
เมื่อชาติหนึ่งหลัง พระยาได้นำเอา ลูกนก ไข่เต่า และไข่ตะกวดมากิน
และชายเลียงชีวิต ครั้นเกิดมาจึงได้เป็นคนเชื่อใจ และปราศจากบิคา
มารดา บุตร ภรรยา และเสนาอำมาตย์ตัพพะใจ พระองค์จักได้เป็นผู้
อุปนาพระอรังคธาตุไว้ในคอกอนัน ๆ จึงได้ชื่อว่า คอยเชื่อใจก่าพรา
ก็เพื่อเหตุอนัน

อนึ่ง พระพุทธเจ้าสั่งให้เอาพระอรังคธาตุมาประดิษฐานเป็นภาษา

ยาลว่า “อรุณคราตุ” ในคหขเขมฺยใจ ตามที่พระศาสดาครวสว่า พระยาศิโคตวรบรมออก พระยาเขมเขมเนอหนอพุทธวงศา ท้าว พระยาทั้ง ๕ ที่มา ก็เขมเนอหนอพระอรหันต์ และเป็นพระยารรมสืบ พระพุทธศาสนา พระมหากัสสปเถระเจ้ามองเห็นเหตุดังนี้ จึงเทศนา ให้พระยาทั้ง ๕ ทรงแทบแต่เด็กนอช

เมื่อ พระยาทั้ง ๕ จุติ ได้มาเป็นพระอรหันต์ จึงแจ้งด้วยบุพเพ นิवासญาณและปรสณญญิกญาณ ในขณฺหาที่ว่า เขมไป ขามา ขาไป เขมมา และแจ้งในขตคาถาทุกไว้ให้พระมหากัสสปเถระเจ้า แจ้ง ในคณฺพระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงได้กล่าวไว้ในนิทานอนัน เพื่อให้นักปราชญ์ ทั้งหลายรู้ข้อไปภายหน้า เมื่อใดยังมีสาวกบวรมณฺญาณและโพธิญาณ นั้นไม่กล่าว เหตุท่านเหล่านั้นรู้แจ้งในธรรมทั้งสันชอยู่แล้ว

ครั้นนั้น พระยาสวรรณภิงคาร พระยาคำแดง พระยารุณฺ พระหมกัต พระยาอินทยัฐนคร พระยานันทเสน ได้ทรงสทฺยพระมหา กัสสปเถระเจ้า อธิบายในคานานั้น ๆ มีพระทัยซุ่มซัน และมีความ เสนหาซ่งกันและกัน พระราชาทั้ง ๕ จึงตรัสสั่งให้บริวารแห่งตน ๆ ไปชนเอาหินเหล่านั้น มาก่ออุโมงค์ประคิยฐานพระอรุณฺคราตุ

พระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย จึงทูลว่า หินเหล่านั้นได้ก่อแล้วแต่ก่อน ไม่แล้ว ละทิ้งเสีย ไม่เป็นมงคล ให้ ชนคินคิยก่อเป็นอุโมงค์ แล้วเอาไฟเผาเอาเทอญ ไม่ยั้งไม่ทยอนใน พระพุทธศาสนาภายหน้าคอก พระอรหันต์ทั้งหลายว่าดังนี้

ท้าวพระยาทั้ง ๕ จึงทูลสั่งให้คนทั้งหลายย่นกินถ้อย และให้ทำ
แม่พิมพ์เท้าฝ่ามือพระมหากัสสป์เถระเจ้า เช่นแยกตัวอย่างย่นกินถ้อยนั้น
เมื่อย่นได้พอแล้ว พระยาสุวรรณภังคาร พระองค์เริ่มชุกหลุมด้วย
พระองค์เองก่อน พระยาสุนทรพิพิธ พระยาอินทปัตฐนคร และ
พระยานันทเสน จึงชุกเป็นลำดับไป เสนาอำมาตย์และอาณาประชารา
ษฎ์ทั้งหลาย จึงได้ชุกต่อไป หลุมนั้นลึก ๒ ศอก ของ พระมหา
กัสสป์เถระเจ้า กว้าง ๒ วา ของพระมหากัสสป์เถระเจ้า เท่ากันทั้ง
๕ ก้าน ท้าวพระยาทั้ง ๕ จึงแย่งย่นกันก่อนองค์ละก้าน

พระยาสุนทรพิพิธ ทรงก่อกำหนดวันออก และทรงบริจาค
พระราชทรัพย์และวัตถุสิ่งอันรองบูชาไว้ภายใต้ค้ำที่พระองค์ทรงก่อกำ
เงินแน่น ๕,๕๕๐ แน่น ๆ หนึ่ง มีกำหนด ๔๐๐ ทองคำ ๕๕๐ แน่น
แน่นหนึ่งหนัก ๓๐๐ หนึ่ง ๑๕ กำ ๕ ลูก ๑๗ กำ ๗ ลูก

พระยาอินทปัตฐนคร ทรงก่อกำนี้ไว้ และทรงบริจาคพระราช
บูชาไว้ เงิน ๕,๕๕๕,๕๐๐ ปลอกมงกุฎทองคำ มี ๓๓,๓๓๐ ทรง
หล่อเป็นรูปเรือรองไว้ภายใต้ค้ำที่พระองค์ก่อกำ

พระยาคำแดง ทรงก่อกำวันตก และทรงบริจาคพระราช
ทรัพย์บูชา เป็นต้นว่า กระจาดทองคำลูกหนึ่ง หนัก ๖๐,๐๐๐ แล้ว
เอาแหวนใส่ในกระจาดนั้นให้เต็ม เงิน ๓๐๐,๐๐๐ มงกุฎแก้วมรกต
คู่หนึ่ง ยันทองคำคู่หนึ่ง ฟานทองคำ ๗,๐๐๐ ลูก แล้วเอาหินมุกด์

• หน้า ๔๐๐ จะเป็นบาทหรือคำยังไม่ทราบแน่

มาทำเขียนหยาใส่ข้าวของนั้น ๆ เอาลงไปรองไว้ภายใต้ค้ำที่พระองค์
ก่อ

พระยานันทเสน ทรงก่อค้ำเห็นอ พระองค์ทรงบริจาควัตถุข้าว
ของ เป็นค้ำว่า ขึ้นทองคำลูกหนึ่งหนัก ๗,๐๐๐ แล้วเอาแหวน
ทองคำบรรจุลงในค้ำนั้นให้เต็มบริบูรณ์ ขึ้นเงินลูกหนึ่งหนัก ๕,๐๐๐
แล้วเอาขึ้นทองคำบรรจุลงในค้ำให้เต็มบริบูรณ์ ไคเงิน ๒ ลูกหนัก
๑๕,๐๐๐ แล้วเอาม้าว บรรจุลงในไคเงินให้เต็มทั้ง ๒ ลูก ๆ ละ
๕๐ คู่ ๆ หนึ่งหนัก ๒๐ เงิน ๕๐,๐๐๐ บรรจุลงในช้อง ๑๗ กำ
๗ ลูก ๑๕ กำ ๕ ลูก ๑๓ กำ ๓ ลูก บูชารองไว้ภายใต้ค้ำที่
พระองค์ก่อ

พระยาสุวรรณภิงคาร พระองค์ทรงบริจาควัตถุข้าวของถวายบูชา
เป็นค้ำว่า มงกุฎทองคำค้ำหนึ่งหนักมงกุฎละ ๓๐,๐๐๐ สิ้งวาลย์
ทองคำค้ำหนึ่งหนักสิ้งวาลย์ละ ๓๐๐,๐๐๐ กระโถนทองคำลูกหนึ่ง
หนัก ๕๐,๐๐๐ แล้วเอาแหวนทองคำและกระเจอนหุ บรรจุลงใน
กระโถนให้เต็ม ฟานทองคำลูกหนึ่งหนัก ๗๐,๐๐๐ เอาวันละคัง
บรรจุลงในฟานนั้นให้เต็ม โขทองคำ ๕ ลูก ๆ หนึ่งหนัก ๒,๐๐๐
โขนาก ๕ ลูก หนักลูกละ ๕,๐๐๐ โขนาก ๗ ลูก หนักลูกละ
๕,๐๐๐ รองไว้ณภายใต้ค้ำโม่งค์ ท่ามกลางท้าวพระยาทั้งหลาย

เมื่อพระยาทั้ง ๔ จะทรงก่อโม่งค์นั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า
จึงขอกให้เอาใหน้ำใหม่มาคังไว้ค้ำนละลูก จารึกคาถามงคลโลกไว้

ลงไว้ในไหทุกลูก แล้วสวด ราหุลปริตตสูตร ให้ท้าวพระยาทั้ง ๕ มี
 พระยาสุวรรณภิงคารเป็นประธาน ทรงกักน้ำในไหนี้ประพรมอุโมงค์
 ให้ตลอดทั้ง ๔ ก้าน แล้วประทักษิณเวียนขวา ๓ รอบ พระยารุณ
 พรหมทัต ทรงกักเอาน้ำในไหประพรมก้นสระวันออก แล้วจึงให้ก่อกั้น
 พระยาอินทขันธ์ พระยาคำแดง และพระยานันทเสน ก็ทรงกระทำ
 เหมือนดังพระยารุณพรหมทัตนั้น เมื่อทรงก่อกั้นโคกก็เอาน้ำประพรม
 ก้นนั้น แล้วจึงให้ก่อกั้นไป ท้าวพระยาทั้ง ๕ พร้อมกันก่ออุโมงค์เป็น
 รูปเตาขึ้นไปแก่พนัน เป็นสี่เหลี่ยม สูงขึ้นไปวาหนึ่งแล้วหยุดไว้ ก่อ
 แค่นั้นขึ้นไป พระยาสุวรรณภิงคาร ทรงก่เป็นรูปฝาระมีตลอดขึ้นไป
 จนถึงที่สุดยอด ใ้กัวหนึ่งของพระมหากัสสปเถระเจ้า วัดแก้วฐานัน
 ไปได้ขอกุศุกไต่ ๒ วา ของมหากัสสปเถระเจ้า แล้วทำประคองเตาข้าง
 ไว้ทั้ง ๔ ก้าน จึงให้เอา ไม้จริง ไม้จันทน์ ไม้กล่มพิก ไม้คันธรส
 ไม้ขมิถุ ไม้โคกรฐ และไม้รัง มาทำเป็นพนเสา ๓ วัน ๓ คืน สุกก็
 แล้ว ให้ขันเอาหินหมากค่อมกลางโคก ที่เป็นมงคลมากลงลงใน
 หลุมนั้น

พระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมด้วยพระอรหันต์กษัตริย์ท้าวพระยา
 ทั้ง ๕ จึงไปนำเอาพระอรังคชาตุเข้าปฐมน้ำไว้ในอุโมงค์นั้น แล้วให้
 ปิดประตูไว้ทั้ง ๔ ก้าน

ขณะนั้น พระอรังคชาตุ ที่หุ้มท่อไว้ด้วยผ้ากัมพล ทรงกระทำ
 ปาฏิหาริย์ เสกจ์ ออกมาประคิมฐานอยู่บนฝ่ามือกำขวา ของ พระมหา

กัศยปเถระเจ้า ผู้ถือศีลสาวก พระอรหันต์ พร้อมด้วยท้าวพระยาทั้ง ๕
ถึยทั้งเสนาอำมาตย์ เห็นเช่นอัศจรรย์ดังนั้น ก็เปล่ง ออกอภัยเสียง
สาธุการชื่นพร้อมกัน

ครั้นนั้น พระมหากัศยปเถระเจ้า ระลึกถึงพระพุทธรูปที่พระ
ศาสดาทรงสั่งไว้ว่า ให้นำเอาพระอรุณคณาตุไปประดิษฐานที่ถ้ำกำพรา
พระศาสดามีได้ทรงสั่งให้ชูขึ้นมาไว้ พระมหากัศยปเถระเจ้ารู้แจ้ง
แล้วแล้วจึงกล่าวว่ ชะรอยว่าพระพุทธรูปที่ทรงมองเห็นว่า จักมีบุคคล
ทั้งหลายที่เป็นเชอเนอหน่อพุทธวงศ์ และเชอเนอหน่อพระอรหันต์ จัก
เกิดมีในกาลภายหน้านั้น จะได้มาบูรณปฏิสังขรณ์ต่อไป บัดนี้เรา
ทั้งหลาย อย่าได้ชูขึ้นมาไว้ตามพระพุทธรูปนั้นเลย

ทันใดนั้น พระอรุณคณาตุ ก็กระทำปาฏิหาริย์เสด็จกลับไปประดิษ
ฐานในอุโมงค์ ผักกัมีพลกัคลึคตายชขายออกของวัย พระอรุณคณาตุ
ก็เสด็จเข้าไปประดิษฐานอยู่ตั้งเท่า

พระยาสุวรรณภิงคาร ทอดพระเนตรเห็นเป็นอัศจรรย์ ทรงระลึก
ถึงถ้อยคำของพระมหากัศยปเถระเจ้าที่ห้ามไว้แต่ก่อน พระองค์ทรง
สรรคั้พระทัย ท้าวพระยาทั้ง ๕ จึงได้พร้อมกันสร้างบานประตูอุโมงค์
กั้วยไม้ประคั้ใส่กันขั้ไว้ แล้วทรงแต่งตั้งให้คนทั้งหลายไปนำเอาหิน
ที่เมืองกุสินาราย มาก่อหนึ่ง ทำเป็นรูปอุจฉลมุขไว้ทกก ผังไว้ทิศเหนือ
หมายเมืองมณฑลในชมพูทวีป แล้วให้ไปนำเอาหินมาแต่เมืองพารา
ณสี ก่อหนึ่ง ทำเป็นรูปไว้กั ผังไว้ทิศใต้ หมายเมืองมณฑล แล้ว

ให้ไปนำเอาหินมาแต่เมืองลังกา ก้อนหนึ่ง ผังไว้ค้ำตะวันออก มุมใต้
 เอามาแต่เมืองตักกสิลา ก้อนหนึ่ง ผังไว้ค้ำตะวันตก มุมเหนือ จึง
 ให้สร้างเป็นรูปม้าอาชาไนยไว้หามายค้ำแทนเหนือว่า พระอรุโณทกพระ
 พุทธเจ้าได้เสด็จออกมากระทำปาฏิหาริย์ รู้ในคำพระพุทธรวณะ ทรง
 พยารถไว้ในศาสนานครนิทาน อยู่ทิศเหนือ เจอไปทิศใต้ ให้เอา
 ข้างทางม้าอาชาไนยหันไปทางเหนือ เพื่อเหตุนี้

อนึ่ง พระยาสุวรรณภิงคาร พระองค์ได้ทราบบนที่พระศาสนา
 ทวีตเทศนาในนิทาน จึงให้สร้างไว้ พระมหากัสสปเถระเจ้าให้สร้าง
 รูปม้าพลาหกตัวหนึ่ง ผนังทางมาทางเหนือ เรียงอยู่กับม้าอาชาไนยนั้น
 หมายถึงเป็นพระยาโคตรบรูณ์ จักได้รู้ปณาพระอรุโณทกไว้คำช
 พระพุทธศาสนา ตลอด ๕๐๐๐ พระพรรษา เกิดกำผ่ายไต่ขึ้นไปเหนือ
 เป็นประคองกับม้าพลาหกตัวประเสริฐนี้แล ม้าอาชาไนย และม้าพลา
 หกน พระอรหันต์ทั้ง ๕ รู้แจ้งในปัญหายพเพนิวาสนญาณและปรสัญญิก
 ญาณ จึงได้ประพันธ์เข้าไว้ในนิทานอันนี้ นักปราชญ์ทั้งหลายคุณแล้ว
 ให้พิจารณาไปในปรมัตถธรรมนั้นเทอญ

ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐
 จึงกระทำปทักษิณสังวร ๓ รอย ท้าวพระยาทั้งหลายจึงได้พร้อมกัน
 อธิษฐาน เว้นข้าวของเงินทอง พร้อมด้วยเครื่องอุปโภคทั้งสิ้น ประทิม
 ฐานสักการบูชาของไว้ภายใต้ร่มไม้โคนัน คิวคำว่ “ข้าพเจ้าของทั้ง
 หลายนับเป็นพุทธสันตกะ ทวายค่อเท่า ๕๐๐๐ พระพรรษา นั้นเทอญ”

ขณะนั้น พระยาสุวรรณภิงคาร และพระยาคำแดง ทั้ง ๒ พระองค์ ทรงปรารภกันว่า ขอให้ใ้ไ้บวชในพระพุทธศาสนาสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และขอให้ข้าพเจ้าทั้ง ๒ พันธนี้ จงอย่าไ้พลัดปลากจากกันไ้ไ้เทอญ

พระยาจุลฉัตรพรหมทัต พระยาอินทขันธ์นคร ทรงไ้ยินในความปรารภของพระยาทั้ง ๒ ทั้งนั้น ก็ทรงพระสรวลและเข้าหยอกว่า เมื่อทรงก่อกอโมงคั้นนี้ พระยาเจ้าพันธนี้และช้อยทั้งหลายก็ยิ่งพร้อมกัน ก่อ และยังหาไ้ไ้ปรารภนาเฮาสั่งไ้ไ้ไม่ พระองค์ทั้ง ๒ ทำไ้ไม่จึงไม่ชก้จริงช้อยทั้งหลายควยแล้ว

พระยาสุวรรณภิงคาร จึงทลว่า ความปรารภนั้น มีต่าง ๆ กัน ช้อยไ้ไ้ชว่นเพื่อเหตุนี้ มีคำไ้ไ้ว่า “ปลุกเรื้อนตามใจผู้ช้อย” เมื่อจะเที่ยวทางควยกัน ก็ปรารภนาคามกันเทอญ

ขณะนั้น พระยาจุลฉัตรพรหมทัต พระยาอินทขันธ์นคร พร้อมกัน ทรงปรารภนาไปเกิคว่มพระบิคารมาศาเคียวกัน และใ้ใ้ไ้บวชในพระพุทธศาสนา สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ประคองทั้งพระยาเจ้าพันธนี้ทั้ง ๒ พระองค์นั้นเทอญ พระยานันทเสน ทรงปรารภนาว่า สาธุ สาธุ ผู้ช้ำไ้ไ้ก่อกอโมงค้กันหนึ่ง เป็นส่วนของผู้ช้ำ ขอให้ผู้ช้ำไ้ไ้ออกบวชในพระพุทธศาสนา สำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์ที่ ๕ นั้นเทอญ

ครั้งนั้น พระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ มีพระมหากัสสปเถระเจ้า เป็นประธาน พร้อมกันอนุโมทนาในความปรารภนาของพระราชาทั้ง ๕ ว่า ขอให้ความปรารภนานั้น ๆ จงสัมฤทธิคามพระราชประสงค์ทุก

ประการเทอญ

แล้วพระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ ก็เสด็จไปสู่เมืองราชคฤห์โดยทางอากาศ เพื่อจักได้กระทำปฐมสังคายนา

ท้าวพระยาทั้งหลาย พร้อมด้วยพระอนุชาและพระราชบุตร ชมนุมสังฆสภาซึ่งกันและกัน ขณะนั้น พระยานันทเสน จึงบัญญัติฐานถึงพระยาสาเกตนคร และ พระยากรุนทนคร ว่า ทำไมพระราชาทั้ง ๒ จึงไม่เสด็จมาก่อโหมงคักกับพวกเราทั้งหลายเล่า พระยาคำแดงจึงทูลว่า พระอรหันต์ไม่ได้นำพระอรังคธาตุพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาทางนั้น พระอรหันต์ท่านนำพระอรังคธาตุเสด็จมาทางเมืองหนองหานหลวง ผู้ชำระข้าวจากพระอรหันต์ที่เขาไปบิณฑบาตในเมืองหนองหานน้อย ผู้ชำระจึงได้รบลดคักมาฆ่าไปทัน

พระยาสุวรรณภิงคาร ครัสว่า พระยาจลนพรหมทัต อยู่ปากฝั่งแม่น้ำน่านเท่านั้น พระยาอินทขันธ์นครนอยู่ไกล พระองค์ก็ยิงธนูขว้างได้เสด็จมาทันพระอรหันต์ทั้งหลายก่อนโหมงคัก

บุคคลทั้งหลายเกิดมาในโลกนี้ ได้บำเพ็ญบุญสมภาร กตภาธิการ แต่ชาติก่อนไว้มามาก จึงได้มาพบปะสิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่าประเสริฐเมื่อพระพุทธรูปเจ้ายัง ไปเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ครองนั้น พระองค์เสด็จมาสมรอบพระบาทไว้ที่ริมหนองหานหลวง ทรงเทศนาแก่ผู้ชำระว่า

“ กิจฺโณ มนุสฺสยฺยฺยฺยฺย โภ กิจฺฉิ มจฺจาชีวิติ
กิจฺฉิ อมฺมมฺสฺสวณิ กิจฺโณ พุทฺธานิ อญฺญาโท ” ดังนี้

อธิบายว่า บุคคลทั้งหลายที่เกิดมาในวิภวสังสารนี้ จักได้เป็น
มนุษย์ ยากนัก อนึ่ง จักให้มีชีวิต และเลี้ยงชีวิตโดยชอบ ยากนัก
อนึ่ง จักได้ฟังพระสัทธรรมเทศนา และรู้ในธรรมนั้น ยากนัก อนึ่ง จัก
ได้มาพบพระพุทธบาทศาสนานี้ ก็ยากนัก ด้วยเหตุว่าอุปนิสัยแต่
หนหลังมิได้มี

บัดนี้เราเจ้าช้อยทั้งหลาย ได้มาพบพระอรหันต์ ๕๐๐ และได้
พร้อมกันก่ออโมงค์ ประคิยฐานพระอรุณจากพระศาสดาครั้งนี้ เรา
เจ้าช้อยพี่น้อง ก็จะได้พ้นจากทุกข์ในวิภวสังสาร จะได้ถึงซึ่งความสุข
คือพระนิพพานในภายหน้านั้น ยั่งยืนแท้จริง

พระยาจุลฉพรหมทัต พระยาอินทขันธ์ พระยานันทเสน และ
พระยาคำแดง ได้ทรงสัจกับพระศาสดาที่พระยาสุวรรณังการทรงแสดง
มีพระทัยชุ่มชื่น ประคิยทั้ง บุคคลนำเขาน้ำ อมฤตมาโสรจสรอง ฉะนั้น
พระยาจุลฉพรหมทัต ทรงนำเอาทองคำ ๕๐๐ แนน ๆ หนึ่งหนัก ๓๐๐
พระยาอินทขันธ์ ทรงนำเอาเงินแปะ ๓๐๐,๐๐๐ พระยานันทเสน
ทรงนำเอาพาน ๓ ลูก ๆ หนึ่งหนัก ๓๐,๐๐๐ พระยาคำแดง ทรง
นำเอาเงินคัง ๓๐๐,๐๐๐ ท้าวพระยาทั้ง ๔ นั้นก็นำเอามายังเคือง
บรรณาการทั้งหลายนี้ เพื่อดวายุชาพระศาสดาพระองค์ทรงนำเอามา
แสดงวันนั้น

ขณะนั้น พระยาสุวรรณังการ ทรงแจ้งพระหัตถ์พระยาทั้ง ๔
เป็นคันทว่า พระยาคำแดง พระยาจุลฉพรหมทัต พระยาอินทขันธ์

และพระยานันทเสน แล้วต่างทูลลาซึ่งกันและกัน เสด็จจากภูเก้าพร้าว
คืนสู่พระนครแห่งตน ๆ กล่าวคอนทพระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ มีพระ
มหากัสสปเถระเจ้า เป็นประธาน พร้อมด้วยพระยาทั้ง ๕ ก่อขอมงค์
ประคองฐานพระอรุณศาตฤทธิภูเก้าพร้าว ก็เสด็จสิ้นความแต่เท่านี้

เมื่อท้าวพระยาทั้ง ๕ เสด็จจากกันไปแล้ว พระยาอินทราชา
พร้อมด้วยวิสุตกรรมเทวบุตร ก็เสด็จมากระทำการบูชาพระอรุณศา
ตฤทธิภูเก้าพร้าว วิสุตกรรมเทวบุตร จึงตั้งมายังเทวบุตร เทวคาทั้ง
หลาย ทมิชชัชฌัญญุคคามสกุลวงศา เทวคาทมิชชัชฌมิได้ปรากฏ
ให้มาชุมนุมกัน แล้วสั่งให้ถือเครื่องสักการบูชาและเครื่องบูชา
พร้อมกันสิ้น ส่วนจตุรงค์เทวบุตรทั้ง ๔ มีบริวาร ๑,๐๐๐ ให้เข้า
หอยสังข์หน้าหน้า

ถัดนั้น เทวคาทั้งหลาย เห็นกันว่า ถัดธง ๑,๐๐๐ คน ถัด
คอกสังกา ๑,๐๐๐ คน ถัดคอกโกมุต ๑,๐๐๐ คน ถัดคอกโกสุม
๑,๐๐๐ คน ถัดทานตะวัน ๔๐ คน ถัดเสวตริมิตร ๔๐ คน ถัด
พักโยก ๔๐ คน ถัดจามร ๔๐ คน เทวคาทั้งหลายนี้ เมื่อเสด็จ
มาถึงภูเก้าพร้าวแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระยาอินทร์ ๆ จึงให้ยุบเสวตริมิตร
นำไปบูชาขอมงค์พระอรุณศาตฤทธิภูเก้าพร้าว ทุก ๆ ก้าน

ส่วนเทวคาทั้งหลายอีกพวกหนึ่ง ถัดประทยทองคำ ๔๐๐ คน
ถัดพานเงินรองเทียบทองคำ ๔,๐๐๐ คน ถัดพานนากรองเทียบทองคำ
๔๐๐ คน ถัดพานทองคำรองเทียบทองคำ ๔๐๐ คน ถัดพานทองคำ

รชงอุป ๔๐๐ คน ถัดพานข้าวคอกทองคำ ๔๐๐ คน ถัดโคมไฟ ๔๐๐ คน เครื่องท่งหลายเหล่าน เมือเทวดาท่งหลายแต่้ห้อมมา ถังภูกำพร้าว แล้วก็นำไปถวายพระยาอินทร์ ๆ ครัสต์สั่งให้อัคคีหุคเทว ยุคฺร นำไปตั้งเรียงรายยชษาให้เสมอกันทุก ๆ คำน

ส่วน อัสสวัสลาหกเทวยุคฺร มีบริวาร ๑,๐๐๐ ถัดหางนกยูงทอง นรคันชรรพเทวยุคฺร มีบริวาร ๑,๐๐๐ ถัดเครื่องประโคม ยัญยลิกช เทวยุคฺร มีบริวาร ๑,๐๐๐ ถัดพิณทองคำ อังกรเทวยุคฺร มีบริวาร ๑,๐๐๐ ถัดคียบ สุมิตคเทวยุคฺร ถัดน้ำเต้าแก้วมณีฝาทองคำประกัย เพ็ชร์ สุวรรเทวยุคฺร ถัดพานทองคำรองอัยเมียงแก้ว บริวารอากาศ สัจจารนิเทวยุคฺร ถัดพานหมากแก้วมรดก มีเค้าย่น ชองพล จอกหมาก อัยยา อัยนวก มีค้ำแก้ววชิรเพ็ชร์ พรหมสรรพ มีหมากอัย พลพัน ไ้รู้เหี่ยว กลอดก ๕๐๐๐ พระวรรษา นางสุชาคาเป็นผู้ทรงคกแต่ง

ถัดนั้น อุตกเทวยุคฺร ถัดน้ำเต้าแก้วเขยวมฝ้ายค เท้ามีลวดลาย สุกัททเทวยุคฺร ถัดพานทองคำรองอัยเมียงแก้วผลึก สุปติฏฐิตเทว ยุคฺร ถัดพานแก้วไพฑูร รองพานแก้วมหานิล นางสุจิตรา เป็นผู้ทรง คกแต่ง

ถัดนั้น โอลนาคเทวยุคฺร ถัดพานทองคำรองน้ำเต้าทองคำประกัย เพ็ชร์ อชชกเทวยุคฺร ถัดพานทองคำรองอัยเมียงทองคำ สุเทพ เทวยุคฺร ถัดพานทองคำเครื่องแก้วผลึก นางสุนันทา เป็นผู้คกแต่ง

ถัดนั้น มณฑกเทวยุคฺร ถัดพานเงินรองน้ำแก้ววรรณคำ อุลก

๑๖๘

ทวยุคร ถือพานทองคำ รองช่อบทองคำ ประทับแก้วมุกดาหาร มีภูษ
กฤษณาลี้ทวยุคร ถือพานทองคำ ใช้ริ้วเขียว เท่า ๕๐๐๐ พระ
วรวรรษา เกรวองเหล่าน นางสุธรรมา เป็นผู้ตักแต่ง สืบยศทวยุคร
ถือพานทองคำ รองช่อบน้ำหอม มาคลีทวยุคร ถือพานทองคำ รอง
ช่อบอกมะลิเทศ

ถึคนั้น จตุรงค์ทวยุคร ๔ คน ถือขรรค์ไชยศรี กำมแก้ววชิร
เพชร ผักทองคำ เค้นตาม ๒ ทรายข้างพระยาอินทร์ ถึคนั้น อินท
จิตกทวยุคร ถือแล้แก้ววชิรแขว่คาจักเค็อนพระยาอินทร์ พระหัตถ์ขวา
ถือคอกมะลิทองคำ ๑๕ คอก จตุรงค์าวุคมทวยุคร ๔ คน ถือคาย
กำมแก้วมรกต เค้นตามทางขวาพระอินทร์ จตุรงค์าวุททวยุคร
๔ คน ถือคายกำมแก้วไพฑูรย์ เค้นตามทางซ้ายพระอินทร์

ถึคนั้น นางโรหิณี ถือพานเทียนแก้วมทานิล นางสารวัททิ
เกส ถือพานรูปทองคำ นางปติยปผา ถือพานคอกมะลิกาทองคำ
นางคันทาลวดี ถือพานชวคจันทน์ทองคำ นางสุชากา ถือคอกบัว
ทองคำ ๑๕ คอก นางสุจิตรา ถือคอกขุณทรริก ๑๕ คอก นาง
สุนันทา ถือคอกนิลชล ๑๕ คอก นางสุธรรมา ถือคอกงกกลณี
๑๕๐ คอก จตุรงค์าวุททวยุคร ๔ คน ถือคายกำมแก้วผลึกผัก
ทองคำ หมอบอยู่ข้างหลัง

ถึคนั้น นางเทวภาทั้งหลาย ๓๐๐,๐๐๐ คน ถือช่อธงคอกไม้
และรูปเทียน ตามปรารถนา ถึคนั้น เทวทูต ทวยุคร และ เทวทูต

เทวดา มากกว่าสามโองและช่วงใช้เหล่านี้ ๓๐๐,๐๐๐ คน ถิ่นทวน
คอกกลางของค่างร่วม ถางกันเทวบุตรและเทวดาทิ้งหลายสิ้น

ถิ่นนั้น มาคิลิเทวบุตรและอนามาเทวบุตร นังคสาวดี แนนบราชรถ
ประคองโยย ถิ่นนั้น เทวดาทิ้งหลาย ถิ่นเทยน ๑๐๐,๐๐๐ ถิ่นธง
๑๐๐,๐๐๐ ถิ่นคอกไม้ ๑๐๐,๐๐๐ ถิ่นนั้น พระยาทั้ง ๔ ถิ่นระฆัง
ทองคำ ขรวิวาร ๑๐๐,๐๐๐ ถิ่นช่อธงเทยนคอกไม้ ถิ่นนั้น สุริย
เทวบุตร และ จันทรเทวบุตร พระหัตถ์ซ้ายถิ่นคอกเองเทศ พระหัตถ์ขวา
ถิ่นสังข์ เทวดาทิ้งหลาย ๓๐๐,๐๐๐ ถิ่นคอกมีท้าววิ และธงเทยน
คามความปรารถนา หมอบขยู่ข้างหลังทิ้งสิ้น วิสสุกรรมเทวบุตร
เป็นผู้ดูแลคอกแก้ว

แล้วจึงให้ สิ้นทเทวบุตร และ สิมหามาชาเทวบุตร วิสาชาเทว
บุตร พร้อมด้วยขรวิวาร ๑๐๐,๐๐๐ ลงมาชำระกวาดแล้ว เบิกประทุ
อุโมงค์ไว้คอกยท่า วิสสุกรรมเทวบุตร พระหัตถ์ซ้ายถิ่นคอกยบัว พระ
หัตถ์ขวาถิ่นคอกวัด คามแก้วมรกต ยาว ๕ วา ธรรมมถิกเทวบุตร
พระหัตถ์ซ้าย ถิ่นคอกยบัวทองคำ พระหัตถ์ขวา ถิ่นชวดแก้วนามันทพย
ลงมาสู่ภูมำพร้าว ทั้งแต่เวลาเที่ยงไปถึงค่ำ วิสสุกรรมเทวบุตร กระทำ
สักการบูชาถวายไหว้และประทักษิณ ๓ รอบ แล้วจึงเอาไม้คคามแก้วมรกต
ยาว ๕ วาควัด ส่วน ธรรมมถิกเทวบุตร นั้น ก็กระทำสักการบูชา

๑ “โอง” ในที่นี้หมายถึง โสค

๒ “มีคควัด” ในที่นี้ หมายถึงมีคสำหรับสลักหรือแกะลวดลายต่างๆ

กราบไหว้และประทักษิณ ๓ รอบแล้ว จึงควักลายกินสุกแข็งที่ศศิวันออก
เวียนไปเบื้องขวา แล้วกล่าวคาถามงคลโลกไว้ว่า “พุทธสุต มงคล
โลก” ทั้งนี้ แล้วจึงควักรูปพระยาภิไศศรบรรทมม้าพลาก รูป
พระยาสุวรรณภิงคาร ทรงม้าอาชาไนย เสด็จไปทางอากาศ ควักรูป
พระยา ๒ องค์ก่อน อรวรมกถิกเทวบุตร จึงเอาน้ำมันให้กับ สีสุนันท
เทวบุตร สีมทามายาเทวบุตร และวิสาขาทิวบุตร ทาลวกลาย แล้ว
จึงได้ควักรูปพระยาสุลณีพรหมทัต ทรงช้าง รูปราชบุตร ทรงม้า และ
รูปเสนาอำมาตย์ เจือปนไปด้วยลายดอกไม้

ส่วนค้ำนไค้นั้น ควักรูปพระยาอินทยัฐนคร ทรงช้าง รูปพระ
อนุชาทรงม้า รูปเสนาอำมาตย์และบริวาร เจือปนไปด้วยลายดอกไม้
ค้ำนกะวันตก ควักด้วยรูปพระยาคำแดง ทรงช้าง รูปเสนาอำมาตย์
ซุ้ม้า รูปบริวาร เจือปนไปด้วยลายดอกมัททวิ ค้ำนเหนือ ควักรูป
พระยานันทเสน ทรงช้าง รูปพระอนุชาทรงม้า รูปบริวาร เจือปนไป
ด้วยลายดอกไม้ ส่วนรูปพระยาสุวรรณภิงคารนั้น ควักไว้ทุก ๆ ค้ำน
ส่วนบน ควักรูป สีสุนันทเทวบุตร สีมทามายาเทวบุตร และ วิสาข
เทวบุตร เรียงรายไว้ทุกค้ำน

แล้วจึงให้วิสุตกรรมเทวบุตร เข้าไปในอุโมงค์ ควักรูป พระยา
อินทร ฉินพระพิศตรไปทางเหนือ พระหัตถ์ขวาถือคอกมะลิทองคำร่วง
พระหัตถ์ซ้ายถือพิศ แล้วควักรูปนางสุชาดา พระหัตถ์ซ้ายยกขัน
ประณม พระหัตถ์ขวาถือคอกบัว รูปนางสุจิตรา พระหัตถ์ซ้ายยกขัน

ประณม พระหัตถ์ซ้ายถือดอกขจรกรีก รูปนางสุนันทา พระหัตถ์ซ้าย
 ยกขึ้นประณม พระหัตถ์ขวาถือดอกนิลยล รูปนางสุธรรมา พระหัตถ์
 ขวายกขึ้นประณม พระหัตถ์ซ้ายถือดอกรงกณิ รูปนางโรหิตี พระ
 หัตถ์ขวาถือพานทองคำ พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นประณม รูปนางสารวัตติ
 เกสรี นางขุติยบุษยา และนางคันธาลวัก พระหัตถ์ขวาถือพานทองคำ
 หัตถ์ซ้ายยกขึ้นประณม รูปทั้งหลายเหล่านี้ ควักไว้ค้ำยันตะวันออก
 ทงสน

แล้วจึงควักรูปวิสุทธกรรมเทวบุตร พระหัตถ์ขวายกขึ้นประณม
 พระหัตถ์ซ้ายถือมดสำหรับควัก รูปธรรมกถิกเทวบุตรนั้น พระหัตถ์
 ซ้ายยกขึ้นประณม พระหัตถ์ขวาถือชวดน้ำมัน รูปสุนันทเทวบุตร
 และรูปสัมมามาชาเทวบุตรทั้ง ๒ น ยกพระหัตถ์ขึ้นประณมเหมือนกัน
 ควักไว้ค้ำยันใต้

แล้วจึงควักรูปพระยาทั้ง ๖ ทรงรองพระหัตถ์ถัน เป็นต้นว่า
 รูปพระยาสุวรรณภิงคาร ทรงรองพระหัตถ์พระยาคำแดง รูปพระยา
 รุสธพรหมทัต ทรงรองพระหัตถ์พระยาอินทขันธ์รูปทรง รูปพระยาภิโคตร-
 บร ทรงรองพระหัตถ์พระยานันทเสน ผินพระพักตร์ไปทิศตะวันตก จึง
 ควักรูปนางศรีวิกรมเทวี เสด็จออกหน้า ผินพระพักตร์คืนหลัง แล้ว
 ควักรูปพระยาภิโคตรบร ทรงค้ำเนินตามหลังนาง ผินพระพักตร์สู่ทิศ
 ตะวันตก

ส่วนรูปพระมหากัสสปเถระเจ้านั้น มีชายถือไม้เท้า มีชวา

แม่ไว้ รูปพระอรหันต์ทั้ง ๕ นั้น สละพาษาคร ยกมือทั้ง ๒ ชั้นประณม
รูปทั้งหลายเหล่านั้น ควักไว้เบื้องบนรูปท้าวพระยาทั้ง ๖ มีพระยาสุวรรณ
ภิงคาร เป็นคน อยู่ทิศตะวันตกกำแพงเหนือ

รูปอินทจิตตเทวบุตร ขันธุลีจิตตเทวบุตร อังกรเทวบุตร สร้อย
เทวบุตร และ มาศลิตเทวบุตร แล้วจึงควักรูปเทวบุตรทั้งหลาย ถอด
เครื่องอัญญาจาก มีรูป ขุปลเทวบุตร อัครจิตตเทวบุตร และเทวบุตรที่
มีนามปรากฏตามตระกูลวงศ์ทางสน จึงไต่ควักเป็นดาวขึ้นไว้ แล้ว
จึงควักรูปท้าวจุโลกชาติ รูปสุริยจันทร์เทวบุตร และรูปนางเทวคา
ทั้งหลาย ยกพระหัตถ์ขึ้นประณมตามกันโดยลำดับ วิสสุกรรมเทวบุตร
ลงมาสู่ภักดิ์พรา ควักรูปและลวดลายนั้น ๆ ไว้ที่อุโมงค์พระอรุณคราศ
ครั้งนั้น เดือน ๑๒ เพ็ญวันอังคาร ตั้งแต่เวลาเที่ยงวันไปจนถึงเวลา
เที่ยงคืน จึงเสร็จบริวารณ์

ครั้งนั้น จตุรงค์เทวบุตร เป้าสังข์นำหน้าพระยาอินทร์ เสด็จจาก
ชั้นดาวดึงส์ ลงสู่ริมแม่น้ำอนนันทิ ทิศตะวันตก วิสสุกรรมเทวบุตร
จึงเข้าไปรัยเอาดอกมะลิของค้ำวรวง พระยาอินทร์พร้อมด้วยนางทั้ง
หลาย เสด็จเข้าไปแหยใกล้อุโมงค์พระอรุณคราศ แล้วคุกเข่าลง
เห็นอัครนัทธิพิสัย สักการคารวะพร้อม ๆ กัน เทวบุตร เทวคาทั้งหลาย
ก็กระทำฉนั้นเกี่ยวกัน แล้วก็เสด็จออกไปประทับอยู่ในที่ควร เทวคา
ทั้งหลายจึงไต่หน้าเครื่องสักการเข้าไปถวายโดยลำดับ จึงตรัสสั่งให้
อัครจิตตเทวบุตร และขุปลเทวบุตร รัยเอาเครื่องสักการนั้น ๆ ไปทั้ง

เรียงรายสักการบูชาไว้ ๔ ก้าน

วิสุกรรมเทวบุตร จึงเข้าไปในอุโมงค์ เบิกพระอรังคะธาตุไว้ พระยาอินทร์เสด็จเข้าไปในอุโมงค์ พร้อมด้วยนางทั้งหลาย ประทับใน ทอนสมควร เทวบุตรที่เชิญเครื่องอุปัฏฐาก ถัดตามเสด็จเข้าไปด้วย จตุรงค์เทวบุตรทั้ง ๔ ถอดกายหมอบอยู่ข้างหลัง จตุรงค์เทวบุตรทั้ง ๔ ทถอชรรค์ไชยศรีนั้น อยู่รักษาประตูคนละก้าน อินทจิตตเทวบุตร ถอดส้นแก้วเค้นไขมา คอยตรวจตราทุกแฉกแฉกเทวบุตรทั้งหลายอยู่ ทุกก้าน นรคันธรรพทั้งหลาย ประโคมด้วยเครื่องประโคม ยัญจุลิกข เทวบุตร ก็คพิณทองคำ

ขณะนั้น พระยาอินทร์เสด็จทอดพระเนตร รูป และ ลวดลาย ทัศน ทัศน์ออก ทอดพระเนตรเห็นรูปของพระองค์ และรูปนางทั้งหลาย ทรงขม นางทั้งหลายก็ขมด้วย เทวดาทั้งหลายที่เชิญเครื่องสักการ ให้นำเครื่องสักการนั้น ๆ เข้าไปตั้ง มีพานหมาก น้ำแก้ว และอบเมียง คังเรียงไว้โดยลำดับ พระยาอินทร์ทรงขบ ๗ ครั้ง แล้วทรงรับเอา เทียนจากนางคันธาลวดี และนางโรหิตินิคุบชญา แล้วทรงรับเอาธูปจาก นางสวารวดีก็เกิดชื่นขบแล้วตั้งบูชาไว้ ทรงรับเอาพานดอกไม้จากนาง ปติปุปผาชื่นขบแล้วตั้งสักการบูชาไว้ ตลอด ๕๐๐๐ พระพรรษา แล้ว พระองค์ทรงรับเอาชวคไม้จันทน์จากนางคันธาลวดี โสภรสรงพระ อรังคะธาตุเสร็จแล้ว รับสั่งให้ยกไว้ตั้งเก่า แล้วเสด็จออกมาภายนอก ทรงรับชมน้ำอบนำหอมจากนางสุบิษเทวบุตร โสภรสรงอุโมงค์ภายนอก

จึงทรงรับเอาชายคอกมะลิเทศจากมาตลีเทวบุตร ปกคลุมอุโมงค์พระ
ขุริงคราคูเสร็จแล้ว ทรงยบ ๗ ครั้ง นางทั้งหลายก็กระทำตามโดย
ลำดับ จึงรับสั่งให้นางสุวรรมา เรียงรายคอกทรงกลฉัน ๑๕๐ คอก
บูชาไว้ตามมุขอุโมงค์ให้เท่ากันทุก ๆ มุม

อธิบายความว่า คอกทรงกลฉันที่พยุ้นนั้น เมื่อนางนำไปบูชาไว้ตาม
มุม ยังเหลืออยู่ในพระหัตถ์นางเท่าใด ก็ยังเกิดขึ้นมาอีกเท่านั้น ไม่รู้สิ้น
เมื่อนำไปเรียงรายบูชาคอกครั้งแรกแล้ว คอกทรงกลฉันนั้นก็ระ
หมคจากพระหัตถ์ในครั้งสุดท้าย เมื่อนำไปเรียงรายบูชาไว้ไม่ถูก คอก
ทรงกลฉันนั้นก็เกิดมีอยู่ในพระหัตถ์ไม่รู้สิ้น ลางที่คอกทรงกลฉันนั้นก็ระ
ไม่พอเรียงรายบูชาไว้ตามมุมนั้น ๆ เสียขาด นางสุวรรมานำเอาคอก
ทรงกลฉันไปเรียงรายอยู่ถึง ๓ ครั้งไม่ถูกต้อง นำเอากลับคืนมาไว้ก็ยัง
เท่าเก่าอยู่

พระยาอินทร์ จึงเสด็จไปเรียงราย คอกมะลิทองคำร่วง ๑๕ คอก
เอาบูชาไว้มุมแรก ๘ คอก ยังเหลืออยู่กับพระอรหันต์ ๗ คอก ก็ยังเกิด
ขึ้นมาเป็น ๑๔ คอก แล้วเอาบูชาไว้ตามมุมนั้นสอง ๘ คอก ยังเหลือ
อยู่ที่ฝาพระหัตถ์อีก ๖ คอก เกิดมาเพิ่มอีกเป็น ๑๒ คอก แล้วเอา
บูชาไว้ตามมุมนั้นสาม ๘ คอก ยังเหลืออยู่ที่ฝาพระหัตถ์ ๔ คอก แล้ว
ยังเกิดขึ้นมาเพิ่มอีกเป็น ๘ คอก แล้วเอาบูชาไว้ตามมุมนั้นทั้ง ๘ คอก
พอคัทมค ก็ยังเกิดขึ้นมาอีก คอกมะลิทองคำร่วง ๑๕ คอก ที่
พระยาอินทร์นำไปสักการบูชาไว้ตามมุม ๆ ละ ๘ คอก ทั้งเก่าใหม่

รวมเป็น ๓๒ คอก

นางสุชาดา นางสุจิตรา และนางสุนันทา ไข้อย่างจากพระยาอินทร์แล้ว จึงได้นำเอาคอกขัวทองคำ คอกขุดุฑวิกริ และคอกนิลชลไปบูชาไว้ตามมุมโดยลำดับ ถูกต้องตามอย่างพระยาอินทร์ทรงกระทำนั้น ทั้ง ๓ นาง ส่วนนางสุธรรมานันท์ จึงได้นำเอาคอกทรงกลดออกไปบูชาไว้ตามมุมด้วยขยาย ทั้ง ๑๕๐ คอก เอาบูชาไว้ที่มุมแรก ๘๐ คอก ยังคงเหลืออยู่ในพระหัตถ์ ๗๐ คอก เกิดขึ้นมาครบเป็น ๑๔๐ คอก แล้วเอาบูชามุมวันสอง ๘๐ คอก ยังเหลืออยู่ในพระหัตถ์อีก ๖๐ คอก ข้าเกิดมาเพิ่มอีก รวมเป็น ๑๒๐ คอก แล้วเอาบูชาไว้ในมุมวันสาม ๘๐ คอก ยังเหลืออยู่อีก ๔๐ คอก แล้วเกิดขึ้นมาอีก ๔๐ คอก รวมเป็น ๘๐ คอก แล้วจึงเอามาบูชาไว้ที่มุมวันสี่นั้นทั้ง ๘๐ คอก ครบถ้วนพอดี

พระยาอินทร์ทรงเห็นว่ากระทำถูกต้อง จึงตรัสว่า “โยคาภวิสุขุโย” บุกรนางทั้งหลาย เทวบุตร เทวคา และคนทั้งหลายก็มีความเพียร สติปัญญาเกิดขึ้นตามกัน เมื่อว่ามีความเกษียราน สติปัญญาที่ย่อมหาคู้กันไป ยศนั้นนางสุธรรมมา กระทำ ความเพียร ว่าพึงคิดแต่ก่อนได้นำคอกทรงกลดออกไปบูชาไว้ตามมุมถึง ๓ ครั้งไม่ถูกต้อง จึงได้มาคิดกระทำความเพียรต่อภายหลังอีก นางสุธรรมมา ทรงขมแล้วยกพระหัตถ์ขึ้นประณม

พระยาอินทร์ทอดพระเนตรรูปและลวดลายทุกด้าน ทรงระลึกถึง

๕ ๕
 ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่ภูเก้าพริก จึงตรัสสั่งให้วิสสุกรรม
 เทวบุตร คิวครูปและลวกลายพระพุทธเจ้า ประทับบนยอดไม้ต้นรัง ใต้
 เบื้องบนทิศตะวันตก เสด็จรูปพระมหากัสสปเถระเจ้า แล้วให้คิวครูป
 พระยาคีโคตรขร ยกบาตรโน้มพระเคี้ยวลงถวายแก่พระศาสดา แล้ว
 ให้คิวครูปภูเก้าพริก และ พระรูปพระศาสดา ประทับฉันข้าวในบาตร
 แล้วจึงควกรูปพระอานนทเถระ กำลังฉันข้าว และรูปของพระองค์เอง
 พระหัตถ์ขวายกน้ำเต้าถวาย พระหัตถ์ซ้ายยกขันประนม ไว้เห็นอรูปรู
 ภูเก้าพริกนั้น

เมื่อควกรสำเร็จแล้ว วิสสุกรรมเทวบุตร จึงเข้าไปกราบทูล
 พระยาคิวครูปว่า พระองค์ทรงรับสั่งให้ข้าพเจ้าควกรูปทั้งหลายเหล่านี้
 ด้วยเหตุใดเจ้า พระยาคิวครูปจึงทูลว่า กุกร วิสสุกรรมเทวบุตร
 เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับในที่นั้น ราวครึ่งหนึ่ง พระศาสดา ทรงฉัน
 ข้าวทนน เราได้ขู้อยู่ห่าง แม้ว่าตัวท่านก็ได้ลงมาถวายอาสนะและ
 เพดาน ครึ่งนั้นเหมือนกัน วิสสุกรรมเทวบุตรยม แล้วทูลว่าถูกแล้ว
 พระองค์ทรงพระเมตตาแก่ข้าพเจ้า แต่ทว่าข้าพเจ้าไม่เห็นพระองค์
 พระยาคิวครูปจึงทูลว่า ท่านลงมาเมื่อตอนหัวค่ำ ครั้นรุ่งแล้ว ท่านก็
 กลับไปแล้ว และในวันรุ่งเช้าวันนั้น เราได้ลงมาขู้อยู่ห่างพระศาสดา
 ด้วยไม้สพนและน้ำ ทลอดถึงพระศาสดาเสด็จไปมีฉันทาบก แล้วกลับ
 มาฉัน พระองค์ฉันเสร็จแล้ว เราจึงได้กลับ วิสสุกรรมเทวบุตร
 จึงทูลว่า สาธุ สาธุ

พระยาอินทร์ จึง ครัสว่า คุณ วิสสุกรรม เทวบุตร พระยา
 คิโคตรบุตร เป็น เชื้อโคตรวงศ์ พระโคทมเรา นี้ แต่ในกาลเมื่อก่อน
 พระองค์ ทรง คำนั่ง แต่ในพระทัย ใคร เป็น พระพุทธเจ้า องค์หนึ่ง
 ประรณาคำช้ พระพุทธศาสนา พระศาสดาทรง ทราวยว่า หาดินทราย
 มี ได้ จึง ณะ เพราะ ชง พระยา เพื่อ ชู ษา พระ อรุณ คอ าศ เมื่อน สสุค เพื่อ ุเทศ
 นน แล

ถึงแม้ว่า พระยา ได้ ให้ ท่าน รักษา คิล ก็ ไข ได้ ไป เกิด ใน เมือง พ้า
 พระ องค์ ยัง จะ ได้ ท่อง เทียว คำช้ พระ พุทธ ศาสนา ใน เมือง ทั่ว ๆ ไป ใน ชม พู
 ทวีป ุค ลอก ๕๐๐๐ พระ วรรษา เมือง ที่ พระ องค์ เสดย ราช สม ย ค อยู่
 กอน นั้น อ ยู รีม แม่ ้นา เซ เรา ึ่ง หลาย เรีย กว่า “ เมือง ศรี โคทโม ”
 ุเทศ พระ โคท มะ ให้ คำ วม สวิ สติ แก่ พระ ยา คิ โคตร บุร และ บั คิน คน
 ึ่ง หลาย ชาว เมือง หล่ม เรีย กว่า เมือง ศรี โคตร ของ ุค วย เทท ว่า ผู้
 เป็น ไหญ่ นัน เช่น เชื้อ โคตร และ มิ คร ส หาย กัน กับ เมือง สวรรณ ภูมิ ึ่ง
 ุคร กิน และ มี ส ม ย ค มาก นั ก เรา ผู้ เป็น อินทร์ เห็น แจง ัง ก ล่า ัว แล ัว
 ึ่ง ได้ ให้ ท่าน วิสสุ กรรม เทว บุตร ุค ุค ลว กลาย แล ะ รุ ึ่ง นี้ ให้ เป็น มง คล
 คำช้ พระ พุทธ ศาสนา ุค วย เทคน แล

บัดนี้ พระยา คิโคตร บุร พระ องค์ มา เกิด ใน เมือง สา เกท คน ุคร นั้น
 ถึง แม้ ว่า พระ องค์ ได้ ไป เกิด ใน ที่ ไค ๆ ก็ คิ ท่าน ผู้ เป็น วิสสุ กรรม เทว
 บุตร ึ่ง ตาม รักษา พระ องค์ ให้ ได้ รับ ุค วม สวิ สติ ึ่ง ทู ก ุระ การ เทอ ุ
 พระ ยา อินทร์ ทรง ปฎิ ส ฐา น ุค ึ่ง นี้ วิสสุ กรรม เทว บุตร ึ่ง ได้ ุค จำ เหา ัว

แล้วจึงทนายเทวดาทงหลาย ทอญภักำพราทงสน ให้มากทเอาเครื่อง
อัญญาจากบูชาไว้ พร้อมทงชาวของทองเงิน และเครื่องอัญโภคที่ พระยา
ทง ๕ บุษารองไว้เบตงล่างนน กำหนดซ่งกันและกัน รักษาไว้ให้เป็น
ปกติ

และยังมีเทวดาคนหนึ่ง ชื่อว่า วนปคมพ มีบริวาร ๑,๐๐๐
รักษายู่ค้ำเหนือ เทวดาคนหนึ่ง ชื่อว่า ภูมปภิรักษา มีบริวาร
๕๐๐ รักษาอยู่ค้ำใต้ เทวดาคนหนึ่ง ชื่อว่า สรททกา มีบริวาร
๕๐๐ รักษาอยู่ค้ำตะวันออก เทวดาคนหนึ่ง ชื่อว่า โภธิรักษา มีบริวาร
๕๐๐ รักษาอยู่ค้ำตะวันตก เทวดาทงหลายเหล่านี้ ให้
รักษาเครื่องพระยาอินทร์คกแต่งไว้สีกถาวรบูชาทงสน

เทวดาคนหนึ่ง ชื่อ สุนทริน มีบริวาร ๕๐๐ อยู่ในพินภักำพรา
ทงสน เช่นผู้รักษาชาวของทองเงิน ทพระยาทง ๕ บุษารองไว้เบตงล่างนน
เทวดาคนหนึ่ง ชื่อว่า วิจิตตเลขา มีบริวาร ๑,๐๐๐ อยู่วิมานอากาศ
ให้ถือเส้นจิกเคื่อน เทวดาทงหลายเหล่านี้ มีอาขุยนตลอดกัลป์ทุกคน

พระยาอินทร์ จึงตรัสสั่งให้ วิสสุกรรมเทวบุตร กำหนดไว้ดังนี้
แล้วจึงเสกขออกจากอุโมงค์ เวียนวิฏฐัททกษิณ ๓ รอบ สถิตขอยู่ในที่
อันสมควร

ครงนน พระอรังคชาทุเสกขออกกระทำปาฏิหารย์ แต่ละค้ำ
เสกขออกมาถึง ๖ องค์ วกเวียนเสกขขึ้นมารวมอยู่ก้วยกันทงสน
ตั้งขอยู่บนอากาศ เสมอขออกอุโมงค์ ระยะ ๑๐๐ วา แล้วเสกขออก

จากขอกุโมงค์ ๒ องค์ เสด็จขึ้นไปเยื้องบน แล้วเสด็จลงมารวม
เข้ากันเป็นองค์เดียว โคเท่าลูกมะพร้าว แล้วประทับยืนไปทางขวา
๓ รอบ ประทับฐานอยู่ที่ประตูทิศตะวันออก ฉะเพาะพระพักตร์พระยา
อินทร์ เทวบุตร เทวดาทันหลาย มีความชื่นชมยินดียิ่งนัก จึงให้เสด็จ
สาธุการขึ้นองค์ตลอดไปทั่วบริเวณ นครคนธรรพทั้งหลาย ประโคม
ด้วยเครื่องศุภริยคนตรี

วิเศษวลาหกเทวบุตร พาบริวารนำเอาหางนกยูงเข้าไปพ้อนถวาย
บูชา เทวดาทันหลายลงหม้อขี้บ ลางหม้อก็คัสคิเบาถวายบูชา นาง
เทวดาทันหลาย ถัดหางนกยูงพอนและขี้บ้องถวายบูชา บัญชีลักข
เทวบุตร คีตพิณทองคำถวายบูชา อรุณคเทวบุตร ปรบมือถวายบูชา
พระอรุณคธากุเสด็จเข้าไปประทับฐานในอุโมงค์ทางประตูด้านตะวันออก
ประตูก็ปิดเข้าไปพร้อมกัน มีเสียงคังยิ่งนัก เทวบุตร เทวดาทันหลาย
สะคั่งตกใจ ถึงกับหยุดการประโคม

ครั้งนั้น เทวดา นาค ครุฑ กุมภภัณฑ์ คนธรรพ ยักษ์ ทั้งหลาย
ที่อยู่ขอบจักรวาล ได้ยินเสียงพิณทองคำที่บัญชิลักขเทวบุตรคค จึง
พร้อมกันมา ครั้นถึงเวลาเที่ยงคืน พระยาอินทร์พร้อมด้วยเทวบุตร
เทวดาทันหลาย เวียนวิภูประทับยืนสนวาร ๓ รอบ จึงกระทำสักการ
การวะ แล้วจึงเสด็จออกไปสู่ริมแม่น้ำอนันตที ขึ้นสู่ปราสาท ๓,๓๓๗
ยชก วิจิตรแล้วไปค้วยแก้ว ๗ ประการ ทั้งอยู่ที่ท่ามกลางราชรถ
เป็นชั้นเชิงลคเลี้ยวเข้าไป ระโหฐานารยิ่งนัก บุคคลเข้าไปในที่นั้น

นางสุชาดา นางสุจิตรา นั่งอยู่ฝ่ายขวาโดยลำดับ นางสุนันทา
นางสุธรรมา นั่งอยู่ฝ่ายซ้ายโดยลำดับ นางโรหิตี นางสารวัคคิเกส
นางปติยปผา และ นางคันธาลวดี ทั้ง ๔ นี้ นั่งอยู่ฝ่ายหลังโดยลำดับ
อินทิจิตตเทวบุตร วิสสุกรรมเทวบุตร และ อกรรมกถิกเทวบุตร นั่งอยู่
ตะเพาะพระพิทักษ์พระยาอินทร์ โดยลำดับ

ถัดนั้น เทวบุตรที่มีนามปรากฏฝ่ายขวา มีขณฺฐาสกษเทวบุตร
เป็นคณฺ ฝ้ายซ้าย มี อรุณคเทวบุตร เป็นคณฺ ฝ้ายซ้ายโดยลำดับ

ถัดนั้น เจริงคาวุธเทวบุตร ถัดจรุคไสยศรีออกคแลรภษาอยู่
ชั้นหนึ่ง ตลอดไปทั้ง ๔ ค้าน เจริงคาวุธเทวบุตร ถัดทาบ ออกคแล
รภษาอยู่ชั้นหนึ่ง ตลอดไปทั้ง ๔ ค้าน เทวคาทั้งหลาย อยู่ค้านละ
๑,๐๐๐ คน ทุก ๆ ชั้น นางเทวคาทั้งหลาย อยู่ค้านละ ๑,๐๐๐ นาง
ทุก ๆ ชั้น มาคณฺฐเทวบุตร ถัดสายขณฺ ฝ้ายอาชาไนย พลาทก อนุมา
เทวบุตร ถัดประคณฺฐไสย ๕,๐๐๐ หาง นังครสารถิ อยู่ท้ายวาชรถ ถัด
ประคณฺฐไสยทองคำ ๗ หาง กวักแกว่ง

เทวบุตร เทวคาทั้งหลาย นอนคณฺ ฝ้าย ๒ ข้างวาชรถ สีสุนนท
เทวบุตร สัมหามาษาเทวบุตร และสาษาเทวบุตร พายวิวารของคณฺ ฝ้าย
หมอบอยู่ข้างหลัง สุริยจันทเทวบุตร พายวิวารอยู่ฝ้ายซ้าย ท้าว

ทุกโลก พายวารีวาทินตามราชรถ พระยาอินทร์ ฝ่ายขวา เมื่อเสด็จ
กลับถึงชั้นดาวดึงส์แล้ว ก็เสด็จลงไปเวียนวิญญูพักณิณพระรูลามณเฑียร
แล้วจึงเสด็จไปสู่ที่ประทับและที่อยู่ของคน ๆ

ในกาลนั้น เทวดา นาค ครุฑ กุมภัณฑ์ คนธรรพ และยักษ์
ทั้งหลาย ที่อยู่ขอบจักรวาล มาถึงภูมิกำพร้า ก็พากันปฏิสันถารกับด้วย
เทวดาทั้งหลายที่เห็นใหญ่อยู่ในสถานนั้น จึงพร้อมกันมีการ มหรสพ
สมโภชสักการบูชา เทวดาทั้งหลาย ลางพวกคัมภีร์ ลางพวกคัมภีร์
ลางพวกคัมภีร์ ลางพวกคัมภีร์ ลางพวกเข้าสังข์ ลางพวกเป่า
ลิลลา ลางพวกเข้าเพลง ลางพวกคึก ลางพวกคึก

นาคทั้งหลาย ลางพวกขยับ ลางพวกพ้อน ครุฑทั้งหลาย
ลางพวกปรบปีกบินเวียนไปทางขวา ๓ รอบ แล้วจึงกระทำสักการะ
ส่วนคนธรรพและยักษ์ทั้งหลายนั้น ที่คฤวิคณครี ลางพวกเห็นใต้ละเม็ง
ลางพวกขึ้นกระโถก ลางพวกบูชาตะไลไฟคอก ลางพวกครุฑบูชา
ลางพวกจุตเทียนบูชา รุ่งเรืองตลอดไปในบริเวณพระอริวงศาทุก แล้ว
เขาทั้งหลายเหล่านั้น จึงได้ลาพลากจากกันไปที่อยู่แห่งตน ๆ ก็มีใน
วันนั้นแล

กล่าวอนัน พระยาอินทร์ และ เทวดา กุมภัณฑ์ คนธรรพ นาค
ครุฑ เสด็จมาและมากระทำสักการบูชาพระอริวงศาทุก ก็สิ้นข้อความ
ลงแต่เท่านั้น

๑๘๒

หนังสือฉบับนี้ อาณาเจ้าพระอุปราช พร้อมด้วยบุตร
ภรรยา สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ตรงกับ จุลศักราช ๑๒๒๓
(พ.ศ. ๒๔๐๔) บ้างจัตวาศก เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ วัน
พฤหัสบดี

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ไทยเอเชม หัววัดราษฎร์ กทม. เพื่อองคร พระนคร
นายบำรุงราชบัณฑิต ผู้พิมพ์โฆษณา

๒๔๘๓